

DE OORLOG, 20 augustus 1914

[DE TIJD, No. 20362]

[Donderdag 20 Augustus 1914]

Inhoudsopgave 20 augustus 1914

[DE TIJD, No. 20362]	1
Bij de Lijkbaar des Pausen.	2
Het Leven van Z.H. Paus PIUS X.	3
Het Pauschap van Pius X.	5
De Pauskeuze.	12
De Kardinaal-Kamerling.	12
Het lijk des Pausen.	12
Het Conclave.	13
De Verkiezing.	14
BINNENLAND.	15
DE STEMMING IN BELGIË.	15
NEDERLAND'S PLICHTEN ALS NEUTRALE MOGENDHEID.	15
ALLEEN MILITAIRES VECHTEN.	17
AAN ONZE ROOMSCHE MILITAIRES.	17
UIT DE STAATSCOURANT.	17
Verkeer met Duitschland.	17
Z.H. Paus PIUS X. †	18
HET OVERLIJDEN VAN Z.H. DEN PAUS.	18
DE OORLOG.	20
De oorlogsstemming in Duitschland.	20
Uit Luik.	22
De toestand.	23
Bij onze grenzen.	23
Vluchtelingen te Maastricht.	24
Aanval op Diest.	24
Een interview.	24
Aviateurs in den oorlog.	24
Fransche troepen teruggedreven.	24
De Fransche lezing.	24
Het vergaan van de "Amphion".	25
De voedingsmiddelen te Berlijn.	25
Het ultimatum van Japan.	25
De Turken en de oorlog.	25
Opstand in den Kaukasus?	25
Uit mijn Oorlogs-dagboek.	26
BUITENLAND.	29
In de kerken.	29
Voorloopige verblijfpassen.	30
Koning Albert en Duitschland.	30
Geen Russin maar Poolsche.	30
Antwerpen in staat van verdediging.	31
Het slagveld van Europa.	31
De groote slag.	31
Op de fiets door Kempenland. (Slot.)	32
Op zee.	34
Het Suez-kanaal.	34
De opvolger van generaal Grierson.	34
Het spoorwegverkeer in Frankrijk.	34
De Zusters van Visé.	35
GEMENGDE NIEUWS.	36
Deserteur.	36
Muitelij.	37
DE KONINGIN.	37
AMERIKAANSCH REIZIGERS.	37
STEUN AAN DE BELGISCHE SLACHTOFFERS.	37
Stoomschepen opgebracht.	37
DE OORLOG.	37
Toestand in Luik en moorden te Canne.	37
Duitsche schanddaad te Canne.	37
Z.H. de Paus en de crisis.	38

Belgische krijgsoperaties.	38
Een Amerikaansch staatsman over den oorlog.	38
De Fransche gezant naar Parijs terug.	38
Amerika.	38
Voorposten-gevechten.	38
Een Duitsche lezing.	39
Duitsche schanddaden.	39
Fransche gezant naar Antwerpen.	39
Een Oostenrijksche kruiser vergaan.	39
Duitschland en Italië.	39
Uit Albanië.	39
Oostenrijksch schip genomen.	39
De Duitschers uit den Kongo.	39
Laatste Berichten.	39
BRUSSEL REEDS BEZET?	39
De Dood des Pausen.	40
Duitsche schepen in beslag genomen.	40
DE OORLOG.	40
Gevaarlijke diplomatie.	40
Geheimhouding en kalmte.	41
De groote slag.	41
Geestdrift in Parijs.	41
BINNENLAND.	42
MAATREGELLEN BIJ HEROPENING DER EFFECTENBEURS.	42
GEMENGD NIEUWS.	42
Duitsch papier.	42

5

DIT NUMMER BESTAAT UIT TIEN BLADZIJDEN.

Bij de Lijkbaar des Pausen.

10 In dezen geweldigen tijd der ontwrichting van Europa, terwijl onder den donder van
 Gods oordeelen de volkeren hun hoogmoed en ontaarding gaan louteren in de
 verschrikkingen van een krijg, zóó reusachtig als het bederf der wereld nooit te
 voren heeft gebaard, schijnen de teisteringen der radeloze natiën nog grooter te
 15 worden, nu haar de eenige Wachter des Vredes ontvalt, en uit het middenpunt der
 Christenheid plotseling de rouwkreet over de aarde slaat: de Paus sterft, de Paus is
 gestorven! Vruchteloos heeft deze Vredesvorst in een der laatste edelmoedige en
 spontane bewegingen, waarmede hij zich voor alle grootsche werken ook bij de
 Europeesche Hoven inspande, gepoogd de rampen aan haar ketenen te houden. Het is hem
 20 niet gelukt, daar de zonden over het hoofd der natiën waren gewassen; maar de
 Voorzienigheid heeft hem het gezicht en de smarten over de vreeselijke gebeurtenissen
 gespaard, die met de helsche ploegschaar van den oorlog den grond van Europa gaan
 doorwoelen, eer zij de kaart van Europa gaan veranderen. Zóó schielijk is de dood in
 den burcht van het Pausdom, in het Vaticaan gestort, om dit luisterrijke pauselijke
 25 steeds afschuwelijker nieuws in de wereld werpt, al onze verbeeldingskracht noodig
 hebben, om ons de bittere en schier ongeloofelijke doodswaarde in te denken.
 Terwijl op de slagvelden de inleiding wordt gemaakt tot de nieuwe verhouding der
 volkeren, en wij leven onder den galm der kartouwen, is het niet de tijd om de
 geschiedenis te schrijven, welke volledig recht zal doen aan dezen met zooveel
 30 onrecht belasterden Paus. Hij heeft de groote architect willen zijn van het in
 Christus te herbouwen Europa. En indien thans de muren van ons werelddeel instorten,
 moet men het wijten aan de weinige volgzaamheid, waarmee vele vorsten, staatslieden
 en natiën wilden luisteren naar den pauselijken hersteller der decadente maatschappij
 op haar christelijke grondslagen.

35 De wereld pleegt den eeredienst der persoonlijkheid, — hoe zou Paus Pius X vereerd
 worden, indien de wereld niet den zin voor de hoogste idealen der menschheid verloren
 had. Hij arbeidde onder het oog der Eeuwigheid, dat voor den Christen het oog der
 Voorzienigheid is. Zijn geheele leven was immers een wonderlijk geleid werk van de
 Voorzienigheid, die dezen zoon van den dorpsbode te Riese door alle ontbering en
 40 menschelijk leed, door alle deugden en menschelijke waardigheid geleid heeft tot het
 gezag der Tiaar. En wie zijn schoonen wandel heeft gevolgd, herdenkt zijn vrome,
 vlijtige jeugd onder de oogen der heerlijke moeder, de evangelisch sterke vrouw; zijn
 kleine zorgen op den akker en in het groeiende huishouden; zijn eerste Latijn; den
 dagelijkschen gang naar het gymnasium van Castelfranco op bloote voeten; zijn jonge-

45 Samuelstemming bij de intree in het Seminarie, later zijn vol-priesterlijk leven en
herderlijken omgang met het volk; zijn bisschoppelijk bestuur en patriarchaat; het
telkens nieuw gezag en de nieuwe lasten; eindelijk de Pauskeuze, die hij éérs met
50 tranen en smeebeden zocht te ontgaan, toen zuchtend aanvaardde als een voor God te
dragen kruis. Geheel dit sobere, weldadige, luisterrijk stijgende leven was op zich
zelf een apologie van de Katholieke Kerk, waarin de nederigen verheven worden, geheel
in tegenstelling met de wereld, waar men wel over democratie praat, maar de
nederigheid verdrukt. Ware hij eenvoudig pastoor gebleven, slechts een parochie zou
zijn heroïsche deugden kennen, maar God riep hem tot het Pauschap en nu kent de
55 heele wereld haar. De eenvoud had zijn hart gaaf gehouden, en op de hooge wacht, die
hij ten Vaticane betrokken hield, bleef hij met een onverdroten werkzaamheid jegens
de samengestelde belangen der Kerk een voorbeeld ontplooiën van die voorname
menschelijke en bovenmenselijke deugden, welke de katholieke hiërarchie tot een der
bergtoppen van de beschaving maakt. De rijk toegeruste en heldhaftige ziel van dezen
60 Paus zou een verheven legende verdienen, indien hij de legende niet vóór was geweest
met de waarheid van zijn leven, dat nu na zijn dood verheerlijkende geschiedenis zal
worden.

Zijn door genade en zelftucht geboetseerd karakter, de adel zijns harten, zijn deugd,
zijn onverschrokkenheid in de handhaving der beginselen des geloofs en der kerkelijke
tucht, al zijn prachtige eigenheden had hij aan zijn verheven roeping overgeleverd en
65 zij hebben hem tot dien harmonieuzen Vader-van-de-Kerk gemaakt, wien thans geleide
wordt gegeven naar het mysterie der verheerlijking met gebeden en dankbaarheid en
niets dan edele herinneringen. Hebben velen niet geluisterd naar zijn monumentale
encyclieken en de beginselkrachtige bewegingen van zijn initiatief, de Katholieken
der geheele wereld behouden een onvergankelijk grootsch beeld van dezen hervormer.
70 Hij heeft de Kerk gezuiverd van ontaarde elementen; hij heeft in Frankrijk de
millioenen kerkelijke eigendommen die de Staat haar ontstal, veracht om de kerkelijke
organisatie ongerept te bewaren; hij heeft vele vooroordeelen onder de Katholieken-
zelve aan scherven geslagen, om Christus tot de harten der jeugd toe te laten; hij
heeft met een door God verlichte scherpzinnigheid en een door den H. Geest
75 aangewakkerd beginselinstinct de dwalingen van het modernisme opgejaagd; hij deed in
zijn eenvoudige heiligheid wondere dingen voor de weergeboorte der christelijks
beschaving, die de melaatschheid van vijandige geestesstroomingen in Europa tot een
levend lijk trachtten te verteren! Nu Europa los staat, de cycloon van den dood
80 rondvaart en een nieuwe toekomst der volkeren in oorlogsnood wordt voorbereid, kan
niemand, tenzij God, weten, welke morgen zal geboren worden uit den rouw, die thans
over het Katholicisme gevallen is. Het algemeen gebed der Kerk, waarin de zieltogende
Paus deze toekomst heeft begeven, moge de religio depopulata tegenhouden, waarmee de
teisteringen der wereld ons bedreigen, nu het ignis ardens is uitgebrand. De Kerk
rouwt, bidt en boet, maar in alle smart en rampen weet zij zich sterk door het woord
85 van haar Stichter: Non praevalent!

Het Leven van Z.H. Paus PIUS X.

Jozef Melchior Sarto werd 2 Juni 1835 te Riese geboren uit het huwelijk van Joannes
Baptista Sarto en Margaretha Sanson, en kende, tengevolge van de zeer bescheiden, in
90 bijna pijnlijk-drukkende levensomstandigheden, waaronder het godvreezend ouderenpaar
met zijn acht kinderen leefde, slechts een jeugd vol ontbering. Zijn ernstig
verlangen, priester te worden, maakte dat de altijd blijmoedige en opgewekte knaap,
na het lager onderwijs te hebben genoten op de school en een paar jaar te hebben
doorgebracht op het gymnasium te Castelfranco, door bemiddeling van den pastoor
95 zijner parochie, den eerw. heer Fusarini, in het jaar 1850 opgenomen werd onder de
leerlingen van het seminarie te Padua, waar hij, evenals te Castelfranco, door
studieijver, voorbeeldig gedrag en buitengewonen geestesaanleg, steeds de eerste was
zijner klasgenooten. Gedurende Jozef's studiën in de wijsbegeerte en in de
godgeleerdheid stierf – in het jaar 1852 – zijn vader, zoodat alleen moeder Sarto op
100 den 18en September 1858 het geluk mocht smaken, haren zoon in de kathedraal van
Castelfranco tot priester gewijd te zien. Slechts weinige dagen later volgde de
benoeming tot kapelaan te Tombolo, waar de eerw. heer Sarto negen jaar zou
verblijven, om daarna – op 32-jarigen leeftijd – te worden aangesteld als pastoor te
Salzano. Zoo groot de droefheid der Tombolaners was toen zij hun beminnelijken en
105 ijverigen kapelaan zagen vertrekken, zoo groot was de vreugde, waarmede die van
Salzano hem ontvingen als hun herder; een herder, die ook daar "alles voor allen"
werd, zelfs met versmading van gevaar voor zijn eigen leven te midden eener verwoede
cholera-epidemie; een herder, die, door de macht en de innigheid van zijn woord op
den kansel een Paulus en Joannes tegelijk, zelfs uit verafgelegen parochiën honderden
110 deed heenstreamen naar zijn nederig kerkje, en wiens voorbeeld schier een levend

Evangelie was. Mgr. de bisschop van Treviso achtte den eenvoudigen pastoor geroepen tot hooger werkkring. Hij benoemde hem daarom in 1875 tot kanunnik der kathedraal en een weinig later tot zijn vicaris-generaal. Kanunnik Sarto was toen 40 jaar en aarzelde niet, ondanks zijn drukken arbeid aan de bisschoppelijke kanselarij, ook nog
 115 een tijdelijke benoeming te aanvaarden tot professor in de kerkelijke geschiedenis aan het groot-seminarie en met de meeste bereidwilligheid te voldoen aan de vele verzoeken, die hem allerwegen bereikten, om bij kerkelijke feesten het woord Gods te komen verkondigen.

In het najaar van 1884 volgde zijn benoeming tot bisschop van Mantua. Deze benoeming werd door geheel het bisdom van Treviso met geestdrift vernomen. Uit dezen tijd dateert een anecdote, die wij vermeld vinden in het boek van Graaf de Colleville, hetwelk aan Pius X kort na zijn verheffing op den Stoel van Sint-Pieter werd
 120 aangeboden, zoodat de waarheid van het daarin verhaalde als authentiek mag worden aangenomen. Eenige dagen na zijn benoeming vertrok Mgr. Sarto naar Padua, ten einde aldaar een bezoek te brengen aan Mgr. Callegari, zijn voormaligen leermeester. Mgr. Sarto wenschte den eersten ochtend na zijn aankomst te Padua de H. Mis op te dragen in de kerk van de H. Justina, en diende zich daar – hoogst eenvoudig gekleed – aan bij den pastoor der parochie, die vluchtig een blik wierp op het door den bisschop van Treviso onderteekende "celebret" of: schriftelijk verlof voor een geestelijke om
 125 elders de H. Mis te mogen opdragen. "Waar komt gij vandaan?" was de vraag. "Van Treviso, pastoor," luidde het antwoord. "Welke functie hebt gij daar?" "In 't geheel geen functie, pastoor." "Is u dan geen pastoor of kapelaan of assistent?" "Neen, mijnheer pastoor, niets van dit alles." "Dat verwondert mij, want er is in Treviso toch gebrek aan priesters en gij hebt daar geen functie?" "Neen." "Dat is zonderling!
 130 Ik ken uw bisschop en als gij het wenscht, zal ik u aan hem aanbevelen. Maar uw "celebret" is in orde; gij kunt de H. Mis lezen," luidde de conclusie. Toch belastte de pastoor een der geestelijken ermede den onbekendegade te slaan en toe te zien hoe deze de heilige handeling verrichtte. Toen de Mis geëindigd was, kwam de geestelijke mededeeling doen van zijn bevinding; de onbekende priester had gecelebreerd met de
 140 grootste devotie. "Des te beter!" zeide de pastoor; "ik was toch nog ongerust en vreesde dat ik te gemakkelijk verlof had gegeven. Doch toen de priester zijn dankzegging had verricht, teekende hij – volgens gebruik – zijn naam in het register der celebranten – en schreef: "Jozef Sarto, benoemd bisschop van Mantua". Zoodra de pastoor dit had vernomen, haastte hij zich zijn illustren bezoeker zijn
 145 verontschuldiging te komen aanbieden en Mgr. Sarto schepte niet weinig vermaak in het geval. Hij was dien dag de gast in de bisschoppelijke woning te Padua en bleef van dat oogenblik af met den pastoor van Sinte Justina de meest vriendschappelijke betrekkingen onderhouden.

Na op den 10en November 1884 te zijn gepreconiseerd, ontving Mgr. Sarto op den 16en
 150 van diezelfde maand de bisschoppelijke zalving uit de handen van kardinaal Parocchi, die hem zeer hoogschatte. Zijn intrede te Mantua was een ware zegetocht. Aan den stoet, die den nieuwen bisschop naar de kathedraal geleidde, werd deelgenomen door al de geestelijke, burgerlijke, en militaire autoriteiten der stad. De militaire muziekkorpsen speelden, en koren van jonge maagden of zangers deden hun liederen
 155 hooren. En nauwelijks in de kathedraal aangekomen, beklom de bisschop den predikstoel om het volk te bedanken voor deze. grootsche, van levendig geloof en oprechte godsvrucht getuigende ontvangst. En het woord van den nieuwen herder, die reeds van zijn eerste priesterjaren af bekend was om echt evangelische welsprekendheid trof zijn hoorders zóó diep, dat hij aanstonds aller harten had gewonnen. Toch was het
 160 geen gemakkelijke taak, welke Leo XIII Mgr. Sarto had opgedragen, door hem te belasten met het bestuur van het bisdom. "Episcopum oportet iudicare, interpretari, consecrare, ordinare, offerre, baptizare et confirmare," zegt het "Pontificale Romanum", hetwelk de ceremoniën der bisschopswijding bevat. "Een bisschop moet richten, uitleggen, consacreeren, wijden, offeren, doopen en vormen." Doch behalve
 165 deze allernoodzakelijkste plichten, verbonden aan het bisschopsambt, brengt het besturen der Kerk Gods – voorzoover deze aan de hoede der bisschoppen afzonderlijk is toevertrouwd – nog tal van eigenaardige zware verplichtingen en moeilijkheden mede, waarvan Mgr. Sarto bij het aanvaarden van den herdersstaf den zwaren druk weldra
 170 gevoelde. Immers, niet enkel aan de leeken, doch ook aan de geestelijkheid van zijn bisdom had de prelaat zijn meest gestrengte aandacht en energie te wijden. Er moest krachtig worden hervormd op het gebied der kerkelijke discipline, van het ascetische leven en van het onderwijs in de seminariën. Er was voor Mantua noodig een regent met helder doorzicht, verlichte wijsheid, onverzettelijken wil en meer dan gewonen tact. Al deze eigenschappen had Paus Leo XIII in Mgr. Sarto vereenigd gevonden, en toen dan
 175 ook Z. H. den nieuwen bisschop voor de eerste maal in bijzonder gehoor had ontvangen, liet hij zich over den prelaat aldus uit: "Indien men te Mantua den nieuwen bisschop

niet liefheeft, is men daar voor liefde tot een bisschop niet vatbaar, want Mgr. Sarto is de meest eerbiedwaardige en meest beminnelijke prelaat, dien ik ken." Wat Mgr. Sarto in dezen verheven werkkring deed voor de bevordering van het Christelijke leven onder de leeken; voerde verheffing van den priesterlijken geest onder zijn clergé; voor de bevordering der katholieke pers; voor de christelijke opvoeding der jeugd; voor de stoffelijke belangen ook zijner diocesanen, – we zouden het zelfs niet bij benadering kunnen aangeven, zonder de ons getrokken grenzen der beknoptheid te overschrijden. Doch dit mag gezegd worden: inzonderheid als bisschop, als zelfstandig bestuurder eener diocese, toonde Mgr. Sarto zich reeds den reorganisator, den bestuurder met helderen blik en krachtigen wil, die later, tot de hoogste waardigheid in de Kerk verheven, zich met den grooten apostel Paulus als taak zou opleggen, "alles in Christus te herstellen". Uit het tijdperk van zijn bisschoppelijk bestuur te Mantua dateerde Mgr. Sarto's vriendschap met kardinaal Parocchi, den lateren vice-kanselier der Kerk, die voor de resultaten van zijn herderlijken ijver de grootste bewondering koesterde en hem in 1893 voor den opengevallen patriarchalen zetel van Venetië aanbeval aan Paus Leo XIII. Deze nam Mgr. Sarto op den 12en Juni van genoemd jaar op in het H. College van kardinalen en benoemde hem tevens tot patriarch, welke waardigheid hij tien jaren zou bekleeden. Ook als kardinaal en geestelijk Opperhoofd der beroemde Lagunenstad, de Koningin der Adriatische Zee, bleef hij voor alles de goede herder, de bisschop naar Gods hart. Hij was patriarch vooral in dien zin, dat hij er met alle krachten – en met schitterend welslagen – naar streefde de liefderijke Vader te zijn der hem toevertrouwde zie!en. Dat heden ten dage Venetië met recht bekend staat als een der meest met den waren katholieken geest bezielde steden van Italië, is vooral te danken aan den geestelijken arbeid van patriarch Sarto. Intusschen – ook een ander begaafd en ijverig kerkvorst zou waarschijnlijk dit resultaat wel hebben bereikt. Doch wat wij wel 'n eenig verschijnsel mogen noemen, dat is de innige verhouding van het volk van Venetië tot zijn patriarch, een verhouding als die tusschen herder en kudde en die het begrijpelijk maakte hoe het Pius X een zwaar offer kostte van zijn geliefd Venetië te scheiden. Wat door de Venetianen zelve over de verhouding tusschen hen en hun patriarch en over diens werkzaamheid in hun midden geschreven is, klinkt schier als een dithyrambe van dankbaarheid en geestdriftige vereering, en het was, of de bewoners der oude Dogen-stad gevoelden, dat hen een smartelijk verlies dreigde, toen kardinaal Sarto in Juli van het jaar 1903 ter bijwoning van het Conclave naar ome. vertrok.

Alle katholieke vereenigingen en werkliedenorganisaties stonden aan het station geschaard, en met ontroering in de stem sprak de algemeene voorzitter tot den vertrekkenden kardinaal: "Wij zullen uwe Eminentie wel niet terugzien, want God heeft voor u een hooger ambt weggelegd." Wel antwoordde Mgr. Sarto, dat hij er geen oogenblik aan dacht Paus te kunnen worden, zoodat hij zich dan ook maar voorzien had van een retourbiljet, doch de Venetianen hadden gelijk – de uitslag van de laatste stemming van Maandag 3 Augustus was, dat kardinaal Sarto met 50 stemmen (tegenover 10, uitgebracht op kardinaal Rampolla en 2 op kardinaal Gotti) gekozen werd tot opvolger van Leo XIII op den Stoel van Sint-Pieter. "Zoudt ge wel willen gelooven," zeide, kort na de Pauskeuze, kardinaal Gibbons tot een zijner vrienden, "dat juist de groote bescheidenheid, maar tevens de groote wijsheid, die uit zijn woorden spraken, hem meer en meer de aandacht deden trekken van het conclave? Uit zijn woorden leerden wij hem nog beter "waardeeren dan uit hetgeen wij van diegenen, welke hem kenden, vernamen omtrent zijn arbeid. Toen ik den avond voor zijn verkiezing hem ging opzoeken, ten einde te trachten zijn bezwaren te overwinnen, kreeg ik ten slotte hoop, dat hij wel het hoofd zou buigen." Kardinaal Jozef Sarto heeft het hoofd gebogen onder de voor hem duidelijk geworden raadsbesluiten der Goddelijke Voorzienigheid.

Het Pauschap van Pius X.

Op den Stoel van Petrus toonde hij zich denzelfden onvervaard strijder voor de rechten der Kerk en de verdediging der waarheid. Zóó hooren wij hem, reeds een paar maanden na zijn verheffing op den pauselijken troon, op den 2en Dec. 1903 in een schrijven aan den president der Fransche republiek een krachtig protest uitbrengen tegen de vervolging der kloosterorden, welk protest den 28en April 1904 gevolgd werd door een ander: dat tegen het officieel bezoek van Loubet aan den koning van Italië. Bij de netelige quaestie der bisschopsbenoemingen weigert Pius X, ondanks alle tegemoetkomende gezindheid, die hem bezielt, in zake het beginsel toe te geven en het recht van den H. Stoel op te offeren, en zoo beleeft Rome op den 25en Febr. 1906 het grootsche schouwspel der wijding van een vijftiental bisschoppen, uitverkoren en geconsacreerd door den Paus zelf, geheel buiten de inmenging der sectarische Fransche

regeering om. Pius X weet van geen wijken tegenover Frankrijk. Hij houdt in zijn
 Encyclieken "Vehementer Nos" en "Gravissimo Officii" en ook later, ten spijt van alle
 245 listen en lagen zijner sluwe politieke vijanden, den toestand volkomen zuiver, aldus
 op schitterende wijze elken aanslag op de goddelijke inrichting der Kerk afwerende.
 Eenzelfde kloeke standvastigheid openbaart zich in zijn bestrijding van de leeraars
 der dwaling. De schorsing van den befaamden Romolo Murri uit de heilige bediening, op
 250 den 15en April 1907; de veroordeeling van den modernistischen "Rinnovamente" op den
 29sten April; het decreet: "Lamenabili Sane" op den 4en Juli en vooral de
 wereldvermaarde Encycliek "Pascendi Dominici Gregis" op den 8en Sept. van datzelfde
 jaar – het zijn alle feiten en datums, die een onvergetelijke nagedachtenis
 verzekeren aan het pontificaat van Pius X als aan het voor de Kerk zoo zegenrijk
 255 tijdperk van een "brandend vuur", hetwelk verwarmt en loutert, het geestelijke leven
 der katholieke wereld zuivert en meer en meer doet ontvlammen in begeerte naar het
 hogere en Hemelsche.

Wanneer wij eenigszins aandachtig toezien, blijkt het duidelijk hoe Pius X ook als
 Paus overeenkomstig zijn geheelen aanleg en karakter de bisschop, de herder gebleven
 is. Zijn arbeid als drager van het hoogste gezag en van de hoogste macht over de
 260 Christenheid was slechts een meer universeele ontplooiing zijner werkzaamheid als
 bisschop; of omgekeerd – de bisschop van Mantua en de patriarch van Venetië toonden
 reeds den Paus van later. De Opperpriester, die in den persoon van Pius X den stoel
 van Petrus beklom, was niet op de eerste plaats de Paus-Koning, de Paus-Staatsman,
 ofschoon toch de soevereine majesteit van zijn optreden en de wijsheid, waarmede hij
 265 de listige aanslagen en berekeningen van de der Kerkvijandig gezinde staatslieden in
 alle landen wist te doorzien en te verijdelen, den besten diplomaat waardig zouden
 zijn geweest. Hij was voor alles de goede, bezorgde, waakzame herder, die de zijnen
 leidt langs veilige wegen en op goede weiden; die hen waarschuwt, beschermt en
 verdedigt – hij was de algemeene episcopus animarum. Beschouwen we dit feit – reeds
 270 hierboven met een enkel woord aangestipt – dog duidelijker in de drie groote daden,
 die 's Pausen regeering beheerschten en die, ofschoon zich bewegend in verschillende
 richting, toch alle bezielde werden door dezelfde machtige wilskracht, toch leefden
 van hetzelfde brandende vuur van ijver voor het geestelijke Huis Gods, de Kerk, met
 wier opperste leiding op aarde hij belast was. Daar is dan vooreerst de strijd tegen
 275 de Fransche sectarissen, de strijd voor de vrijheid en de rechten der Kerk. Gedwongen
 te kiezen tusschen een verleidelijk en verraderlijk gemaskerd stelsel van quasi-
 verdraagzaamheid of een toestand van uiterst stoffelijken nood der Kerk, waarbij
 echter de vrijheid van de hiërarchie onaangetaast bleef, aarzelde Pius X geen
 oogenblik. Wel overwoog hij geruimen tijd, doch nadat eenmaal zijn overtuiging, op
 280 zijn beslist verlangen overvloedig voorgelicht door tal van bisschoppen en
 kardinalen, gevestigd was, kon geen enkele overweging van stoffelijken aard hem
 weerhouden van hetgeen hij als zijn heiligsten plicht beschouwde.

Ter wille van de aardsche goederen kon de Paus niet dulden dat de Kerk in Frankrijk
 verprotestantscht werd, en wat de behoeften der geestelijkheid betreft, God zelf en
 285 het geloof van het Fransche volk zouden op den duur daarin voorzien. Vandaar dat Pius
 X, op alle verleidelijke voorstellen en sluw gesmede komplotten van de vijanden der
 Kerk, antwoordde met een: "Ga weg Satan!" Een antwoord, teleurstellend misschien voor
 de zwakke zielen en politieke religieuze knutselaars, doch dat door de toekomst
 ongetwijfeld ten volle zal worden gerechtvaardigd en door het tegenwoordige reeds
 290 gedeeltelijk gerechtvaardigd wordt. Want terwijl de Fransche katholieken zich
 langzaam organiseeren, staat de atheïstische republiek tegenover het vast rondom den
 H. Stoel aaneengesloten episcopaat met de overgroote meerderheid der getrouwe en
 zelfopofferende priesterschap – twee elementen, waaruit een nieuw Fransch katholiek
 295 geslacht moet opbloeien – machteloos. Eenzelfde verschijnsel nam men waar in
 Portugal, welks bisschoppen en priesters en trouwe katholieken te midden hunner zware
 beproevingen krachtig versterkt werden door 's Pausen bemoedigend en levenwekkend
 woord in de Encycliek "Jamdudum" van 24 Mei. '1911. Daar is vervolgens – wie onzer
 lezers die de daden van Pius X ook slechts uit de verte heeft gadeslagen weet het
 300 niet – 's Pausen strijd tegen het modernisme. De bewonderenswaardige moed des Pausen
 onder dit opzicht bestond niet in het plechtig en officieel veroordeelen van een of
 andere grove dwaling, die reeds te voren door alle der zake kundigen als zoodanig
 werd erkend – zulk een moed hebben alle Pausen als opperste bewaarders en behoeders
 van den schat der geloofswaarheden getoond.

Neen, Pius X tastte in haar hart aan een verleiding, een fijne, een ijle, een
 305 subtiele dwaling, die den weg had weten te vinden zelfs tot het hart van sommige
 buitengewoon begaafde en edele menschen. Uit de houding van velen, die sinds een
 twintigtal jaren een reactie hadden gevoerd tegen het grove materialisme, uit het
 optreden van zooveel vage spiritualisten en de idealisten van nature, bleek dat zij

310 van den eeredienst hunner eigene inzichten en van hun buitensporig intellectualisme
geen afstand hadden gedaan en dat zij de Kerk wilden hervormen naar hun opvatting en
tussen hare leerstukken en het ongeloof van den modernen tijd een compromis wilden
tot stand brengen, waardoor – vooral tengevolge der gretige medewerking van al de
hoovaardige, verwaande en quasi-wetenschappelijke elementen, die de Kerk, in zooverre
315 zij een maatschappij is van menschen, in haren schoot bergt – aan de geopenbaarde
bovennatuurlijke waarheden op de meest schermende wijze de hand werd geslagen en een
poging werd aangewend om de diepste fundamenten der Kerk als Goddelijke instelling te
ondergraven. Aan het pontificaat van Pius X was het voorbestemd dezen aanval op de
Kerk – helaas in de Kerk zelve! – te moeten verdragen, doch het was ook 's Pausen
roemrijke zending dien aanval af te slaan. Men heeft van niet-katholieke ongelovige
320 en van zoogenaamd-katholieke modernistische zijde den Paus naar aanleiding van dit
optreden geen ongepaste kritiek, jazelfs geen smaadwoorden gespaard. De storm ging
over de rots van Petrus, waarop Pius X het monster tegemoet trad en het neerfelde,
heen, zonder den Paus of de wetenschap in de Katholieke kerk te deren en indien er
ook al nog modernisten of modernistisch aangelegde geesten gevonden worden – het
325 modernisme als georganiseerd leerstelsel heeft opgehouden te bestaan. Kortzichtigten
en kleingelovigen mochten misschien schrikken over het onvervaard optreden des
Pausen en meenen dat daardoor geesten en gemoederen van de Kerk vervreemd zouden
worden, die wellicht tot haar zouden zijn gekomen, indien men hun het toetreden
gemakkelijker had gemaakt... Pius X ging recht zijnen weg en juist deze angst en di
330 alarmgeroep van zekere zijde bewezen hem hoe diep het kwaad, dat hij uitroeien wilde,
reeds wortel geschoten en hoe wijd het zich in het rond vertakt had. Daarom juist
moest hij met des te meer geestkracht en volharding dit kwaad bestrijden. Hij gaf de
voorkeur aan een kleiner aantal Katholieken, maar die trouw hielden aan de leer, dan
aan een menigte, die wel met de lippen het "Credo" herhaalde, doch toonde de kracht
335 daarvan niet te kennen.
Bij zijn poging om de dingen dezer wereld in Christus te herstellen, trachtte hij
allereerst de kracht te bewaren van het "zout der aarde", een glanzende helderheid te
verzekeren aan het "licht der wereld" en daarom de geestelijkheid te zuiveren van
elken modernistischen zuurdeesem. Zóó ging op 4 Aug. 1908 van het Vaticaan tot de
340 geestelijkheid der geheele wereld de vermaning uit om haren staat met ware
priesterlijke deugd en heiligheid te beleven. Zóó kwam het "Motu Proprio" Sacrorum
Antistitum over den anti-modernisteneed op 1 Sept. 1910 in de wereld. Bezield door
denzelfden geest veroordeelde hij bij schrijven van Augustus 1910, in de bekende
Fransche vereeniging de "Sillon" het modernisme op maatschappelijk gebied en daarmede
345 alle democratische strevingen, die zich trachtten te onttrekken aan den leidenden
invloed der Kerk. Ook onder dit opzicht toonde de Paus zich ervan overtuigd dat een
kleine schare Katholieken, onvervaard, met open vizier en hoogopgeheven banier in
vereeniging met Paus en bisschoppen strijdend voor het welzijn des volks, de voorkeur
verdient boven een geheel leger van dezulken die, hun Katholiek karakter kwalijk
350 durvende bekennen, tot het volk gaan zonder den zegen der Kerk, maar met de leeken
zegen der democratie. Ook de gevaren van het literaire modernisme, van de ongelovige
denkbeelden, verborgen onder de bloemen der letterkundige schoonheid, werden door
Pius X aangewezen en als doodelijk voor de zielen veroordeeld. Uit welke bron nu
moesten de Katholieken de kracht putten die hen vervullen zou zóó, dat zij inderdaad
355 overeenkomstig den geest des Pausen, opgewekt tot een verhoogd Christelijk leven,
konden wandelen, waardig de roeping waartoe zij zijn uitverkoren? Pius' decreten over
het aanbevelenswaardige der dagelijksche H. Communie en over de vervroegde eerste H.
Communie der kinderen ("Quam Singulari", 8 Aug. 1910) gaven daarop het antwoord. Deze
decreten hebben de godvruchtige practijk der eerste Christenen wederom in herinnering
360 gebracht en alle bezwaren, welke de laksheid of de sleur der gewoonte er tegen in kon
brengen, zorgvuldig nagegaan en op de meest afdoende wijze weerlegd. Het hogere
goed, hetwelk uit de toepassing van het decreet betreffende de eerste Communie volgt:
het bewaren van de onschuld des Doopsels, heeft alle bedenkingen overwonnen. De Paus
wilde geen half-christelijke geslachten opvoeden, doch Christenen in merg en been en
365 apostelen voor het Christendom. Alle katholieke organisaties moesten zich, volgens
den wensch des Pausen vormen of hervormen op bovennatuurlijken grondslag (zijn
schrijven "Singulari quadam caritate", gericht tot de Duitsche bisschoppen in Nov.
1912, maakte aan den twist over de confessioneele en inlerconfessioneele
vakvereenigingen in Duitschland een einde); niet de half en half practiseerende of
370 ternauwernood geloovige Katholieken zouden de wereld kunnen redden, doch slechts die
mannen en die vereenigingen van mannen, welke zich vast betoonden in de leer, en die
de kracht om een voorbeeld te zijn voor alle anderen zouden putten uit het veelvuldig
gebruik der H. Eucharistie.
Op inderdaad vaderlijke wijze verwaardigde zich de Vader der Christenheid, de

375 plaatsbekleeder van den Goddelijken Kindervriend, meermalen aan zeer jeugdige
 kinderen, die zich met goedvinden of onder aansporing hunner geestelijke leidslieden
 naar aanleiding van het decreet betreffende de vervroegde Eerste H. Communie in een
 schrijven van dankbetuiging tot Hem hadden gewend, een eigenhandig geschreven
 gelukwensch en aansporing te doen toekomen, en het teekent ongetwijfeld de eenvoudige
 380 en beminnelijke persoonlijkheid van den goeden Paus, "il buon Papa", zooals de
 Romeinen Pius X aanstonds na zijn verheffing op den Stoel van Sint Pieter noemden,
 wanneer we denzelfden onvervaardden strijder voor de vrijheid der Kerk, voor de
 rechten der hiërarchie en voor de ongereptheid van den schat der aan de Kerk
 toevertrouwde Goddelijke waarheden, denzelfden opperpriester, die den Leeuw van Sint
 385 Marcus in zijn wapen voerde en die overal waar de draak van het ongelooft of het
 zedenbederf te bestrijden viel, optrad als een andere Michaël, op den 2en Sept. 1910
 aan een Fransch knaapje, Gerard van den Brouque te Desvres - Pas-du-Calais - het
 volgende zien schrijven: "Mijn beste Gerard, Uw briefje heeft mij inderdaad troost
 geschonken, omdat, gelijk de Psalmist zegt, God volmaakten lof ontvangt uit den mond
 390 der kinderen, daar Hij zelf hun tong bestiert. Het is dan ook God zelf voorzeker
 geweest die het besluit betreffende de eerste H. Communie der kinderen heeft gewild.
 Ik dank u voor den troost dien gij mij verschaft en nog meer voor de gebeden, welke
 gij voor mij tot onzen goeden Verlosser zult opzenden, wanneer gij over eenige dagen
 Hem in de H. Communie ontvangen zult. Uit dankbaarheid zend ik u ter gelegenheid van
 395 dit feest een kleine herinnering en zal voor u bidden, opdat zij ertoe moge bijdragen
 u steeds braaf en deugdzaam te doen zijn als op dien dag, óók tot troost van allen
 dien dierbaar zijn. Intusschen verleen ik aan u, mijn besten Gerard, aan uwe geliefde
 ouders, aan uwen goeden broeder en aan al de kinderen van Frankrijk, opdat zij u
 mogen navolgen in het vroegtijdig doen hunner eerste H. Communie, ten einde hun
 400 liefde tot den Heer Jesus te bewijzen, met bijzondere genegenheid den Apostolischen
 Zegen. Uit het Vaticaan 2 Sept. 1910 Pius PP. X." Aan Gerard van den Brouque ten
 huize zijner ouder Devres (Pas-de-Calais).

De machtige bestuurder der Kerk Gods met zijn klaren, scherpen blik en zijn
 bewonderenswaardige geestkracht, die hem op 26 Mei 1910 met apostolische
 405 onvervaardheid de zooveel besproken en om haar krachtige veroordeeling der dwalingen
 van het Protestantisme in Duitschland zoo sterk aangevochten Borromaeus-Encycliek
 deed uitvaardigen, en die op den 26en December van datzelfde jaar zijn Encycliek tot
 de Oostersche bisschoppen richtte ter veroordeeling van theologische en historische
 dwalingen door een der meest voorbeeldige en aan het hart des H. Vaders dierbare
 410 geestelijke zonen der Kerk, prins Max van Saksen te goeder trouw doch te kwader ure
 verkondigd - de elfde forsche verdediger van den hem ter bewaring toevertrouwden
 schat des geloofs, betoonde zich bij herhaling een teeder vaderlijk gezind
 kindervriend. Daarvan weten de duizenden jeugdige communicanten te verhalen die in
 den loop der jaren tot Hem in audiëntie werden toegelaten, en tot wie Hij zijn
 415 aangrijpende, van den zoeten geur des Evangelies geheel doortrokken toespraken en
 vriendelijke vermaningen richtte. Daarvan kunnen zelfs de katholieke jongelieden van
 rijperen leeftijd getuigen, wier spelen Hij door den geest van het Christendom
 geadeld wenschte te zien, als een middel tot het behoud der deugd, als een der vele
 en velerlei wegen waarlangs hij voor geheel de wereld zijn verheven doel trachtte te
 420 bereiken: alles te herstellen in Christus. Instaurare omnia in Christo! Om die hooge
 leuze te verwezenlijken bracht Pius X op het meer eigenlijke erf der Kerk-zelve een
 hervorming tot stand, voor het oog der buitenwereld misschien niet zóó indrukwekkend,
 doch die daarom niet minder dan de beide daarstraks genoemde groote daden van dit
 pontificaat van den Paus buitengewone geestkracht en waren moed eischte. Wij
 425 bedoelen: de codificatie van het kerkelijk recht en de hervorming der Curie. Reeds
 gedurende zijn veeljarig episcopaat had zich bij kardinaal Sarto de overtuiging
 gevestigd dat er op het organisch gebied der Kerk ernstige hervormingen dienden te
 worden ingevoerd, dat de discipline onder de geestelijkheid diende te worden
 verscherpt, de priesterlijke geest in de seminaries moest worden versterkt en dat
 430 daartoe een geheel stelsel van nieuwe bepalingen en voorschriften diende te worden
 uitgevaardigd.

Vandaar dat Pius X niet lang draalde om, na tegen de vijanden van buiten en tegen die
 in den schoot der Kerk zelve te zijn getreden, in de Kerk voor de goeden een beter
 bestuur, een snellere, minder omslachtige en minder kostbare wetgeving in te voeren.
 435 Reeds in 1815, ten tijde van kardinaal Sala, waren er onder dit opzicht initiatieven
 genomen en plannen gevormd, doch bij initiatieven en plannen was het gebleven.
 Niemand durfde raken aan het raderwerk dat, ondanks zijn gebreken, om zijn hoogen
 ouderdom eerbied inboezemde. Paus Pius X sloeg vastberaden de hand aan het werk en
 slaagde erin binnen vijf jaren de geweldige taak van deze hervorming der inwendige
 440 kerkelijke wetgeving tot een gelukkig einde te brengen, aldus brekende met tal van

gewoonten en traditiën, die misschien veeleer den naam verdienden van misbruiken, terecht mocht dan ook deze grootsche en met succes volbrachte taak vermeld worden op een der medailles, die jaarlijks plegen geslagen te worden ter vermelding van de sinds een vorig jaar meest betekenisvolle pauselijke regeeringsdaad.

445 De gedenkpenning, waardoor deze hervorming van het kerkelijk recht vereeuwigd werd, stelt een figuur voor, die den Opperpriester een boek overhandigt, waarop staat geschreven: "Sapientia Consilio", de beginwoorden der constitutie van 29 Juni 1908, waarbij de ingrijpende maatregelen tot hervorming der pauselijke curie werden

450 vastgesteld. Op den gedenkpenning is Z. H. omringd door twee kardinalen, een lid van de Orde der Predikheeren en een kamerheer, die als 't ware ooggetuigen zijn der invoering van bovengenoemde constitutie. Het randschrift verkondigt den lof dezer

455 gewichtige regeeringsdaad: "Romanae curiae ordinatio decernitur." Krachtens dezelfde hierboven genoemde constitutie werd ook in ons land – evenals in Engeland en elders – de katholieke hiërarchie onttrokken aan het bestuur van de Congregatie der Propaganda

460 en gesteld onder het beheer der Romeinsche curie. Voor het katholieke Nederland bekroonde – behoeven wij er nog aan te herinneren? – Pius X deze hervorming door de benoeming van een Nederlandschen kardinaal, een sinds eeuwen ongekend feit. Van de mildheid van Pius X en tevens van den practischen geest, welke deze uiting van

465 goedheid des harten bij den grooten Paus leidde getuigen zijn vorstelijke giften – ondanks de bekrompen geldelijken toestand waarin de H. Stoel zich bevindt – bij gelegenheid van groote rampen zooals bijv. de overstroming in Spanje en, vooral, de aardbeving die 'n paar jaar geleden Italië teisterde. Omtrent hetgeen Pius X deed

470 voor de slachtoffers dezer groote aardbeving in Sicilië en Calabrië verscheen ter Vaticaanse drukkerij een werkje, hetwelk aan de geheele Zuid-Italiaansche pers, ook aan de liberale, woorden van lof en dank ontlokte. Zoo bijv. schreef de van clericale

475 neigingen allesbehalve verdachte "Giornale di Sicilia" in een hoofdartikel: "Nooit misschien is eenig werk van onverwijld en volhardend hulpbetoon met zulk een diep stilzwijgen verricht. Te Rome zijn tal van comité's, door de Regeering, de gemeente of particulieren gevormd, druk in de weer geweest, om elkander met ijdel

480 vertoon gekwetsten en vluchtelingen af te winnen. Het ontbrak daar niet aan geschrijf en gewrijf, polemieken en twistredenen over de beste manier van hulpverlening. Maar tegelijkertijd opende zich de toevluchtsoorden van het Vaticaan, zonder dat de deuren

485 ook maar piepten, en liefdevol namen zij de overgebleven slachtoffers op. Dit zagen wij met onze eigen oogen, zooals wij ook in Sicilië en Calabrië aanschouwden, hoe als bij tooverslag ontelbare paviljoens uit den grond verrezen, nu eens voor gewonden of voor weeskinderen, dan voor allerlei bureaux van liefdadigheid. Maar dat alles

490 geschiedde zonder rumoer. 't Was juist door middel van die bedaarde stilte, dat de ondersteuning, door het Vaticaan verleend, zóó snelwerkend en zóó afdoende is geweest." Tot hiertoe het liberale hoofdorgaan van Palermo, dat ten slotte nog met

495 voldoening opmerkte, dat, terwijl niemand er aan dacht, den Paus rekenschap te vragen omtrent de wijze, waarop het door den H. Stoel ontvangen geld ten bate der aardbevinglijders besteed is, niettemin in de kleinste bijzonderheden openbaar rekening en verantwoording werd afgelegd. Al staat er ook geschreven, dat de

500 rechterhand niet weten mag, wat de linkerhand doet, in dit geval moest toch de bescheidenheid wijken voor de waarheid, in wier licht de ongeëvenaarde organisatie der Katholieke Kerk en de bij uitnemendheid practische zin van Pius X aldus wederom

505 hoog op den kandelaar kwamen te staan. De zorg voor de zuiver-geestelijke behoeften der Kerk deed Pius X onder geen enkel opzicht die voor eenig ander gebied – waar zij zich ook openbaarden en onder welke vormen, vergeten. Zóó zien wij hem aan de pauselijke Apollinaris-universiteit een zetel oprichten voor de Assyrische taal; aan de Benedictijnen de herziening opdragen der Vulgata; de wereldsche muziek uit de kerk verbannen en den ouden Gregoriaanschen zang in volle eere herstellen; het onderwijs in het Hebreeuwsch in de grootseminaries voorschrijven als verplichting en de internationale wetenschappelijke

510 vereeniging stichten, benevens – in de Encycliek over den H. Anselmus, April 1909 – een Bijbelsche universiteit in het leven roepen, alle maatregelen en daden van zeer uiteenlopend karakter, door het gebied waarop zij zich bewegen en de moeilijkheden welke zij te overwinnen boden; doch die alle toch ook leidden in eenzelfde richting en naar eenzelfde doel: de practische bevordering van den vooruitgang der wetenschap

515 hand aan hand met de godsvrucht onder de geestelijkheid. Hier is het ook de plaats om te gewagen van de herziening van den katechismus. In een schrijven, gericht tot den kardinaal-vicaris der Eeuwige Stad verordende Pius X de uitgave van een katechismus van korteren inhoud dan de bekende oude Romeinsche katechismus van Bellarminus en meer overeenkomstig de behoeften van den tijd. De Encycliek "Supremi disciplinae" van

520 2 Juli 1911 verminderde, rekening houdende met de sociale toestanden van den nieuweren tijd, het getal der dagen, waarop de Katholieken op straffe van zonde

verplicht zouden zijn de H. Mis bij te wonen en zich te onthouden van slafelijken arbeid, terwijl in het Moto Proprio "Divino Afflatu" van Nov. 1911 voor het Breviergebed der priesters de psalmverdeeling eener eeuwenoude traditie gewijzigd werd. Ziedaar een lange reeks ingrijpende hervormingen, moedig ondernomen, deels op de meeste besliste wijze bevolen, deels dringend aangeraden, en die naast de roemrijke, sterke figuren van Benedictus XIV, Pius V, Gregorius VII en Gregorius den Groote, Pius X "alles in Christus herstellende" krachtig op den voorgrond doen treden.

510 Wij kunnen hier – uit den aard der zaak – herinneren aan slechts eenige der meest bekende feiten van Paus Pius' pontificaat. Het zou echter verkeerd zijn daaruit te besluiten dat de overleden opperpriester zich alleen – of zelfs voornamelijk – in aangelegenheden van groote beteekenis een onvervaard, met de meest moderne omstandigheden destijds zoowel als met de oudste en eerbiedwaardigste gebruiken der Kerk rekening houdend hervormer betoonde. Hij was dit in de dagelijksche practijk van zijn bestuur evengoed als bij de uitoefening der groote verplichtingen van zijn verheven ambt, in de gedetailleerde uitwerking en toepassing der door hem noodig geachte middelen, als bij het aan de wereld verkondigen zijner hooge idealen.

515 Herinnert men zich – om maar iets te noemen – wellicht nog de verbazing, gewekt door de benoeming van den jeugdigen Mgr. Merry del Val, den voorzitter van de Academie voor adellijke geestelijken, tot kardinaal-staatssecretaris? Wel een uitnemend bekwaam, toegewijd en tactvol dienaar en medewerker bij het bestuur der H. Kerk vond Pius X in den jongsten der door hem benoemde kardinalen! Maar op het eerste oogenblik – welk een doortastend initiatief! Welk een majestueus voorbijzien van oude – en in

520 het oog van den machtigen bestuurder op den stoel van Sint Pieter: verouderde – gebruiken! Om nog een daad van sterk-sprekend initiatief in herinnering te brengen mogen we voorzeker wijzen op de benoeming van een Dominicaner kloosterling op den nuntiatuspost te München. Pater Frühwirth had geen diplomatieke loopbaan achter zich en zijn groote administratieve talenten waren slechts gewijd geworden aan de belangen zijner orde.

525 Doch Pius X had, als patriarch van Venetië, den energieken Predikheer leeren kennen en waardeeren, en vandaar dat Zijne Heiligheid, ook hier brekende met de gewoonte, pater Frühwirth benoemde – enkel en alleen wijl deze daarvoor de geëischte hoedanigheden bleek te bezitten – op een post, waarvan de bezetting, met het oog op destijds in Duitschland heerschende eigenaardige moeilijke kerkelijke toestanden (o.a. een gevaarlijke geest van modernisme in sommige intellectueele katholieke kringen) buitengewone energie vereisen te en buitengewoon beleid tevens. Deze en dergelijke gevallen deden in tot oordeelen bevoegde kringen met bewondering verklaren, dat Pius X met scherpzinnige berekening en beslist welslagen "van diplomaten bisschoppen en van bisschoppen diplomaten" maakte. Met welk een stalen volharding de Paus voortging te arbeiden ter bereiking zijner hooge idealen, moge o.a. blijken uit het feit, dat na het eerste decreet van 1905, waarbij Pius X de wereld verbaasde met zijne opvatting der dagelijksche H. Communie, niet minder dan zestien officieele documenten van den H. Stoel uitgingen alle gericht op het doel: de bevordering van die heilige gewoonte. Zij vestigden de aandacht der bisschoppen, priesters, ouders en opvoeders op de noodzakelijkheid om in die richting een werkzaam apostolaat uit te oefenen. Twee uitspraken van den H. Stoel hadden betrekking op de vergemakkelijking van het Decreet over de dagelijksche H. Communie. Niet het minst merkwaardig, ofschoon misschien het minst opgemerkt, was de constitutie van Pius X, waarbij Z. H. verschillende moeilijkheden wegnam voor Oosterlingen en Westerlingen bij het ontvangen der H. Communie. De Oosterling mocht vroeger de H. Communie slechts ontvangen onder de gedaante van ongedeesemd brood. Thans mogen en Oosterlingen en Westerlingen over dat beletsel heenstappen en vrijelijk de H. Communie ontvangen in elkanders kerken, mits het zij in een katholieke kerk. Met eenzelfde doortastendheid trad Z. H. op waar het betrof de handhaving van de rechten der Kerk en van den H. Stoel, (men denke o.a. aan het bekende Motu Proprio "Quantavis diligentia", waarin de Paus herinnerde aan het, krachtens de kanonieke wetten, uitsluitend aan de Kerk toekomend recht om priesters voor de rechtbank te dagen) alsmede de houding, in deze gewichtige aangelegenheid aan te nemen door de katholieke pers op de eerste plaats in Italië.

530 535 540 545 550 555 560 565

570 Ter vermaning van deze laatste deed Pius X op 1 Juli 1911 zijn stem hooren in een schrijven aan kardinaal Ferrari en de Lombardische bisschoppen. "Gij begrijpt, geliefde Zoon", zoo sprak de Paus, "dat onze woorden doelen op het streven van die Katholieken, die, door een ijdele hoop misleid, de geloovigen zouden willen doen insluimeren en verlammen, niet lettend op de heilige rechten van den godsdienst en van den Apostolischen Stoel, of minstens niet genoeg daaraan denkend. Zij zullen de katholieke zaak groote schade doen, als niet intijds de werkzaamheid der Opperherders

er zich tegen verzet. Niet weinig kunnen behulpzaam zijn de dagbladen en
volkstijdschriften en de goedgeregelde vereenigingen van Katholieken. Dat behoeft
575 geen betoog. Terecht hebt Gij daarom besloten gebruik te maken van die hulp, om de
geloovigen te onderrichten en op te wekken en ze aan te sporen tot dien heilzamen
arbeid Terwijl Wij dit echter goedkeuren, vermanen Wij tegelijkertijd, dat gij
nauwkeurig toeziet, dat zij, die deze tijdschriften schrijven, in het verdedigen en
580 verbreiden der katholieke leer niet alleen nooit afwijken van het leergezag der Kerk,
maar in alles zoo gewetensvol mogelijk luisteren naar de verklaringen van den
Apostolischen Stoel. Hiervan toch moet ieder uwer overtuigd zijn, dat sommige bladen,
die gewoon zijn den Katholieken aan te raden, dat zij de rampen, der Kerk aangedaan
door hen, die met omverwerping der bestaande toestanden, de hulpmiddelen der Kerk
hebben vernietigd en hare vrijheid hebben verkracht, niet te zwaar moeten opnemen; -
585 bladen, die geen acht geven op den droevigen toestand, waarin de H. Stoel verkeert en
er niets om geven, zoo de vijanden nog erger dingen op het getouw zetten; - bladen,
die er zich met heeler harte op toeleggen het vernuft en de rechtzinnigheid te
verheffen van schrijvers, wier geschriften, zoo men ze goed nagaat, blijken over te
590 loopen van fouten en allerverderfelijkste dwalingen; - bladen eindelijk, die onder
den naam van katholiek, waarmede zij zich tooien, de huizen gemakkelijker
binnendringen, door aller handen gaan, door allen lichtelijk gelezen worden, ook
zelfs door geestelijken, - weest ervan overtuigd, dat zulke bladen meer kwaad doen
aan het oordeel der Katholieken en aan hunne onderworpenheid dan bladen, die openlijk
zich vijandig aan de Kerk betoonen."

Men herinnert zich wellicht nog, hoe in verband hiermede, volgde de openlijke
berisping van en waarschuwing tegen een vijftal katholieke Italiaansche bladen van de
Romeinsche Uitgevers-maatschappij, de "Società Editrice Romana". "Om het misverstand
weg te nemen, zoo luidde het, dat eenige dagbladen onder de geestelijkheid en de
geloovigen te weeg brengen, geldt de verklaring, dat de H. Stoel niet als
600 overeenkomstig de pauselijke leiding erkent de (vijf bovengenoemde) dagbladen en
andere van dezelfde soort, hoedanig ook de bedoeling moge zijn van sommige
uitstekende personen, die hen besturen en ondersteunen". De bedoelde bladen zetten
hun lezers een slappe kost, een soort water-en-melk-Katholicisme voor. De H. Stoel
had immers herhaaldelijk verklaard, dat Zijn volle onafhankelijkheid en vrijheid
605 steeds van overwegend belang blijft voor Italië's Katholieken. Maar de bladen der
"Societa" deden .geregeld alsof er nauwelijks een Romeinsche quaestie bestond. De H.
Stoel keurde voorshands de vorming van een katholieke Staatspartij in het Parlement
en in den lande meermalen af. Maar de "Corriere" en zijne volgelingen namen blijkbaar
de vorming zulk eener Staatspartij als einddoel in hun vizier. Pius X stelde
610 uitdrukkelijk de katholieke actie in Italië onder de leiding en het toezicht der
kerkelijke overheid. Maar de lijfbladen der "Società" riepen een algemeene beweging
onder de Katholieken tevoorschijn, naast en onafhankelijk van deze officieel erkende
katholieke actie. Op die manier werd een groot misverstand onvermijdelijk. Dit werd
door de ruitertijde waarschuwing der Acta opgeheven. De Italiaansche Katholieken te
615 eenenmale weten nu, waaraan zij voortaan zich te houden hebben. De kort daarop
gevolgde weigering der Italiaansche regeering om haar goedkeuring (het zoogenaamde
"exequatur") te hechten aan de benoeming van Mgr. Caron tot aartsbisschop van Genua,
deed den H. Vader - 22 Febr. 1913 - opnieuw een krachtig protest uitbrengen tegen het
geweld door den Staat uitgeoefend over de Kerk, een protest, waaraan zelfs de anti-
620 katholieke pers in Italië om vorm en inhoud zooveel gewicht toekende, dat zij het ten
volle in hare kolommen opnam en er uitvoerige beschouwingen aan wijdde.
Ten einde een onduldbaar ingrijpen van den Staat in de meest-innerlijke
aangelegenheden der Kerk - zooals het optreden van Oostenrijk ter gelegenheid van het
vorige Conclave - voortaan onmogelijk te maken, vaardigde Pius X reeds in het eerste
625 jaar van zijn pontificaat - op 20 Januari 1904 - de constitutie uit, beginnende met
de woorden "Commissum Nobis", waarbij de strengste maatregelen werden voorgeschreven
ter voorkoming van het feit dat eenige kardinaal voortaan in opdracht eener vreemde
mogendheid zou trachten de verkiezing - door het H. College - van een bepaalden
persoon tot de hoogste waardigheid in de Kerk te verhinderen of te bemoeilijken. Deze
630 constitutie werd echter eerst in het jaar 1909 gepubliceerd en aangevuld door
besluiten, waaromtrent de Paus bepaalde dat zij eerst na zijn dood bekend zouden
mogen worden en die dus bij het is te verwachten Conclave voor het eerst in werking
zullen treden. Het Pausschap van Pius X biedt aan den geschiedschrijver twee
heuglijke gebeurtenissen te vermelden: de viering van 's Pausen gouden priesterfeest
635 in November 1908 - toen de staatshoofden van bijna alle landen der beschaafde wereld
door het zenden van buitengewone gezantschappen of van schriftelijke gelukwensen
deelnamen aan de vreugde des H. Vaders en der Katholieken - en die van het zestiende
eeuwfeest van de vrijheid der Kerk, ter gelegenheid waar Z. H. aan de katholieke

wereld de gewone geestelijke gunst verleende van den jubilé-aflaat. Ook bij deze
640 laatste openbare gebeurtenis zijns levens vergat Pius X zich zelf voor den dienst en
den luister van Gods Kerk. Door geen gezondheidsredenen lieten zich bedwingen de
gloed en de kracht van zijn geloof, een geloof, dat bergen kon verzetten; dat hem
steeds in alle richtingen deed streven naar het hoogste zonder angstvallige
berekening van het meer of minder groote der te overwinnen moeilijkheden; dat hem bij
645 al zijn daden leidde niet volgens de bedenkselen van louter menschelijke wijsheid,
doch volgens de leering die uitgaat van het Woord Gods en het Kruis. Men heeft
verhaald – een officieele lezing ervan werd, voor zooverre wij weten, nooit gegeven –
dat Pius X eens, met een bisschop, die door hem in gehoor ontvangen werd, sprekende
over de moeilijke tijdsomstandigheden, op het crucifix wijzende, zeide: "Politica
650 nostra crux est!" "Onze politiek is het kruis." Gesproken of niet – het is een woord
dat Pius X waardig was en hem karakteriseerde, evenals zijn aan de H. Schrift
ontleende (II Paral. XX. 12) vermaning op 22 Februari gericht tot de pelgrims van
Genua: "Cum ignoramus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos
nostros dirigamus ad Dominum: Indien wij niet weten wat te doen, dan hebben wij dit
655 alleen nog over, dat wij onze oogen richten tot den Heer."
Dit teekent den man van geloof, die, sterker dan de kloeke man van Horatius, zich
tegen een wereld van moeilijkheden opgewassen gevoelde; die, wars van alle halve
middelen, steeds met vaste hand alle opte lossen vraagstukken in het hart greep en
de door hem noodig geoordeelde maatregelen bij zijn streven om "alles in Christus te
660 herstellen" doorzette met al de stuwkracht van zijn verheven gezag. In de
geschiedenis der Kerk zal de figuur van Paus Pius X blijven voortleven als die van
een man, wiens kloosterlijke deugden apostolische ijver, wiens diepe godsvrucht,
levendig geloof, buitengewone geestkracht en stichtend voorbeeld op hem ten volle van
toepassing maakten de woorden uit het kerkelijk Officie der Belijders:
665 "Hic vir despiciens mundum et terrena triumphans "Divitias coelo condidit ore manu."
Deze man, die de wereld geringschatte en over de dingen dezer aarde zegevierde, heeft
voor den hemel schatten vergaderd met woord en daad.

De Pauskeuze.

670 Nu door het overlijden van onzen zoozeer geliefden Paus Pius X de verkiezing van een
opvolger noodig is, meenen wij onzen lezers een dienst te bewijzen met een uitvoerige
mededeeling van de ceremoniën na den dood des Pausen en over de wijze, waarop de
Pauskeuze geschiedt.

De Kardinaal-Kamerling.

Wanneer een Paus overleden is, wordt dit onverwijld aan den kardinaal-kamerling der
Roomsche Kerk (te onderscheiden van dien van het H. College) medegedeeld; deze,
gevolgd door de geestelijke kamerheeren, (niet de leekenkamerheeren met de cappa en
spada) nadert de sponde van den afgestorvene, en roept hem driemaal bij zijn doop- en
680 geslachtsnaam. Heeft de kardinaal zich op deze wijze van het afsterven des Pausen
overtuigd, dan laat hij door den notaris der apostolische kamer daarvan een protocol
opstellen, neemt den visschersring in ontvangst, en doet zich door den protonotarius
en vice-kanselier der Roomsche Kerk den stempel overhandigen, waarmede de pauselijke
bullen worden gezegeld. Hierop begeeft hij zich in plechtigen optocht, vergezeld door
685 de zwitsersche lijfwacht in de straten van Rome, laat de groote klok op het kapitoel
luiden 1) als een openbaar teeken van den dood des Pausen, en doet zich hierdoor
kennen als regent ad interim voor alle zaken, die niet aan het onmiddellijk gezag van
den H. Vader onderworpen zijn. Alle kerkelijke gerechtshoven worden gesloten, geen
Bullen meer uitgevaardigd, geen gewone congregatiën der kardinalen meer gehouden.
690 Alleen zet de groot-poenitentiarius naast den kardinaal-kamerling, die de hoogste
rechtsmacht uitoefent, zijne ambtsbezigheid voort; laatstgenoemde roept de in Rome
aanwezige kardinalen op, om met hen over de voorloopige werkzaamheden der Regeering
ad interim te beraadslagen en een besluit te nemen. De voorloopige Regeering komt in
handen van den kardinaal-kamerling, terzijde gestaan door drie kardinalen, gekozen
695 uit de drie verschillende afdeelingen, die om de drie dagen volgens anciënniteit
afwisselen. 1) Deze openbare plechtigheden hebben thans, nu Rome aan het pauselijk
bestuur ontweldigd is, natuurlijk geen plaats kunnen vinden.

Het lijk des Pausen.

700 Vier en twintig uren na den dood des Pausen wordt het lijk, dat dadelijk na het
afsterven gebalsemd is, in een voorzaal van het Vaticaan onder een baldakijn op een
praalbed gelegd; vooraf worden echter de ingewanden van den overledene naar de kerk
van de H.H. Vincentius en Anastasius bij de fontein Trevi overgebracht, en aldaar in
de graftombe bijgezet, die door Benedictus XIV voor zich en zijn opvolgers opgericht

705 is. Het lijk zelf wordt met groote plechtigheid in de kapel van het H. Sacrament in
 de St. Pieter overgeplaatst, en dat wel dermate, dat de voeten des Pausen buiten het
 hek steken, dat de kapel afsluit, opdat zij door de geloovigen zouden kunnen worden
 gekust. Op den avond van den derden dag geschiedt de bijzetting in de daar tegenover
 710 gelegen koorkapel, in tegenwoordigheid der kardinalen. Eerst wordt de absolutie
 verricht, vervolgens legt men het stoffelijk overschot, benevens een zak, waarin
 zooveel gouden, zilveren en koperen medailles zijn, als de Paus jaren geregeerd
 heeft, in een eerste kist van cypressenhout; om deze kist komt een andere van lood,
 voorzien van het gewone opschrift en het wapen van den overledene, en beide worden in
 een derde gezet van gewoon hout. Vervolgens brengt met het lijk in de nis tegenover
 715 de deur, die tot de kleedkamer der pauselijke zangers, rechts naast de koorkapel,
 toegang verleent, en bewaart het daarin zoolang, totdat men voor den overledene een
 mausoleum opgericht heeft, of de verplaatsing der lijk-kist, tengevolge van het
 overlijden van den nieuw-benoemden Paus, noodzakelijk is geworden. Eerst een jaar
 daarna, alleen het laatste geval uitgezonderd, mag men het lijk verplaatsen.

720 **Het Conclave.**

Onmiddellijk na deze plechtige bijzetting beginnen de negendaagsche exequiën of
 treurnonen, d. w. z. de telkens door een kardinaal, in tegenwoordigheid der anderen
 gehoudene zielelieden. Na afloop van iedere plechtigheid vereenigen zich de
 725 kardinalen tot congregatiën, waar zij zich met alle voorzorgen, betreffende de tucht
 en het ceremonieel van het te houden conclave, bezig houden. Men begint met de Bullen
 voor te lezen, die door Alexander III, Gregorius X, Clemens V en VI, Julius II, maar
 vooral die door Pius IV (1596) en Gregorius XV (1621), Urbanus VII en Clemens XII
 voor de Pauskeuze zijn afgekondigd. De voornaamste punten dezer Bullen zijn de
 730 volgende: Tien dagen na den dood des Pausen, moet met de keuze van een opvolger een
 aanvang gemaakt worden door de aanwezig zijnde kardinalen, zonder langer op de
 afwezigen te wachten, deze laatsten moeten echter bepaaldelijk opgeroepen worden;
 geen enkele kerkelijke censuur kan een kardinaal van zijn stemrecht berooven, zelfs
 735 de kerkelijke ban is hiervoor geen beletsel. De keuze moet in het conclave, (een
 afgesloten gedeelte van het Vaticaan) geschieden en de nadere bepalingen over de
 inrichting van het Conclave moeten vastgesteld worden. De gekozene moet twee-derden
 van de stemmen op zich vereenigd hebben; wanneer dit getal niet bereikt is, dan moet
 men het door toetreden (per accessum) trachten te bereiken; geschiedt de keuze door
 scheidrecht, dan mag geen dezer voor zich zelven stemmen. De nieuwbenoemde wordt,
 740 wanneer hij nog geen bisschop is, eerst door den kardinaal-deken (die bisschop van
 Ostia is) tot bisschop gewijd. Hij wordt door niemand bevestigd, omdat hij zijn
 opperste en algemeene macht over de Kerk van geen mensch, maar onmiddellijk van
 Christus ontvangt. Hem wordt de driedubbele kroon opgezet als een zinnebeeld van het
 geloof der Katholieke Kerk aan het geheim der H. Drievuldigheid, alsmede van de
 745 hoogste macht, de eer en het rechterlijk gezag in geestelijke zaken over de geheele
 Kerk, en in de wereldlijke over de Kerkelijke Staten. Het voorlezen dezer Bullen en
 hare plechtige bezwering door de aanwezige kardinalen vormen het eerste gedeelte van
 de voorbereiding tot de keuze. Onmiddellijk daarna laat de kardinaal-kamerling den
 door hem verzegelden ring en het zegel van den overleden Paus door den eersten
 750 ceremoniemeester verbreken, en neemt de supplieken en het bullenkistje in bewaring,
 na afloop waarvan twee geleerde prelaten gekozen worden, de een om de lijkrede te
 houden, de andere om de inleidende redevoering ter Pauskeuze te ontwerpen en voor te
 dragen. Vervolgens worden twee kardinalen gekozen, die met het oppertoezicht over het
 te houden Conclave belast worden.

755 Acht congregatiën houden zich bezig met de bevestiging der staatsambtenaren in hunne
 respectieve betrekkingen; met de benoeming van de twee voor het Conclave bestemde
 geneesheeren, van den heelmester, den apotheker, den biechtvader en zes
 ceremoniemeesters en van de bedienden van minderen rang; voorts met de benoeming van
 den biechtvader der kardinalen en met de verloting der cellen in het Conclave,
 760 waarbij de jongste kardinaal-diaken de loten trekt; verder met het opmaken van een
 register van alle vreemde personen, die als noodig bij het Conclave mede worden
 binnengesloten en van de Conclavisten, en eindelijk met de verkiezing van drie
 kardinalen, die in 't bijzonder toezicht moeten houden over het sluiten en de
 inwendige materiele werkzaamheden van het Conclave. Bij deze congregatiën worden ook
 765 de gezanten der buitenlandsche mogendheden en de eventueele deputatiën in audiëntie
 ontvangen; de toespraken worden meestal door den kardinaal-deken beantwoord. Na
 afloop der exequiën en congregatiën op den tienden dag, leest de kardinaal-deken in
 den Sint Pieter de Mis van den H. Geest voor de nieuwe Pauskeuze, en houdt
 770 bovenbedoelde vooraf gekozen prelaat de rede de eligende summo Pontifice. Na de
 sluiting dezer godsdienstoefening volgt in plechtige processie, de intocht in het

Conclave.

Onder den naam Conclave verstaat men zoowel de vergadering der kardinalen die voor de keuze van een nieuwen Paus zijn bijeengekomen, als de plaats zelve, waar deze plechtige bijeenkomst wordt gehouden. In de eerste tijden werd het Conclave in die stad gehouden, welke hiertoe het meest geschikt voorkwam; eerst Gregorius X en andere Pausen na dezen, bevalen dat de keuze daar moest geschieden waar bij den dood van den opperpriester het Romeinsche hof zijn verblijf hield. Te Rome werd dus in den regel deze plechtigheid gevierd, en alleen gevallen van oorlog of opstand – zooals b.v. in 1800 gebeurde bij de benoeming van Pius VII in Venetië – maakten hierop een uitzondering. De keuze van het paleis, waar het Conclave moet gehouden worden, hangt af van de kardinalen. Tot aan Pius VI geschiedde dit meestal in het Vaticaan, en enkele malen in het Quirinaal. Op dezelfde verdieping worden zoovele kleine cellen of kamertjes afgeschoten als er kiesgerechtigden zijn; ieder kamertje is in tweeën gesplitst: het grootste gedeelte is voor den kardinaal en het andere voor zijn conclavisten. Het gevolg van iederen kardinaal bestaat aldaar uit twee of drie personen, van welke de een gewoonlijk een geestelijke is en de twee anderen leeken zijn. Aan dit ambt zijn vele voorrechten verbonden; het geeft recht op het ridderschap en het romeinsche burgerrecht, alsook op andere gunstige bepalingen. Dat de keuze dezer conclavisten met veel omzichtigheid geschiedt, ligt in den aard der zaak. Pius IV hield het voor noodzakelijk de neven der kardinalen buiten aanmerking te laten. Naast ieder kieskamertje, dat voorzien is van het wapen van zijn bewoner en tevens van een nummer, bevinden zich nog twee andere kleine kamertjes; het eene dient tot kapel, wanneer de kardinaal de H. Mis leest of hooren wil, het andere tot eetkamer.

Wanneer de kardinalen hun eerste intrede in het Conclave gedaan hebben, dan begeven zij zich naar de kapel, alwaar het Scrutinium zal gehouden worden, en bezweren opnieuw de kiesbullen, na die nog eenmaal gelezen en vervolgens een gebed verricht te hebben. Zelfs dan nog hebben zij de vrijheid naar huis terug te keeren, maar op voorwaarde van des avonds op het Conclave present te zijn. Het corps diplomatique, de prelaten en de hooge adel mogen nog bezoeken komen afleggen, doch tegen middernacht moeten alle vreemdelingen op een door den opperceremoniemeester met de bel gegeven teeken het Conclave verlaten, hetwelk voorts door dezen en den maarschalk van het paleis in tegenwoordigheid der kardinalen capi d'ordine (eigenlijk hoofdcommissarissen van orde), n.l. van den eersten kardinaal-bisschop, kardinaal-priester en kardinaal-diaken, op plechtige wijze gesloten wordt. De maarschalk (wiens betrekking erfelijk is, en vroeger in het bezit van de familie Savelli was, doch sedert Clemens IX overgegaan is in de familie Chigi) en een gouverneur, maar die prelaat moet wezen, aanvaarden nu de bewaking van het Conclave, en laten alle toegangen en vensters op zoodanige wijze ommuren, dat slechts één deur open blijft, welke van binnen op andere wijze gesloten wordt dan van buiten; de sleutel voor het binnenslot wordt door den gouverneur, die voor het buitenslot door den opperceremoniemeester bewaard en gezegeld. Boven aan de deur is er een klein venster en in de daaraan grenzende muren zijn vier openingen aangebracht, in welke zich draaikastjes bevinden, waardoor de spijzen voor de kardinalen in het Conclave verschaft en ieder ander geoorloofd verkeer bewerkstelligd wordt; over de voltrokken afsluiting van het Conclave wordt een akte opgemaakt. Nog denzelfden avond maakt de kardinaal-deken en de kardinaal-kamerling een ronde, om te zien of alles volgens het voorschrift opgevolgd is. De eerste dag na de sluiting van het Conclave is bepaald voor audiëntiën; de afgevaardigden der kardinalen ontvangen voor het spreekvenstertje de gezanten der vreemde mogendheden en de voornaamste ambtenaren. Den tweeden dag leest de kardinaal-deken de H. Mis van den H. Geest, waarbij alle kardinalen communiceeren. Op den derden dag beginnen de eigenlijke kiesvergaderingen en wel – wanneer het Conclave in het Vaticaan gehouden wordt – in de Sixtijn'sche Kapel.

825 De Verkiezing.

De verkiezing van een Paus kan op drieërlei wijze geschieden: de eerste en meest gebruikelijke wijze bestaat in de stemming der kardinalen, het Scrutinium in engere beteekenis, gepaard met de keuze door accessus; de tweede door compromis of "verdrag", de derde door "inspiratie" of ingeving van hooger hand. Slechts in zeer zeldzame gevallen heeft deze laatste wijze van verkiezing plaats, die daarin bestaat, dat de kardinalen een uit hun midden tot Paus uitroepen, en hem dadelijk als zoodanig huldigen, zooals b.v. bij de benoeming van Adriaan VI in 1522 geschied is. Bij die gelegenheid boezemde de door geleerdheid en karakter uitmuntende kardinaal Cajetanus het H. College zooveel vertrouwen in, dat op hem dadelijk de meeste stemmen werden uitgebracht. Ook in 1670 werd Clemens X op dezelfde wijze gekozen; er verhieven zich, toen de kardinalen eenmaal het Scrutinium verlieten, zooveel stemmen te zijnen

840 voordeele, onder den uitroep van: "Allieri Papa", dat hij door allen als Paus erkend
werd. Een keuze door compromis of "verdrag" geschiedt dan, wanneer de kardinalen
eenigen uit hun midden kiezen, om dengene tot Paus te benoemen, die in hun oog
845 hiertoe de waardigste is, zooals b.v. bij de keuze van Gregorius X in 1272 gebeurd
is. De kardinalen, die bijna drie jaren te Viterbo vergaderd bleven, droegen het aan
zes uit hun midden op een nieuwen Paus te benoemen, waarna Theobald Visconti, uit
Florence, aartsdiaken te Luik, die zich op dat oogenblik bij de Kruisvaders te
Ptolemais bevond, tot opperhoofd der Kerk gekozen is. Ook Pius VII werd tenslotte
845 door een compromis gekozen.

BINNENLAND.

Amsterdam. 20 Augustus.

DE STEMMING IN BELGIË.

850 In een aantal Belgische bladen is het volgende stuk opgenomen (in de Waalsche bladen
in het Fransch): Het bestuur van den Nederlandschen Journalistenkring heeft, zooals
alle Nederlanders, met groot leedwezen vernomen, dat de openbare meening in België,
ondanks de eerlijke voorlichting van de Belgische pers, door een betreurenswaardig
855 misverstand tegen Nederland is ingenomen. De in België wonende Nederlanders hebben
daarvan reeds schade en gevaar ondervonden. Het bestuur van den N. J. K. doet daarom
een beroep op de Belgische pers om te helpen dit misverstand uit te roeien. De
geruchten dat Duitsche legerafdeelingen den Nederlandschen grond zouden hebben
betreden zijn te eenenmale valsch. Het bericht dat een Belgische vlieger Duitsche
860 troepen op Nederlandschen grond zou hebben waargenomen, berust op de vergissing,
sedert door hem zelven erkend, dat hij de nieuwe uniformen van Nederlandsche troepen
voor Duitsche heeft aangezien. Dat 5000 Duitschers bij hun doortocht van België naar
Duitschland zijn verzorgd en van voedsel voorzien, is waar. Maar het waren Duitsche
vluchtelingen, niet-militairen, die, van alles beroofd, de menschlievende hulp der
865 Nederlandsche Limburgers niet tevergeefs inriepen. De Limburgsche hospitalen zijn
geopend voor gewede Duitschers en Belgen. Nog juist heeft daarvoor de burgemeester
van Maastricht hun een dankbetuiging van den Belgischen minister van Buitenlandsche
Zaken ontvangen. Insgelijks heeft de burgemeester van Antwerpen in zijn proclamatie
van 7 Augustus, de valsche geruchten over de houding van Nederland met kracht
870 weersproken en zijn medeburgers ontraden de goede betrekkingen tot ons land door
ongegronde en onbillijke betoogingen te schaden. In de vergadering van de Tweede
Kamer van 6 Aug. heeft de heer Troelstra gezegd dat onze sympathie uitgaat naar het
heldhaftige Belgische volk, maar dat wij die sympathie niet beter kunnen bewijzen dan
door ook zelf met de handhaving van onze neutraliteit te staan of te vallen. Bij deze
875 woorden heeft zich de parlementaire leider dr. Bos en de gansche Kamer aangesloten.
De geheele Nederlandsche pers stemt daarmee in en steunt de Regeering in haar
moeilijke taak om, gelijk tot nu toe, geen enkele inbreuk op de onzijdigheid toe te
laten en deze tot het uiterste te handhaven onder alle omstandigheden. De Belgische
pers, bezielde van een geest van rechtvaardigheid en rede, zal niets nalaten om haar
880 landgenooten te overtuigen dat Nederland vastbesloten en onverschrokken waakt voor
het zelfde beginsel, waarvoor het dappere België zich gedwongen zag het zwaard te
trekken.

NEDERLAND'S PLICHTEN ALS NEUTRALE MOGENDHEID.

885 Het schijnt me op heden, nu Hollands neutraliteit alom besproken wordt, wel actueel,
eenige beschouwingen te ontleenen aan het bekende proefschrift "Nederlands plichten
als neutrale mogendheid", waarop in 1891 R. F. baron Van Heeckeren van Wassenaer tot
doctor in de Staatswetenschappen promoveerde. Uiterst helder en duidelijk wordt hier
achtereenvolgens behandeld 't begrip neutraliteit, de plichten der neutrale staten en
890 dit van Holland in 't bijzonder. Schrijver begint met op te merken, dat de
neutraliteit een rechtsinstituut is, dat in de Oudheid en middeleeuwen niet bekend
was. Grieken en Romeinen hadden er zelfs geen woord voor. Wanneer tusschen die volken
der oudheid een oorlog uitbrak, dan schaarden zich de aangrenzende volken bij een der
hoofdpartijen en verkeerden van af dat oogenblik eveneens in oorlogstoestand. Onze
895 uitnemende rechtsgeleerde Hugo de Groot begreep, dat de staten, die niet aan een
oorlog deelnemen, in een bijzondere rechtsverhouding staan, hij noemt ze de medii.
Sedert dien hebben alle volkenrechtkundigen bijkans, Phillimore, Vattel, Hubner, von
Martens, Gessner, Haulefeuille, Bluntschli, Woolsey e. a. eene omschrijving trachten
te geven van het neutraliteits-begrip, waarbij sommigen het beginsel der
900 onpartijdigheid stelden, anderen niet. Schrijver zelve omschrijft neutraliteit als:
de toestand, waarin zich een staat bevindt, die niet deelneemt aan den oorlog
tusschen twee of meer andere staten. Op de niet-deelneming komt alles aan. Al is dus
een staat door alliantie gebonden om aan den strijd deel te nemen, blijft hij

desniettemin neutraal, zoolang hij zich feitelijk van deelneming onthoudt. Zeer ten
onrechte beschouwde men vroeger de neutraliteit als onpartijdigheid d. i. gelijke
905 houding jegens beide oorlogvoerenden. Er kan dan geen sprake meer zijn van "niet
deelneming" in dien absoluten zin, waarin dit woord hier wordt bedoeld. Er bestaat
een verplichte en vrijwillige neutraliteit.
In 't eerste geval bevinden zich b.v. Zwitserland en België, sedert 1908 ook
Noorwegen. De vrijwillige neutraliteit is de neutraliteit van een staat, die niet
910 door een tractaat gebonden is neutraal te blijven. Van de andere onderscheidingen
gaan we op heden enkel na, die voor ons op heden actueel zijn. Volstrekt is de
neutraliteit van den staat, die het vaste voornemen heeft opgevat zich geheel buiten
den strijd te houden in tegenstelling niet de afwachtende, waarbij de staat verklaart
niet aan den strijd te zullen deelnemen, tenzij zijn belangen zulks mochten noodig
915 maken. Ten slotte de beschermde neutraliteit, waarbij de staat volstrekt neutraal
blijft, maar tevens heeft gezorgd voor voldoende weermiddelen, om zijn neutraliteit
met de wapenen te kunnen handhaven. Onze neutraliteit zoowel in 1870 als nu is dus
een volstreckte en beschermde. Iedere soevereine staat, die niet tot neutraliteit
verplicht is, heeft natuurlijk het recht te beslissen of en hoe lang hij neutraal wil
920 blijven. Gewoonlijk, hoewel geen vereischte, legt een staat daarvan verklaring af.
Daarbij wordt dan tevens aangeduid, welke handelingen aan alle oorlogvoerenden zullen
worden toegestaan. Beschouwen we vervolgens eens nader, welke de plichten zijn der
neutrale staten eet de neutraliteit van Nederland in 't bijzonder. Een neutrale staat
heeft zich over 't rechtvaardige (in zoover en of men daarvan spreken kan) niet te
925 bekommeren. De neutraliteit nu brengt zekere plichten mee. Deze zijn tweeledig: I.
Eerstens een negatieve plicht d. i. zich te onthouden van alle rechtstreeksche of
zijdelingsche deelneming aan den oorlog; II. Tweedens de positieve plicht van te
verhinderen dat hetzij oorlogspartijen of hare onderdanen hetzij eigen onderdanen de
neutraliteit schenden of in gevaar brengen. De algemeene regel bij de beoordeeling
930 der vraag of de onzijdige staat deze of gene daad' mag verrichten of toelaten, moet
natuurlijk steeds deze zijn: is de daad al of niet in harmonie met de absolute
onthouding aan de strijd, waarin het wezen der neutraliteit ligt?
Ad 1um. De plicht van onthouding omvat: a) onthouding van alle rechtstreeksche
935 ondersteunen; in strijd handelden hiermede vroeger Zwitserland en enkele Deutsche
staten, door huurtroepen te leveren aan beide oorlogvoerende partijen, meenende, door
aldus onpartijdig te handelen, de neutraliteit in acht te nemen; b) onthouding van
moreelen steun, b.v. door openlijk sympathie uit te spreken in de "Staatscourant".
Over het recht der bijzondere personen later. Ad. 2um. 1) De neutrale staat moet
verhinderen: dat de oorlogspartijen door hare organen op zijn gebied
940 oorlogsmaatregelen nemen of voorbereiden b.v. wervingen voor een oorlogspartij.
Hierop is men zeer streng. Eveneens moet hij verhinderen, dat dergelijke handelingen
plaats vinden buiten toedoen der oorlogspartij door zijn eigen onderdanen en dat zijn
gebied te land of ter zee voor oorlogsoperatiën worde opengesteld. 2) Er zijn eenige
handelingen, welke een staat gerechtigd is toe te laten of te verbieden. Hij moet
945 tegenover beide oorlogspartijen gelijkelijk handelen òf toestaan òf aan beiden
weigeren. Men heeft te kiezen tusschen twee stelsels, dat van onpartijdige vergunning
of van onpartijdige weigering. Meer en meer neigt men tot het laatste. Wij hebben in
1870 het stelsel van onpartijdige weigering gehuldigd. 3) De derde rubriek wordt
ingenomen door handelingen, die de neutrale staat niet kon verbieden. In een land,
950 waar vrijheid van drukpers bestaat, kan de pers van sympathie of antipathie tegen een
der oorlogvoerende partijen doen blijken. Den 28en October 1870 werden door den
Pruisischen gezant bij de Belgische regeering opmerkingen gemaakt over de houding der
dagbladpers, deze antwoordde echter door te wijzen op de vrijheid van drukpers en de
onafhankelijkheid der dagbladpers in België. In dergelijke gevallen is het
955 wenschelijk en verstandig dat de neutrale staten waarschuwingen aan de pers zenden en
in het algemeen verzoeken de betuigingen van sympathie of antipathie te staken. Zoo
deden b.v. in 1870 Zweden, Spanje en Zwitserland.
Wat nu ten slotte Neerland's neutraliteit betreft, het spreekt van zelf, dat het
belang van kleine staten medebrenge een vredelievende politiek te voeren. De
960 onthouding van alle deelneming moet dus zoo strikt mogelijk zijn. De kans is toch
altijd groot dat ook het geringste verzuim zal worden gebruikt als voorwendsel om de
neutraliteit niet langer te eerbiedigen. Hieruit kan het volgende worden afgeleid
Nederland worde niet, door tractaten verbonden om eenigerlei hulp, in welken vorm
ook, te verleenen. Ook een traktaat met een anderen neutralen staat om elkander in
965 het beschermen der neutraliteit ter zijde te staan, moet worden afgekeurd. Men heeft
hier te lande wel eens het denkbeeld geopperd zoodanig tractaat te sluiten met
België. Hoe gevaarlijk dit was blijkt wel uit den huidige toestand. Wij waren dan in
oorlog met Deutschland. Schrijver beschouwt verder welke strijdmacht voor de

970 handhaving onzer neutraliteit van 't meeste belang is en gaat dan over tot een tamelijk uitgebreide casuïstiek, op welke punten bij een eventueelen oorlog onze neutraliteit 't meest gevaar zou lijden. JAN WILLEM SCHNEIDER, Juris cand.

ALLEEN MILITAIRES VECHTEN.

975 Er kan niet genoeg op gewezen worden, schrijft dr. W. H. Nolens in de "N. Venl. Ct.", dat ook bij schending van de neutraliteit tij het invallen van een oorlogvoerende strijdmacht op neutraal gebied, het alleen de militairen zijn die deze neutraliteit te verdedigen hebben. De burgers hebben zich van iedere vijandelijke daad te onthouden. Een enkel schot, uitgaande van de burgerij, kan aanleiding geven tot het uitmoorden, het verwoesten van een geheele gemeente, van een gansche streek. Om dit
980 zeemacht eene circulaire gericht aan de Commissarissen der Koningin in de provinciën Noord-Brabant, Limburg en Zeeland. Daarna werd door de Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Oorlog een schrijven van ongeveer gelijken inhoud gezonden aan de Commissarissen der Koningin in de verschillende provinciën. De regeering geeft daarin
985 enkele wenken en aanbevelingen. Deze moeten opgevat worden als voorschriften. In de allereerste plaats wordt er op gewezen, dat het keeren van vreemde troepen uitsluitend de taak is van de militaire macht. Wordt die taak aan haar overgelaten, dan is de vijand verplicht, de eer, de familierechten, het leven en den privaat eigendom der bewoners te eerbiedigen. Naar aanleiding van bovenvermelde circulaire
990 zullen wel in alle gemeenten waarschuwingen tot de burgers gericht zijn. De burgemeester van Venlo, waakzaam en doortastend als hij is, had reeds den 6en Augustus zijn gemeentenaren op het gevaar gewezen. En wel in eene publicatie, die de verdienste heeft van kort en duidelijk te zijn. Natuurlijk is het gewenscht, dat in een uitvoeriger stuk de wenk, dien men geeft, gemotiveerd zij, en dat ook deze
995 stukken zoo ruim mogelijk gepubliceerd worden. Maar daarnaast bereikt men het meest met het aanplakken en verspreiden op groote schaal van in den meest beknopten vorm gestelde waarschuwingen of voerschriften in groote duidelijke letter. "Wenken" zijn uiteraard kort. Overigens vordert het gewicht der zaak dat ieder in eigen omgeving, in gesprekken en in vergaderingen, van iedere gelegenheid gebruik make om er op te
1000 wijzen: dat oorlog alleen tusschen militairen gevoerd wordt; dat bij inval van een vreemd leger het alleen aan militairen is weerstand te bieden; dat de burgers, de niet-militairen, zich van iedere vijandelijke daad te onthouden hebben. Alleen militairen vechten. Dat is hun plicht en, in zekeren zin, hun voorrecht.

1005 **AAN ONZE ROOMSCHE MILITAIRES.**

Door de Volksbond Propaganda-Club is de volgende circulaire gericht aan de R. K. militairen: Roomsche Mannen! Het vaderland heeft een beroep gedaan op Uw kracht en Uw
moed. In het dreigend gevaar zijt gij naar de grenzen gesnel en ge staat gereed om
1010 ons dierbaar Nederland te verdedigen tegen al wie het zou wagen den oorlog erin te brengen. Als kloeke strijders zult gij weten Uw plicht te doen. Het vaderland rekent op U. En gij zult dat vertrouwen niet beschamen. Maar toch – gij hoopt met ons, dat de vloek van den oorlog, die over de wereld is uitgebarsten, moge blijven buiten ons land. Gij hoopt met ons op een blijvenden vrede voor Nederland. Mannen! Een slechts kan die weldaad geven aan ons. Een slechts is er, op Wien wij terecht betrouwen. Wij,
1015 die achtergebleven zijn, heffen biddend onze handen tot den Almachtige en smeeken Hem: "Spaar, Heer, spaar Uw volk!" En gij, bidt met cos! Meer dan ooit is het thans tijd om te bidden. Waar gij ligt, in steden of forten, op schepen of aan de grens, weest Christenmannen van karakter, van de daad. Maakt de leus van onze Koningin tot de Uwe: "Christus voor alles!" Weest ernstige, kloeke Christen strijders. Schaamt U
1020 niet als lafaards over Uw geloof. Durft de deugd. Vervult met ijver Uw kerkelijke plichten. Aan alle afdeelingen van den R. K. Volksbond hebben wij gevraagd, een Algemeene H. Communie te houden voor het behoud van den vrede. Vereenigt gij U dan met ons, opdat over heel het land onze bede opklinge: "Heer, geef ons den vrede!"

1025 **UIT DE STAATSCOURANT.**

Verkeer met Duitschland.

In de gisteren gehouden ledenvergadering der Maatschappij van Nijverheid, departement Nijmegen, werd besloten het volgend telegram te zenden aan den: Directeur Generaal Arbeid, 's Gravenhage. Departement Nijmegen, Maatschappij "Nijverheid" verzoekt aan
1030 te dringen op onmiddellijk overleg tusschen Nederlandsche en Duitse Regeeringen om invoer toe te staan van goederen in Duitse grensstations opgehoopt, bestemd voor Nederland. Ons bekende feiten erop, dat tal van bedrijven zullen moeten stoppen wegens gebrek aan grondstoffen en benodigdheden, die aan grenzen liggen. BOUWENS, Voorzitter. NYST, Secretaris.

1035

Z.H. Paus PIUS X. †

Ons wordt uit Rome geseind, dat Z. H. Paus PIUS X hedennacht te 1 uur 20 minuten is overleden.

HET OVERLIJDEN VAN Z.H. DEN PAUS.

1040

In den vroegen ochtend hebben wij het bericht van het overlijden van Z. H. den Paus, dat door de ochtendbladen alleen in de plaats van verschijning kon worden bekend gemaakt, onmiddellijk dringend geseind aan H.H. D.D. H.H. de Bisschoppen van Nederland. Aan de E.E. H.H. pastoors te Amsterdam, die aan het telefoonnet zijn aangesloten, hebben wij getelefoneerd en aan alle andere geseind, zoodat het

1045

overlijden van Z. H. nog in de H.H. Missen aan de geloovigen kon worden medegedeeld en hun gebed voor den H. Vader kon worden gevraagd. Verder hebben wij geseind aan de seminariën der vijf bisdommen en aan tal van collegiën en andere katholieke instellingen en pensionaten en aan onze agenten overal in het Land. Per bulletin hebben wij het bericht bekend gemaakt te Amsterdam. Omtrent den toestand, den dood voorafgaande, meldden de telegrammen nog de volgende bijzonderheden:

1050

ROME, 19 Aug. (Reuter.) Het bulletin van drie uren luidde: De gedurende den nacht ontstane verergering van de bronchitis in de linkerlong nam snel toe. Te 10 uur 30 deden zich zulkende dreigende verschijnselen van hartzwakte voor, dat er reden was te vreezen dat het leven van Z. H. in onmiddellijk gevaar was. Te één uur 30 verbeterde de toestand eenigszins, maar bleef toch ernstig. Te drie uur was de temperatuur: 39.5, de pols 130, onregelmatig, de ademhaling 50.

1055

1060

ROME, 19 Aug. (Reuter). De verergering in den toestand, die aanleiding gaf tot zoo ernstige bezorgdheid, trad in tegen 11 uur. Daar de geneesheeren snel ingrepen en een weldadige slijmloozing door injecties wisten te bewerken, was de toestand tegen 2.30 verbeterd. Eenige kardinalen, die naar het Vaticaan geroepen waren, keerden toen weder naar hunne woningen terug.

1065

1070

ROME, 19 Aug. (Reuter.) De kardinaals Ferrata, Gaspari, Billot en Bisleti, die hedenochtend tijdens de crisis in het Vaticaan waren, werden getroffen door de doodelijke gelaatskleur van den Paus en den onregelmatigen polsslagen. De zwakte nam zeer toe. Op het oogenblik van de crisis werden alle kardinalen, die te Rome aanwezig waren, gewaarschuwd, waarop de meesten zich naar het Vaticaan begaven. Ook de zusters en de nicht van den Paus kwamen en later ook zijn broeder, die telegrafisch gewaarschuwd was. Mgr. Zampini diende den Paus de laatste H. H. Sacramenten toe. Te elf uur werd kardinaal Serafini vervangen door kardinaal Ferrata, daar kardinaal Vannutelli op het oogenblik niet te Rome vertoeft. In de basiliek van St. Pieter, waar het Allerheiligste is uitgesteld, baden een aantal zusters en geloovigen. Op het plein voor den St. Pieter is het zeer druk. Ook in de andere kerken van Rome is het Allerheiligste uitgesteld en bidden tal van geloovigen voor de gezondheid van den Paus.

1075

1080

ROME, 19 Aug. (Reuter). De "Giornale d' Italia", welke te zes uur 30 is verschenen, schrijft: "Iemand, die zoeven het vertrek van den Paus verliet, verzekerde, dat tegen vier uur een geringe verbetering was ingetreden en dat de Paus door een glimlachje aan zijn zuster had te kennen gegeven, dat hij zich een weinig minder zwak gevoelde. De "Giornale" voegt daaraan toe, dat de Paus om een verfrissing had gevraagd, waarop dr. Marchiafava hem een lepel lauwe koffie zou hebben gegeven. De zieke zou zich daarna eenigszins verlicht hebben betoond.

1085

1090

ROME, 19 Aug. (Reuter.) Het bulletin van hedenmiddag te vier uur in het portaal tusschen den hoofdingang van het Vaticaan en de bronzen deur, waar de Zwitsersche garde de wacht houdt, opgehangen. Ook stond daar een tafel met een groen kleed, waarop twee registers voor handteekeningen lagen. Op het plein en bij de basiliek van St. Pieter groeit de menigte van geloovigen en nieuwsgierigen steeds aan, die hun blikken richten naar het venster op de tweede verdieping. De jalouzieën van deze kamer zijn neergelaten, die van de anti-chambre echter staan open. De notaris-protocolist van het pauselijk paleis is door Mgr. Fani op het Vaticaan ontboden.

1095

1100

ROME, 19 Aug. (Reuter.) Mgr. Bressan en verschillende paters Augustijnen bidden in de kamer naast die van Z. H. De gezanten van Oostenrijk en van Beieren benevens verschillende bij den Heiligen Stoel geaccrediteerde diplomaten begaven zich naar het Vaticaan.

Naspeuringen van Paul Theelen: 20 augustus 1914

- ROME, 19 Aug. (Reuter.) Twee diplomaten, die geaccrediteerd zijn bij den Heiligen Stoel, en het Vaticaan te ruim 2 uur verlieten, verklaarden, dat de toestand na het laatste bulletin steeds achteruitgaande was. De leden van het Heilig College, die op het oogenblik niet te Rome aanwezig zijn, kardinaal Della Volpe en de vicaris kardinaal Pompili, zijn telegrafisch gewaarschuwd. Te vier uur verliet Mgr. Zampini de kamer van den Paus. De geneesheeren Marchiafava en Amici en de zusters en nicht van den Paus zijn sedert den ochtend steeds in de kamer gebleven.
- ROME, 19 Aug. (Reuter.) Het bulletin van 8 uur 's avonds luidt: De toestand van den Paus is nog steeds zeer ernstig. Temperatuur 39.8, pols 140, onregelmatig, ademhaling 60, de slijmloozing moeilijker. Er is ook een nieren complicatie ingetreden. De Paus behoudt zijn gewone geesteskalmtte.
- ROME, 19 Aug. (Reuter). Dezen avond hebben de kardinalen, die zich in de appartementen van den Paus bevonden, zich voor korten tijd naar hunne woningen begeven om daar uit te rusten. Ook dr. Marchiafava was een uur afwezig. Gedurende dien tijd bleven dr. Amici, mgr. Bressan en de zusters van den Paus in het Vaticaan. Laatstgenoemden, hoewel daartoe aangespoord, wilden de kamer van Z. H. niet verlaten. Sedert den ochtend echter heeft de Paus niet meer gesproken, maar hij is betrekkelijk helder van geest. Toen hem de heilige Sacramenten werden, toegediend, gaf hij door teekens te verstaan, dat hij bij bewustzijn was.
- ROME, 19 Aug. (Reuter) De "Osservatore Romano" meldde te 6½ uur dat de toestand van den Paus zeer ernstig was.
- ROME, 19 Aug. Toen te kwart voor drie uur twee gezanten bij den H. Stoel de Port Airain verlieten, verklaarden zij, dat de toestand van Z. H. den Paus verergerde. Kardinaal Della Volpe ende vicaris kardinaal Pompili lijn telegraphisch naar Rome ontboden. Tegen 4 uur verliet mgr. Zampini de kamer van den Paus. De geneesheeren Marchiafava en Amici, de zusters en de nicht van den Paus hebben sedert den morgen de kamer der zieke niet verlaten.
- ROME, 19 Aug. De "Giornale d'Italia" schrijft: Kardinaal Zampini diende den Paus in den vroegen morgen de H. Sacramenten toe, daarbij geassisteerd door Mgr. Pifferi, en den aalmoezenier Pescini. Tegenwoordig waren daarbij de secretaris van den Paus, Kardinaal Bressan en de kardinalen Merry del Val, Gaspari, Cagiano, Bisleti, Ferrata en de zusters van Zijn Heiligheid Anna en Maria.
- ROME, 19 Aug. Het bulletin van 8 uur 's avonds luidde: De toestand van Z. H. de Paus is nog steeds zeer ernstig. De temperatuur was 39.8, de pols 140, onregelmatig, de ademhaling 60. Het opgeven van slijm ging moeilijk. Een complicatie aan de nieren is er bij gekomen. De Paus bewaart nog zijne helderheid van geest. Geteekend Marchiafava en Amici.
- ROME, 19 Aug. Toen tegen elf uur de Paus een aanval van zwakte kreeg, kwamen de kardinalen, die in het Vaticaan aanwezig waren, de ziekenkamer binnen. Zoodra echter Z.H. weder bij kennis kwam, verzochten de doctoren aan de kardinalen de kamer te verlaten. De kardinaal-vicaris beval in alle kerken van Rome te bidden voor Zijne Heiligheid.
- ROME, 19 Aug. De "Tribuna", sprekende over den toestand van Z. H. den Paus merkt op: "Voor eenige dagen heeft de Paus aan alle geloovigen der wereld voorgeschreven te bidden voor den vrede. Heden schijnt de medelijdende hand Gods de stervende oogen te willen omsluien, opdat zij niet zullen zien de vruchteloze wenschen, uitgestort voor de altaren voor het tragische noodlot in de geschiedenis der volken." De bevolking legde intusschen de grootste bezorgdheid aan den dag. In de straten werden extra-bladen verkocht met portretten van Z. H., artikelen vol sympathie en eerbied voor zijn heilig leven als priester en Paus. De kerken vulden zich met geloovigen en op het St. Pieterplein stroomde het volk toe. "Het Giornale d'Italia" vernam van een hooggeplaatst persoon uit het Vaticaan, dat de Paus hevig leed onder het uitbreken van den oorlog en vooral dat hij dien niet heeft kunnen weerhouden, een oorlog, waarbij nu zoovele priesters en seminaristen en leerlingen uit de colleges te Rome als vijanden in de strijdvoerende legers tegenover elkander moeten staan. "Mijn hart," zei de Paus, "beeft daarvan" en Z. H. stortte tranen bij die woorden. Te 8 uur was er al geen hoop op herstel meer, maar de doodstrijd was nog niet ingetreden en 's Pausen geest was nog helder. Het was intusschen vrij zeker, dat de dood binnen enkele

uren zou volgen.

1170 ROME, 19 Aug. In een artikel, waarin het blad de moeilijkheden nagaat van het houden
van een Conclave, terwijl de wereld in oorlog is, zegt de "Giornale d'Italia": Zelfs
als Italië had deelgenomen aan den strijd, zou ons belang toch meegebracht hebben op
alle wijze de vrijheid der Kerk te verzekeren, en aan de heele wereld te toonen, dat
1175 de Paus vrij is, en dat zelfs een Europeesche oorlog het Heilige College niet kon
verhinderen in Conclave saam te komen. Wij zullen dit thans te eerder doen. Het blad
zegt, dat onder deze omstandigheden wel eens keuze kon worden gedaan onder de
buitenlandsche kardinalen, en noemt den Nederlander Van Rossum, die een neutrale
mogendheid vertegenwoordigt. Als papabili noemt men ook Maffi en Ferrata. De
"Giornale" schrijft voorts: Indien ongelukkigerwijze het Conclave bijeen mocht komen
(de Paus was nog niet overleden, toen dit artikel werd geschreven) dan zal het zeer
1180 druk bezocht zijn, en zeer plechtig wezen en zal men zien, dat de verschillende
staten, zelfs tijdens den oorlog de reis van de kardinalen zullen vergemakkelijken.

ROME, 20 Aug. Tegen 1.10 constateerden de doctoren Marchiafava en Amici, dat de Paus
1185 stervende was en werden de kardinalen Merry del Val, Mgr. Misciatelli en Kardinaal
Bisleti (en spoedigste naar het Vaticaan geroepen. Kardinaal Merry del Val en Mgr.
Misciatelli waren tegenwoordig toen met de doctoren, de zusters en de nicht van den
Paus Kardinaal Bisleti de kamer binnentrad. Eenige oogenblikken daarna gaf Z. H. de
Paus den geest. De broeder en neef van den Paus werden dezen morgen verwacht,
1190 eveneens zal dezen morgen de Camerlingo der Kerk, kardinaal Della Volpe, uit Imota
aankomen. De kardinaal-secretaris der H. Congregatie van het Consistorie en de
kardinaal-prefect Mgr. Rota bevinden zich sedert dezen morgen in het Vaticaan.
ROME, 19 Aug. De "Tribuna" deelt mede, dat de Koning te 11,50 telefonisch bericht
kreeg over den toestand des Pausen. Z. M. was zeer getroffen en liet herhaaldelijk
1195 door den President van den Ministerraad naar 's Pausen toestand informeerden. De
Regering stelde zich onmiddellijk in relatie met het Vaticaan en bood haar diensten
aan. De Oostenrijksche ambassadeur ging te 12.40 naar het Vaticaan en de Italiaansche
Staatssecretaris telegrapheerde aan alle verwanten van den Paus, alsmede aan
kardinaal Della Volpe, die zich in de Romagna bevonden, die als Camerlengo bij het
1200 sterven des Pausen diens bestuur over de Kerk moet voortzetten en de kerkelijke
voorschriften na den dood des Pausen heeft na te komen. Ook Mgr. Passerini, vice-
Camerlengo, werd gewaarschuld.

ROME, 20 Aug. Het bureau-Stefani bericht, dat de Minister-President Salandra
1205 onmiddellijk na het overlijden van Z. H. den Paus uitgebreide beschikkingen heeft
getroffen, opdat volledige vrijheid zal zijn gewaarborgd aan het tijdelijk bestuur
der Kerk en aan de bijeenkomst van het Heilig College.

ROME, 20 Aug. (Van onzen bijzonderen correspondent.) Na halftwee verbreidde zich het
1210 gerucht door Rome, dat de Paus overleden was. Talrijke journalisten wachtten op de
binnenplaats van het Vaticaan. Alle te Rome verblijvende kardinalen waren schielijk
in hunne rijtuigen naar het Vaticaan gereden. De Paus was sedert eenige dagen
lijdende, maar wegens den heerschenden oorlogstoestand wilde men de wereld niet nòg
meer in opschudding brengen. De oude kwaal, die reeds vroeger zijn leven bedreigde,
was weer komen opzetten en een longaandoening verergerde den toestand snel. Eenigen
1215 der gewaarschuwde familieleden kwamen te laat aan zijn sterfbed. Het uitgebroken
krijgsbedrijf, dat de Paus getracht had door diplomatieke stappen bij Oostenrijk,
België en zelfs bij Duitschland tegen te houden, veroorzaakte hem een groote smart.
Sedert begin Augustus bracht hij dag en nacht vele uren in gebed door en de zorgen in
betrekking tot de kanselarij en de door den oorlog bedreigde katholieke belangen
1220 putten zijn krachten uit. Aan een der kardinalen, met wie hij dagelijks samenwerkte,
en wien hij zijn kommer openbaarde, voorzegde hij, dat hij spoedig sterven zou.
Dikwijls vond zijn omgeving hem met tranen in de oogen. Het was ten Vaticane
overigens geen geheim, dat zich de Paus den vreeselijken toestand, waarin Europa
1225 verkeerde, zeer aantrok en er physisch onder leed.

DE OORLOG.

**Luik wordt Duitsch. — De toestand van het oogenblik. — Bij onze grenzen. — De
1230 vluchtelingen te Maastricht. — Fransche en Duitse lezingen. — Hoe de "Amphion"
verging.**

De oorlogsstemming in Duitschland.

STRAATSBURG, 5 Augustus. (Van onzen Duitschen oorlogscorrespondent T., vertrapgd.) Ik

wil niet probeeren in een reeks van oorlogsbrieven de allernieuwste gebeurtenissen met commentaren te illustreeren. Dat is in dezen tijd onmogelijk. Want een juist
1235 inzicht in datgene, wat op het onmetelijk oorlogsterrein gebeurt, kan eerst na weken en maanden gewonnen worden, als de lawine van leugenachtige berichten aan ons voorbij is gestroomd. Ik wil trachten in mijn brieven de blijvende indrukken weer te geven, die ik na lange dagen van opmerking en gadeslaan gewonnen heb. Door een gelukkig
1240 toeval ben ik waarschijnlijk in staat, de brieven zonder groote vertraging in Amsterdam te doen bezorgen. Van den allereersten dag af, den tweeden Augustus, heb ik de mobilisatie van het Duitsche leger medegemaakt. En ik sta van bewondering geslagen over wat ik heb gezien: het grandiose schouwspel van de haast tot wezen geworden orde en tucht. Door heel het westelijk gedeelte van Duitschland voerde mij mijn weg. En thans zit ik in het oude, stille Straatsburg, waar Erwin zijn Münster heeft gebouwd.
1245 Majestueus en gigantesk streeft de Münstertoren in het late licht op ten hemel. De massale gevel doemt in den vallenden donker als een wacht van onverbreekbare sterkte. En mijn gedachten gaan uit naar anno '70, toen de Pruisische, de Beiersche, de Duitsche soldaat voor deez' veste stond en de bruisende melodie zong: "Deutsch soll sie wieder werden, die alte deutsche Stadt!" O avond vol melancholie en diepen vrede.
1250 Gaan daar niet zwijgend en ingetogen mannen en vrouwen langs de eeuwenoude muren van dat monument der katholieke eenheid, om te bidden om vrede en zegepraal! Schijnen en glanzen niet door die mystieke vensters de edele gestalten van koningen en vorsten, die zoo dikwijls hun troepen gevoerd hebben ten strijde. Onbewegelijk rijzen op de hoeken van den toren de ruitersstandbeelden van hen, die dragers waren van
1255 Duitschlands roem! Hoort, daar komen langs het Kammerzellsche Haus met de oude paneeltjes, luidklinkende voetstappen door den avond en jonge stemmen zingen: "O Strassburg, o Strassburg, du wunderschöne stadt!" Bij het godshuis dempen zich hun stemmen en, als zij ombuigen achter het Münster, davert en schalt luid en luider uit hun kelen het lied van ijzeren trouw, "Die wacht am Rhein", het lied, dat u het
1260 Duitsche wezen zoo diep begrijpen doet. En uit het Münster komen orgelklanken vol vrede en vast vertrouwen. Dat is het beeld van den dag "Die Wacht am Rhein", het gebed en vertrouwen en... het stoere monument der eenheid. Geven wij het laatste den voorrang. Mag ik even zeggen, dat, in wat volgt, de stemming in Duitschland weergegeven wordt. Bismarck heeft met ijzeren handen de
1265 Duitsche eenheid op de slagvelden rondom Strassburg in bloed en lood gesmeed. Veertig jaren van onvergelykelijken bloei zijn gevolgd. Vijf en twintig lange jaren heeft de machtige figuur van Keizer Wilhelm den vrede van Europa bewaard. Tegen de aanstormende horden der Slaven heeft hij het goede Duitsche zwaard getrokken. Is het niet bloedige wereldkomedie, dat het "verlichte" het politiek-radikale Frankrijk aan
1270 het alles en alles onderdrukkende, het allen vooruitgang bespottende Tsarendom handlangerdiensten bewijst? Maar men lacht en begrijpt: het moet zijn millioenen en milliarden redden. Maar Engeland? Het moet de Duitsche industrie en handel vernietigen. Duitschland wordt te machtig. Maar, men heeft medelijden, wat moet dat Engeland zich in zijn binnenste schamen, dat het aan de zijde van Rusland staat! Het
1275 Germaansche Engeland tegen het Germaansche Duitschland! Pfui Deibel! Medelijden, deernis, geen haat! Ook tegen Frankrijk niet. Meer minachting. Haat is er tegen den Rus, vlamme haat tegen den Belg, die weerlooze Duitsche vrouwen en mannen mishandelde en doodde! Eerst hebben ze op de
1280 kwaadaardig: "Die Belgier sind alle Verbrecher!" En aan de "Bierbank" zeggen oude en wijze mannen gelaten, dat ze het altijd wel gedacht hadden die Belgen hebben de slechte manieren van de Franschen. En jonge luidjes zingen het liedje van de "Verbrecher" vol "Und die Franzosen kriegen für die Hosen!" En er wordt gelachen en er wordt verhit gepraat. Men vertelt van het overweldigende schouwspel der
1285 mobilisatie. In nog geen tien dagen zijn meer dan vier millioen soldaten onder de wapenen gekomen, gekleed en opgerukt. Met tintelende oogen spreekt men er van, dat 1.000.000 en 400.000 vrijwilligers zich aangemeld hebben, maar voorloopig teruggezonden zijn, omdat men ze nog niet gebruiken kan. Met geestdrift getuigt men zijn liefde voor Keizer en Rijk. En daar is niet een die maar een oogenblik twijfelt
1290 aan de volkomen zege der Duitsche armeën. Allen branden van verlangen, om te komen in het front. Sterven willen ze, om met hun bloed de eenheid van het Rijk te bezegelen, om de Germaansche cultuur te verdedigen tegen den aanstorm van het barbaarsche Slavendom, tegen de décadence der Galliërs, tegen de ijsskoude berekening van het de eeuwen door perfiede Albion. En ik ga stil en zwijgend over de Münsterplatz en schouw
1295 ontroerd naar het steenen, maar nooit versteende monument der eenheid van een groot volk. Hier heeft in '70 het kanon gedonderd, hier steken nog in een paar huizen, ter herinnering daargelaten, kogels van '70. Hier waart de historie. En stilstaande en opziende naar de sterren denk ik aan Bismarck: "Wir furchten nur Gott und sonst

- nichts auf dieser Welt!" Dit woord is het eigendom van het Deutsche volk geworden. Dit volk, ook het door de overbeschaving en luxe week geworden gedeelte heeft vertrouwen, heeft nug idealen. En mijn blikken waren naar den kant van de Vogezen. Daar over heen ligt Frankrijk. Minister-president Viviani, de Doover der Sterren aan den hemel. Schreef daar niet voor kort een scribent: De Duitschers vreezen God en anders niets op de wereld; wij vreezen ook God niet! En ik denk aan het na '70 verdubbelde getal der bewoners van Deutschland bijna 70 millioenen. Daartegenover Frankrijk verminderd, achteruitgegaan, beladen met de vloek, met de matelooze ramp van vrouwen, die weigeren moeder te worden... De verdediging der eenheid, het vaste vertrouwen...
- En thans de vrucht der eenheid, de vrucht van het vertrouwen op de eigen volkskracht: de mobilisatie der legerkorpsen, het grijpen naar de wapenen van de "Wacht am Rhein". Hier zijn geen woorden. Ik zwijg voor de geniale grootheid, die orde en tucht in het leven riepen. Daar ontbreekt geen knoop. Al die millioenen soldaten werden te beginnen met den 2den Aug. niet alleen gemobiliseerd en vervoerd, maar tevens werd het heele millioenenleger omgedraaid, zoodat de regimenten uit den Elzas naar de Russische grenzen en de Poolsche, Pommersche en Oost-Elbische regimenten naar het Rijksland en naar de landen der vijanden werden vervoerd. Grootendeels volgde ik de mobilisatie op de lijnen van Keulen en het industriegebied uit over Duren aan den eenen kant en over München-Gladbach en Rheydt aan den anderen kant. Den tweeden Augustus begon het. En nog hield het geen moment op. Elke vijf à tien minuten een trein. Soldaten, kanonnen, fouragewagens, paarden. Telkens een regiment. Alle soldaten in splinternieuwe grijze velduniform, met ransel, drinkflesch, patronentasch, mantel, zak, geweer. Alles nieuw. De paarden, alle nieuw geelgetuigd. En achter de regimenten de ambulances van het Roode Kruis. Dan de intendance. Honderden en honderden zware automobielen met bijwagens. Dan de veldpost en veldtelegraphie. Een leger, als nog nooit aanschouwd. En de stroom van millioenen houdt aan. Houdt niet op, noch dag, noch nacht. Alle spoorwagens, alle kanonnen, alle geweren zijn met bloemen en groen versierd. En uit millioenen van kelen klinkt dagen nacht, aldoor dat ééne lied: "Die Wacht am Rhein." En aan alle stations, aan alle overbruggen en viaducten en veldwegen staan de millioenen, die achterblijven en juichen en zingen en weenen van ontroering. Daar vaart een durende golf van enthousiasme door dit volk.
- En onweerstaanbaar wordt men medegesleept. Men voelt het, dit volk kan niet twijfelen aan de overwinning. Wat is 70.090.000 ontzettend veel! Want kijkt door alle steden rond! Ik kwam er door vele en groote. En men staat verstomd. De steden hebben haar zelfde uitzicht behouden: men mist er geen jongens en mannen. Het is er even druk. Men ziet er evenals in vredestijd duizenden van mannen. Gezegend, driewerf gezegend het land, dat in zijn kern geen kindervrees kent. Nu is het nacht geworden om het Münster... Over den toren, door wiens kanten helm licht en vloeit het licht van de maan, glijdt haast luidloos een Zeppelin, majestieus, zilverwit. Ik zie duidelijk het kanon voor op de spits. Er overheen snorren een tweetal vliegmaschinen: een pantserschip met zijn torpedo's in de wateren der lucht. Op mijn kamer denk ik nog lange na over dat rotsvaste vertrouwen der Duitschers, door welk vertrouwen alles in stad en land hetzelfde bleef als in vrede. En vol ongekend heimwee denk ik aan mijn vaderland, aan mijn blonde land aan de zee, waar, naar ik uit spaarzame berichten hoorde, zich ook de eenheid zoo schitterend openbaart, waar de werkdadige naastenliefde ellende verzacht en gewonden helpt. O, ik kan het mij zoo goed voorstellen... want ook hier bloeit de liefde voor den naaste. Naast en achter het leger der millioenen van strijders komt een legioen van broeders en zusters der liefde. O, die roerende tooneelen op alle stations, op alle wegen. De soldaat krijgt alles, wat hij begeert, laving, bloemen, sigaren. Millioenen brengen hun offers en gaven aan. Dat is de blinkende kant van den oorlog: de liefde in verbond met den moed! Dreunend galmen de klokslagen van het Münster. Luide, luide galmen van brons. Er ligt veel dreigends in hun klank. Mogen ze spoedig ten vrede luiden!
- Uit Luik.**
- MAASTRICHT, 19 Augustus. (Van onzen oorlogscorrespondent T.). Zoo juist kom ik weer uit Luik terug na ontzettende moeilijkheden. Welk een ellende langs den weg. Daar ligt de tragiek van een volk te kreunen ten hemel. Maar in Luik zelf is nu alles rustig – was het tenminste bij mijn vertrek! Luik is thans Duitsch – de Duitschers hebben er alles te zeggen. De jongste proclamatie was zelfs niet meer door den burgemeester uitgegeven. Er is nu een gouverneur-generaal-majoor von Kolewe, die met zijn staf intrek heeft genomen in het Palais de la Province. Alles gaat met een bewonderenswaardige regelmaat, die er op wijst, dat tot in alle kleine onderdeelen het plan om Luik binnen te trekken, lang te voren vaststond. Als een klein bewijs mag

1365 gelden de proclamaties waarin met doodstraf bedreigd worden allen, die telegraaf- of
telefoonleidingen verstoren, enz. enz. Het zijn met zwart-wit-rood randje bedrukte
papiertjes waarop in 't Duitsch, Fransch en Russisch alles staat afgedrukt, terwijl –
let wel – in een hoekje met kleine lettertjes de aanduiding voor de Duitschers zelf
1370 staat, dat deze proclamaties niet in vredestijd mogen gebruikt worden. Tot in alle
onderdeelen is er door en voor de Deutsche administratie gezorgd, Mathematisch gaat
alles in zijn werk. Verbluffend. Opmerkelijk is ook met welk een welwillendheid ik
als Hollander werd behandeld. De Duitschers schijnen in opdracht te hebben om alles
wat Hollandsch is te eerbiedigen. Des te betreurenswaardiger is 't daarom, dat de
1375 Nederlanders hier geen officieele organisatie thans hebben, welke zich met de
Duitsche autoriteiten kunnen verstaan. Zij beschouwen zich nu te vaak als gewone
Luikenaars en worden er dan naar behandeld.
De Cockerilfabrieken zijn door de Duitschers genaast. Tegen de fabrieksmuren is een
in 't Fransch gestelde publicatie aangeplakt, geteekend door kolonel Keppel, waarin
hij meedeelt de leiding van den directeur-generaal Greinen (die gevangen zit omdat
1380 hij zou geweigerd hebben projectielen voor de Duitschers te maken) over te nemen en
het personeel oproept weer in dienst te treden tegen een verhoogd loon tijdens den
oorlog. De groote vraag is of de Walen wel aan den oproep gehoor zullen geven. Er
zullen wel Duitschers voor moeten komen, ofwel de fabriek zal gesloten blijven,
hetgeen 't aannemelijkste is. Rooskleurig ziet 't er voor de burgerij niet uit. De
1385 levensmiddelen lijken schaarsch. De burgers krijgen van aardappelen en sommige andere
voedingswaren rantsoen. Met het wisselgeld is het treurig gesteld. En de fabrieken
die nog werken zullen weldra gebrek aan grondstof hebben, zooals de Deutsche
afdeeling der Hollandsche fabrieken A. F. Smulders te Grace Berleur e.a. Intusschen
voelen zich de Duitschers zich hier volkomen thuis en decreteeren hun wil. Voor alles
1390 weten ze raad. De Pont des Arches is opgeblazen door de Belgen, welnu zij hebben
onmiddellijk een schipbrug er naast gelegd. De rest is er navenant. Zondag was er
hoog bezoek: de prinsen Eitel, Friedrich, August, Wilhelm en de groothertog van
Mecklenburg-Schwerin hebben er een nacht geloged.

1395 **De toestand.**

BRUSSEL, 19 Aug. (Reuter) (Officieel) Op dit oogenblik is de algemeene toestand op
het oorlogstooneel in België als volgt: De Pruisische 'linkervleugel is, na veel
tijd, een groote hoeveelheid materiaal en veel manschappen te hebben verloren, erin
geslaagd terrein te winnen op de beide oevers van de Maas, totdat hij contact kreeg
1400 met de legers der bondgenooten. De Deutsche troepen, die ten noorden van de Maas zijn
gelegerd, bestaan uit afdeelingen behoorende tot de verschillende korpsen, die
aanvankelijk voor Luik zijn gebruikt en nu beschikbaar zijn geworden. Er is ook
cavalerie bij. Dank zij deze hebben de Duitschers veel drukte kunnen maken bij hun
uitbreiding van het noorden naar het zuiden. In het zuiden stieten zij op ons en de
1405 Fransche troepen, in het noorden echter hadden zij het veld vrij en konden zij
stoutmoedig in kleine troepen voorwaarts trekken en zodoende doordringen in de
Kempen. In één woord, den Deutschen troepen is door onze troepen een groote tegenslag
bezorgd; dat wij hun meer dan veertien dagen deden verliezen, vóór zij dit resultaat
konden bereiken, strekt onzen wapenen tot groote eer. Thans is het niet meer de
1410 bedoeling, geheel alleen te manoevreren of te vechten. De dekking van het een of
andere gedeelte van het land of van deze of gene stad wordt van ondergeschikt belang
en het vervolgen van het doel, onzen troepen aangewezen in het algemeene plan, wordt
de hoofdzaak. Dit doel mag niet onthuld worden. Zelfs de slimsten kunnen het niet
ontdekken, daar zij in het duister moeten rondtasten, gegeven het feit, dat de
1415 inlichtingen betreffende de krijgsoperaties zeer terecht zeer vaag worden gehouden.
Er wordt gevochten langs het geheele front, dat zich uitstrekt van Bazél tot Diest.
Hoe enger het contact wordt met de vijandige legers en hoe meer de beslissing nadert,
des te waarschijnlijker wordt het, dat wij op één punt voordeelen kunnen behalen,
terwijl wij ons genoodzaakt zien op een ander te wijken. Hierop moe men altijd
1420 voorzien zijn, wanneer veldslagen geleverd worden langs een zóó uitgestrekt front als
dat, hetwelk door groote moderne leges wordt bezet. Men moet dus niet alleen
oordeelen naar hetgeen aan onze deuren geschiedt. De met een bepaald doel
voorgescreven manoeuvre is geen terugtocht. De gevechten, in de laatste dagen aan
het front geleverd, zullen tengevolge hebben, dat de vijand groote omzichtigheid zal
1425 gaan betrachten.

Bij onze grenzen.

VALKENSWAARD, 18 Aug (Van een bijzonderen berichtgever). Het kamp Beverloo, nabij
Lommel, is door de Duitschers bezet. De bevolking is naar Lommel gevlucht. Een
1430 twintigtal Uhlanen zijn doorgedrongen tot het Zwaneven, in de nabijheid van Rethy. In

Naspeuringen van Paul Theelen: 20 augustus 1914

Herenthals bevinden zich talrijke Fransche troepen. Terwijl sinds eenige dagen hier alles rustig was, hoort men thans weer onafgebroken kanongebulder.

1435 VALKENSWAARD, 19 Aug. (Van een bijzonderen berichtgever.) Alhier deed het bericht de ronde, dat Duitsche troepen Lommel waren binnengetrokken. Persoonlijk ben ik mij gaan overtuigen, dat evenals zoovele andere ook dit bericht overdreven was. Wel zijn de Duitschers gepasseerd bij Kerckhove, een gehucht ten zuiden van Lommel, en vandaar doorgetrokken naar het Leopoldkamp van Beverloo, waar zich slechts een kleine 200 manschappen van de burgerwacht bevonden, die zich onmiddellijk terugtrokken.

1440 Gisteravond had een schermutseling plaats bij Baelen, waar de Duitschers het station en enkele huizen hebben platgeschoten. Bij Postel zijn gisteren een drietal Uhlanen gezien, die de telephoon-verbindingen vernielden. Dezen morgen zijn aan de grens te Luiksgestel twee Duitsche deserteurs aangehouden, die verklaarden, dat de Duitschers Beverloo hebben verlaten en in zuidelijke richting zijn verder getrokken.

1445 **Vluchtelingen te Maastricht.**

MAASTRICHT, 19 Aug. (Van onzen Maastrichtschen correspondent.) Den geheelen dag komen van verschillende Belgische dorpen van den linkermaasoever vluchtelingen in de stad. De vluchtelingen worden bij particulieren of in hotels en leegstaande woningen ondergebracht. In de Rijksskweekschool zijn er nog ongeveer 450. Per auto's en karren worden de vluchtelingen ook gevoerd naar buitengemeenten; in Heer worden ze gehuisvest in het gebouw "Sobrietas", bij de eerwaarde zusters te Opveld en in den huize "de Kroon."

1455 **Aanval op Diest.**

BRUSSEL, 19 Augustus. (Reuter.) Volgens "Le Peuple" hebben de Duitschers gistermiddag opnieuw een aanval gedaan op Diest. Zij schijnen met een talrijke macht weder daarheen teruggekeerd te zijn. Volgens de "Dernière Heure" hebben de Duitschers Diest, welks bewoners in doodsangst waren gevlucht, geplunderd. Ook zou de Duitsche artillerie Thienen hebben beschoten.

Een interview.

1465 BRUSSEL, 19 Aug. (Reuter.) Een der Belgische officieren-aviateurs heeft in een onderhoud met een medewerker van de "Dernière Heure" zijn persoonlijke indruk omtrent den toestand medegedeeld. Hij verklaarde, dat de bondgenooten van het noorden, zoowel als van het zuiden al hun beloften hebben gehouden. Dat zij nog niet in actie treden, vindt zijn grond daarin, dat zij het juiste oogenblik nog afwachten.

Aviateurs in den oorlog.

1470 BRUSSEL, 19 Aug. (Reuter.) Gisteren had een Duitsche voorpost een voorwaartsche beweging gemaakt tot dicht bij de Belgische posities en zich daar ingericht voor den nacht. Een verrassing zou dus mogelijk zijn geweest wanneer niet een aviateur de positie had verkend en het troepenaantal had opgenomen, zoodat hij tijdig den generalen staf kon waarschuwen. Er werd cavalerie uitgezonden en de Duitsche infanterie trok zich na eenige marschen en tegenmarschen terug.

Fransche troepen teruggedreven.

1480 BERLIJN, 19 Aug. (Wolffbureau.) De Fransche vijfde divisie cavalerie werd heden met groote verliezen bij Perwez ten noorden van Namen teruggeslagen. De Beiersche en Badische troepen dreven de 25ste Fransche infanterie-brigade, die tot Weiwer, 15 K.M. ten noordwesten van Schlettstadt, was doorgedrongen, terug en brachten haar zware verliezen toe.

De Fransche lezing.

1485 Men seint officieel uit Parijs: De Fransche troepen blijven voortgaan met door te dringen in den Boven-Elzas en met het veroveren van het grootste deel der valleien van de Vogeezen. De Duitschers hebben Saarbrücken, waar zij sterke stellingen met zware artillerie bezet hadden, verlaten met achterlating van gewonden en materieel. Onze cavalerie is te Chateau Salins en onze troepen, die voeling hebben gekregen met die Duitsche troepen, hebben Desétangs en Fenestrange bezet. De forten van Luik houden nog altijd stand. Duitsche vliegeniers hebben herhaaldelijk getracht over het Fransche grondgebied te vliegen, de Fransche kleuren vertoonend; de door hen geworpen bommen hebben slechts materiele schade van weinig beteekenis aangericht. De Verheven Porte heeft opnieuw aan het Ministerie van Buitenlandsche Zaken de verzekering
1495 gegeven, dat Turkije strikt neutraal zou blijven. De Servische troepen hebben drie Oostenrijksche regimenten vernietigd en 14 kanonnen en oorlogsmateriaal buitgemaakt.

In den Congo hebben de Fransche troepen uit Ziengabet de M'baiki verjaagd.

Het vergaan van de "Amphion".

1500 LONDEN, 19 Aug. Het "Press bureau" publiceert het volgende verhaal omtrent het te
gronde gaan van de "Amphion". Op 5 Aug., 3 uur 's morgens, was de "Amphion" met de
derde flottielje uitgegaan om een vooraf opgemaakt plan tot onderzoek naar zeemijnen
uit te voeren. Ongeveer een uur later berichtte een trawler, dat hij een verdacht
1505 schip had gezien, dat dingen overboord wierp in een bepaalde richting. Kort daarop
werd de mijnenlegger "Königin Luise" gezien, behoedzaam naar het oosten varende. Vier
torpedo-vernielers zetten het schip na, binnen het uur was het omringd en werd het
tot zinken gebracht. Nadat de niet-omgekomen bemanning van het schip was opgepikt,
werd het plan van onderzoek verder, zonder dat er iets bijzonders gebeurde,
1510 uitgevoerd tot 5.30 's ochtends toen, daar de "Amphion" op haar terugtocht de plaats
naderde, waar de "Koningin Luise" bezig was geweest, de koers werd gewijzigd, ten
einde de gevaarlijke zone te vermijden. Alles ging daarna goed tot 6 uur 30. Toen
stiet de "Amphion" op een mijn. De boeg was onmiddellijk in vlammen gehuld en de
kapitein viel bewusteloos neer. Zoodra hij weder was bijgekomen, snelde hij naar de
1515 machinekamer om de machines stop te zetten, die nog met volle kracht werkten. Daar
het geheele voorschip in brand stond, was het onmogelijk de commandobrug te bereiden,
of de kruutkamer in het voorschip onder water te zetten. De kiel van het schip bleek
gebarsten te zijn en het voorschip zonk reeds. Derhalve werden pogingen gedaan om de
gewonden in veiligheid te brengen, voor het geval, dat er een ontploffing zou
1520 plaatshebben en om het schip op sleeptouw te laten nemen. Toen de torpedojagers het
naderden, was het echter hoog tijd, om het schip te verlaten. De bemanning deed haar
werk met dezelfde kalmte, welke haar gedrag voortdurend gekenmerkt had. Alles
geschiedde zonder verwarring en in goede orde, en twintig minuten nadat het schip op
de mijn was gestooten, werd het door kapitein, officieren en bemanning verlaten. Drie
1525 minuten later had een tweede ontploffing plaats, die het geheele voorgedeelte van het
schip in de lucht deed vliegen; te oordeelen naar de uitwerking was het schip
gestooten op een tweede mijn, die voor het magazijn ontplofte. De overblijfselen, die
van een groote hoogte neervielen, troffen hier en daar reddingbooten en
torpedovernielers; een der granaten van de "Amphion" viel op het dek van een der
1530 torpedovernielers, sprong daar uiteen en doodde twee man en een Duitschen gevangene,
die op de "Amphion" waren geweest en gered waren. Hierna begon de kruiser snel te
zinken met het voorgedeelte naar beneden; toen dit den bodem raakte, werd het
achtergedeelte als 't ware opgetild, zoodat het helde in een hoek van 45 graden. Nog
een kwartier, en ook dit gedeelte was in de diepte verdwenen. Kapitein Fox prijst ten
1535 zeerste het gedrag van de officieren en van de geheele bemanning. Elk bevel werd
dadelijk uitgevoerd en er heerschte niet de minste verwarring.

De voedingsmiddelen te Berlijn.

BERLIJN, 19 Aug. (Wolffbureau). De opperbevelhebber in de Marken heeft bekend
gemaakt, dat, nu de mobilisatie is afgelopen en de storingen in het spoorwegverkeer
1540 zijn geëindigd, de uitvoer van graan en vleesch uit Berlijn weder is toegestaan en de
voor den duur der mobilisatie toegelaten maximum-prijzen voor zout en meel weder tot
de normale hoogte zijn teruggebracht.

Het ultimatum van Japan.

1545 Volgens het Noorsche Nieuws-agentschap te Berlijn is er geen sprake van, dat
Duitschland den eisch van Japan om Kiautsjau te ontruimen zou inwilligen, of ook maar
een voetbreed gronds vrijwillig zou afstaan. Er zouden reeds de noodige maatregelen
zijn getroffen tot verdediging der kolonie.

De Turken en de oorlog.

1550 WEENEN, 18 Aug. (Wolffbureau). Uit Konstantinopel wordt aan de "Politische Korresp."
geseind, dat in moskeeën aldaar gebeden wordt voor de zege der Oostenrijksche en
Duitsche legers. De "Pol. Korr." wijst op het merkwaardige van dit feit, daar dit
voor het eerst is in de geschiedenis van het Ottomaansche rijk, dat de Mohamedanen in
1555 hunne bedehuizen bidden voor de zege van christelijke volken.

Opstand in den Kaukasus?

1560 KONSTANTINOPEL, 19 Aug. (Wolffbureau.) Naar de "Ikdam" verneemt, neemt de opstand in
den Kaukasus tegen Rusland in omvang toe. De opstandelingen hebben de brug over de
Arasrivier, in den eenigen spoorweg, die Rusland met Perzië verbindt, vernield. De
Russische korpsen vluchten met wapens en bagage naar de Turksche grens. Eergisteren
trok een groot aantal soldaten over de grens om op Turksch gebied te vluchten. De

prijzen van levensmiddelen zijn in den Kaukasus verviervoudigd. Het wordt steeds bezwaarlijker den opstand te onderdrukken.

1565

Men zie verder voor den Oorlogstoestand het Derde Blad en de Laatste Berichten.

Amsterdam, 20 Aug. 1914.

Uit mijn Oorlogs-dagboek.

1570

"Il en sera ce que Dieu voudra. Il a pesé les repentirs et les endurcissements, les bons desseins et les actions mauvaises, les prières et les blasphèmes". LOUIS VEUILLOT. Een enkel woord als toelichting en inleiding tot de volgende, in de gegeven omstandigheden hoogst belangwekkende bijzonderheden uit Parijs, bijzonderheden verstrekt door een priester-missionaris van Hollandsche afkomst, die thans in de Fransche hoofstad woonachtig is en er zal blijven wonen, zoolang de oorlog duurt. Door tusschenkomst van een vriend heeft hij me deze bladzijden toevertrouwd, zich verontschuldigend over den stijl, het onbeholpene van zijn Hollandsch. Geheel opgeleid in Frankrijk, als missionaris in andere werelddeelen altoos onder vreemden eene vreemde taal sprekend, is het waarlijk niet te verwonderen, dat hij, hoe ontwikkeld overigens ook, zijne moedertaal nog slechts gebrekkig spreekt en schrijft. Menigen zin moest hij in het Fransch neerschrijven, wijl het Nederlandsch hem niet de gewenschte woorden aanbood tot het weergeven zijner gedachten. En dan, de indrukken, de gebeurtenissen van den dag, direct na de mobilisatie, deze missionaris kon ze slechts inderhaast op het papier werpen tusschen twee bezoeken door, na uren en uren in den biechtstoel gezeten, na de bedroefden getroost, bemoedigd, na de velerlei plichten van zijn heilig ambt van 's morgens vroeg tot laat in den avond volbracht te hebben. Een waar apostolaat en een druk apostolaat! Dagen lang heeft het voor mij bestemde aan de post rondgezworven, eerst lang na de afzending mocht het zijne bestemming bereiken. Soms — waarom het te verzwijgen? — was het een wanhopig zoeken en tasten, om uit de gegeven stof wijs te worden, ze te rangschikken, ze tot een samenhangend, dragelijk geheel te vormen. Maar hoe werd die zure taak vergoed, vergoed en verzoet. Ongetwijfeld mag ik uit naam van alle lezers van "De Tijd" den vromen missionaris toeroepen: "Wij zijn u innig dankbaar voor uwe treffende mededeelingen, welke ons zulk verrassend vergezicht openen op personen en toestanden te Parijs in deze dagen... den terugkeer van het verkleefde en rouwmoedige Frankrijk? En persoonlijk dankend voor het in mij gestelde vertrouwen, voeg ik er bij: "Laat ik me ook verder aanbevolen mogen houden voor nadere en meerdere bladzijden uit uw priesterlijk dagboek. Het deert niet, of ze mij in telegramstijl en in eigenaardig Hollandsch geworden. Uit zulke stoffen is altoos iets schoons op te bouwen, ook in de harten uwer katholieke landgenooten. Zij zullen in ieder geval uw priesterhart verstaan. LOUIS B. M. LAMMERS.

1575

1585

1605

1610

1615

1620

1625

Zaterdagavond, den eersten Augustus, kwamen vijf van onze Liefdezusters in Parijs terug. Er viel aan het station geen auto, geen rijtuig meer te krijgen; de mobilisatie deed zich reeds in alles gevoelen. De nonnetjes wisten niet wat te beginnen, want haar klooster lag verre, ze hadden hare bagage en dan op dat uur door Parijs. Ze werden door eenige heeren opgemerkt. "Wat, geen rijtuig voor de Zusters?" riep er een. "'t Is een schande, dat deze arme vrouwen hier zoo op de straat moeten blijven wachten", sprak een ander. "Ze hebben in 1870 onze gekwetsten verpleegd, nu komen ze terug voor hetzelfde liefdewerk... Zij moeten geholpen. Heidaar, chauffeur, hier is een vrachtje voor je... Wil je niet? Ben je in dienst van het leger, zeg je?... Militairen halen? Best vriend, maar help hier eerst onze Zusterkens. De eene gaf vijf francs, de andere desgelijks. De chauffeur met al dat zilver in de hand aarzelde nóg. Een der heeren hielp de overste in den auto, een tweede belastte zich met het opladen, der pakjes van de kloosterzusters, die als het ware gedwongen werden op hare beurt in te stijgen. Toen ze alle vijf gezeten waren en de auto zich in beweging zette, lichtten alle toeschouwers — het was een klein oploopje geworden — den hoed en riepen geestdriftig: "Vivent les bonnes soeurs!" En de leuke chauffeur, die zeker niet achter wilde blijven in zijne bewondering, maakte een grooten omweg, ten einde de nonnetjes te doen genieten van dit ongewone rijtoertje.

Of ik er aan gedacht heb Frankrijk te verlaten in deze moeilijke dagen? Er valt hier thans voor een priester veel te arbeiden, zeer vruchtbaar werk te verrichten. Mag ik er aan denken onder deze omstandigheden mijn post te verlaten? Er zijn zooveel zielen voor den Hemel te winnen. Ik ben God altoos zoo dankbaar geweest voor mijne schoone roeping van missionaris, en nooit had ik gedacht, dat nog zulke heerlijke uren voor mij zouden slaan, als die, welke ik nu doorleef. Zaterdag en Zondag (1 en 2 Augustus) heb ik bijna niets anders vernomen, dan altoos datzelfde uit den mond van officieren en hoofdofficieren: "Pater, ik ben wel een weinig verlegen tot u te komen. Maar ik ga de grootste gevaren tegemoet. Waarschijnlijk kom ik niet weer. Maar ik wil mijne ziel

1630 redden. Zeg me, wat ik doen moet, Als goed Christen wil ik sterven." Een ander sprak:
 "Laat mijn lichaam blijven op het slagveld, zoo mijne ziel slechts behouden blijve." Een derde kwam met de bekentenis: "Sinds mijn huwelijk heb ik niets meer aan den
 godsdienst gedaan, enkel een morgen- en avondgebedje soms, en dan nog hoe korter hoe
 1635 liever. Alvorens mijn bloed voor het vaderland te geven, wensch ik met mijne gansche
 familie tot de H. Tafel te naderen." Weer een ander sprak: "Ik ben een groot zondaar;
 ik heb de beproeving verdiend, welke God me overzendt. Ik zegen Zijne hand en kom me
 thans met Hem verzoenen. Help me daarin." Zoo ging het voort dien Zaterdag, dien
 ganschen Zondag. Nooit heeft mijn priesterhart zulk eene zalige voldoening gesmaakt.
 En dan die communieën van militairen in de Sacré Coeur op Montmartre, in de Notre
 1640 Dame, in de Notre Dame des Victoires, de Madeleine, in alle kerken en kapellen van
 Parijs. Wat een onvergetelijk schouwspel! In Holland heb ik nooit veel militairen aan
 de communiebank gezien. Hier kan men ze zien bij duizenden en duizenden. Telkens moet
 ik mijn schrijven afbreken, omdat ik telkens in biechtstoel of spreekkamer geroepen
 word. Zooeven ben ik aan het commissariaat van politie geweest. "Commissaris, ik ben
 1645 Hollander." "Best, Eerwaarde." "Ik heb al jaren en jaren Frankrijk en zijn koloniën
 gediend." "We zijn er u dankbaar voor." "In Holland heeft men mijne diensten thans
 niet nodig..."
 "Zooveel te beter!" "Ik wensch te Parijs te blijven." "Eene onderscheiding voor ons
 land. Een treffend blijk van vertrouwen." Onder het opmaken van het stuk, dat ik als
 vreemdeling nodig had, zei hij opeens: "Kijk, we zijn van hetzelfde jaar. Ik ben in
 1650 Februari, u is in Maart geboren." Toen ik hem bij het afscheid dank zei, riep hij
 uit: "Niet u moet danken, Pater, neen, ik dank u in naam van Frankrijk". Toen ik
 dezen morgen (Zondag) na het lezen der Vroegmis huiswaarts keerde, zag ik eenige
 menschen uit de buurt dicht bij ons klooster staan praten. "Is er nieuws?"
 informeerde ik. Men deelde me eenige bijzonderheden omtrent de mobilisatie mede. Een
 1655 der aanwezigen sprak: "Ze hebben O. L. Vrouw van Lourdes gelasterd; dat zal hun
 rouwen". Dit doelde op een bericht van een der Duitsche bladen, waarin gestaan zou
 hebben: "Hunne Lieve Vrouw van Lourdes zal moeite hebben om hunne kapotte knoken weer
 te heelen". (1) Dien zelfden Zondag ontmoette ik dicht bij de Invalides een generaal.
 "Het is dus mobilisatie", sprak ik hem aan. "Mobilisatie en de oorlog", klonk zijn
 1660 antwoord. "Zij zijn al zes dagen aan den gang, zijn ons dus nagenoeg eene week voor.
 Dat is veel, zeer veel. Maar die nachtmerrie, welke Europa sinds jaren en jaren
 drukt, zal in ieder geval verdwijnen. Ze praten altoos van vrede en toonen nu, hoe ze
 dat verstaan". Ik bracht hem het woord van Bismarck in herinnering: "Wij, Duitschers,
 1665 verstaan de kunst niet, om de harten te winnen." De Fransche soldaat, de Fransche
 missionaris is een geheel ander slag; hen mag men graag in den vreemde. Met dankbare
 warmte drukte hij mij de hand. Ik sprak reeds van de talrijke communiën, aan
 militairen uitgereikt. Ik zou er een en ander kunnen bijvoegen over de scapulieren en
 gewijde medailles, welke bij honderdduizenden gezegend worden. Liever echter wil ik u
 nu een en ander vertellen over de Fransche vrouwen en meisjes in deze benarde dagen.
 1670 Bij de verschillende ambulances zijn alle plaatsen al bezet. Vele dagen hebben de
 inschrijvingen geduurd.' "Ik ken de Franschen niet; ze stellen ons immer voor
 verrassingen en onbegrijpelijkheden." Zoo ongeveer drukte de onlangs vermoorde
 Oostenrijksche troonopvolger zich uit.
 Hoe juist was dat gezien en geoordeeld. Ik, die zoolang met en onder de Franschen
 1675 geleefd heb, ik sta verbaasd over hetgeen ik om me waarneem. Ik begrijp niet, hoe
 eene staat als Parijs, waar het wemelt van apachen en deugnieten van de gevaarlijkste
 soort, in deze dagen zulk een verheffend voorbeeld geven kan. Van socialisten geen
 sprake meer. Hervé, de anti-vaderlandsche Hervé heeft gevraagd om te mogen dienen op
 een moeilijken post. Alle geschillen en krakeel zijn vergeten. Alle Franschen dringen
 1680 zich saam om hetzelfde vaandel, bereid om te sterven of te overwinnen. Waar zijn de
 fiches-mannen? Wie durft een officier nog terugstellen, verdacht hovden, omdat hij
 clericaal is, dat wil zeggen: goed katholiek? Die maçonnieke heldendaden van een
 handvol blood-en snoodaards hebben nu uit! Wie waagt het nog de stem te verheffen
 tegen den bekwamen de Castelnau, die driemaal 's weeks tot de H. Tafel pleegt te
 1685 naderen en een onzer knapste hoofdofficieren is? Zes zijner zonen staan mede als
 officier onder de wapenen. Met generaal Pau, die in 1870 een stuk van zijn arm
 verloor, hetwelk hij nu, naar zijn zeggen, terug gaat halen, en generaal Joffre, dien
 men een Jesuïet schold, zal de Castelnau toonen, dat men clericaal en tegelijk knap
 en moedig aanvoerder wezen kan. In de stad ligt alle werk bijna stil; al de mannen
 1690 zijn weg, of maken zich tot vertrekken gereed. De vrouwen wachten, wachten de
 gekwetsten, die verpleegd moeten worden. Hoevelen harer hebben me al gezegd: "Pater,
 waar kan men mij gebruiken? Naar welke ambulance zal ik gaan? Liefst zoo dicht
 mogelijk bij het vuur, in het hevigst van den strijd wensch ik te wezen." Dat hoor ik
 onophoudelijk herhalen de laatste drie dagen. Of wel dit: "Mijn man is naar de

1695 grenzen; ik wil me met de verpleging belasten. Dat hoort zoo, beiden moeten we onze
 plicht doen." En als ik me verbaas over die wonderen van toewijding, ik, die toch
 genoeg gezien en meegemaakt heb in Egypte, Palestina, Syrië en Afrika; ik, die in het
 leeuwenland de soldaten als leeuwen heb zien strijden; als ik mij verbaas over dat
 1700 alles, dan kijkt men mij aan, of men zeggen wil: "Hoe kan iets zoo natuurlijks u
 verwonderen of verbazen?"
 Ik kom zoo juist uit de stad. Een opgeschoten jongen met schoolboeken onder den arm,
 ziet een omnibus met soldaten voorbijgaan. Hij heeft aan zijn pet niet genoeg om te
 zwaaien: handen en voeten zijn mede in beweging. "Leve de lichterding!" roept hij. "Wel,
 jongen", vraag ik hem, "wou je niet mee?" "Mijn ouders willen het niet hebben, meneer
 1705 pastoor". "Vraag nog maar eens; misschien mag je dan wel". "Ik ben pas in mijn
 zestiende; de soldaten willen me niet, anders was ik al weg geweest". Daar ontmoet ik
 een Franciscaan in zijne bruine pij; in een linnen zakdoek draagt hij zijn luttel
 bezit mee; een weinig verder een Dominicaan in wit habijt, ook met een zak aan den
 arm. Beiden hebben nu vrijheid, om terug te komen in Frankrijk. Ze komen nu het
 1710 vaderland dienen en zelfs de anti-clericalen kunnen slechts kijken en zwijgen.
 Zondag ben ik met dit schrijven begonnen: nu is het Woensdag (5 Augustus). Ik kom zoo
 pas uit de spreekkamer, waar de vrome zuster van kardinaal Billot S. J. mij wachtte.
 Hare drie zonen zijn als officier naar het oorlogsterrein; bij hunne moeder hebben ze
 hunne vrouwen en kinderen ondergebracht. "We zullen wel niet wederkeeren," zeiden ze.
 1715 Die woorden verneem ik telkens en telkens weer, en dan kost het me moeite, mijn
 tranen te bedwingen. Ze zullen niet terugkeeren! Arme moeder, arme grootmoeder! En
 zoo spreken er duizenden en duizenden. Nog een andere dame, van de familie de la
 Rochefoucault, sprak ik zooeven. Zeven en dertig leden harer naaste familie staan er
 op de grenzen. Dan een derde, die 150 werklieden te beheeren heeft, en 24
 1720 familieleden ten oorlog zag gaan. Drie kindertjes heeft ze en haar huis gaat ze
 inrichten tot ambulance. Gelijk de meeste dames van haar stand haalde ze haar diploma
 als verpleegster bij het Roode Kruis. Ze is nog jong en ijverde veel voor patronaten,
 missiën en ziekenverpleging. Welk een tijd!
 Heden, Donderdag, heb ik iemand bijna zien lynchen. Hij had de vermetelheid gehad, de
 1725 plaats in te nemen in een rijtuig van een jongeman, die opkomen moest. Met vuisten en
 voeten werd hij bewerkt, en ware de politie niet tusschenbeide gekomen, hem zou nog
 erger en langer zijne "onderkruiperij" geheugd hebben. Op den Eiffeltoren heeft men
 zooeven een Duitschen spion aangehouden; de kerel was als priester gekleed. Een
 onvoorzichtige uitlating in de nabuurschap van eene dame, die Duitsch verstond, was
 1730 voldoende, om hem te doen pakken. Post en Telegraaf zijn nagenoeg zonder volk, de
 groote magazijnen: Bon Marché, Louvre, Dufayel, Galeries Lafayette, Printemps, alles
 stil en leeg. De bedienden zijn bijna allen naar het oorlogsterrein vertrokken. Op de
 Fransche winkelzaken wappert de Fransche vlag, om ze goed te onderscheiden van de
 Maggi- en Kub-zaken en andere Duitse inrichtingen, waarvan er niet weinige
 1735 geplunderd zijn. De bloeiende Sadla's-zaak, waar heerlijk fruit, prachtige bloemen,
 vleesch, visch en groenten te bewonderen en te koopen vielen, is slechts een paar
 uren daags open. Misschien staan ons nog dure tijden, ja, hongersnood te wachten. Wat
 God belieft. Er zijn reeds uitstekende maatregelen genomen.
 Bij mijne gewone en buitengewone bezigheden heb ik nog eenig ander werk gekregen: de
 1740 geestelijke zorg over twee zusterhuizen, die in ambulances herschepen zijn. In het
 eene zijn 23, in het andere 40 religieuzen. Toen ik zooeven in het eerste een bezoek
 bracht, kwam een der zusters zich beklagen. "Ik was," zeide zij, "door de algemeene
 Overste aangewezen voor den velddienst bij het leger. En nu zegt de plaatselijke
 1745 Overste, dat ik hier moet blijven, dat ze me hier niet missen kan. Mag dat zoo
 maar?"... Een andere zei me: "Bij de jongste overstromingen te Parijs heb ik bij de
 ongelukkigen met zeer goeden uitslag gewerkt, en nu wil en moet de gemeenteraad me
 weer hebben. Hoe me uit zijne handen redden? Ik ben geschikt voor het leger en die
 burgemeester loopt maar telkens naar de algemeene Overste, dat ik hier zou moeten
 1750 blijven." In een hoekje zat een derde te schreien, omdat ze niet gelijk eenige
 andere, wien de verrukking op het gelaat stond, naar het slagveld mocht gaan. Of ik
 dus voor mijn genoeg uit was. Maar wie denkt aan genoeg in deze dagen?
 Wat een ommekeer, een ommekeer ten goede, in de gansche stad. Veertien dagen geleden
 kwam een huwelijkspaartje in de Sint-Augustinuskerk. Pastoor Jouin liet het wat lang
 wachten. Hij was in de sacristie; men begreep er niets van; of hij astublieft komen
 1755 wilde. "Ik wacht, tot de bruid gekleed is," luidde het antwoord. Een mantel werd haar
 over de schouders geworpen, en het huwelijk daarna voltrokken. Zoo iets zou thans
 niet meer kunnen gebeuren. Eenvoudig in het zwart en christelijk-zedig gekleed gaan
 nu de dames. De oogen zijn rood en gezwollen van de tranen, die zoo lang bedwongen
 werden, maar waaraan nu de vrije loop gelaten wordt, nu man, vader, broer of neef,
 1760 vriend of verloofde het ijzeren kansspel medespelen. Of ik een profeet ware, of de

Hemel mij de gebeurtenissen der toekomst ontsluitte, zoo word ik geraadpleegd over den loop van den krijg. Wat moet ik antwoorden? Ik herhaal telkens maar de woorden van den Heiligen Pastoor van Ars, die voorspeld heeft jaren geleden: "De Pruisen zullen terugkomen; op hun weg zullen ze alles vernielen; men zal ze laten
1765 voortrukken, daarna zullen hun alle hulpmiddelen afgesneden worden en geweldige verliezen zullen ze te betreuren hebben. Naar hun land zullen ze terugtrekken, achtervolgd, en weinigen slechts der hunnen zullen hunne haardsteden wederzien. Alsdan zal men hun berooven van hetgeen ze ons ontnomen hebben en zelfs meer dan
1770 dat..." In onze buurt woont een arm vrouwtje van in de zestig. Leelijk is ze als de zeven hoofdzonden; ze kan lezen noch schrijven. Reeds een halfjaar lang heeft ze ons herhaald: "Wanneer de mirakel-pruimpjes rijp zijn - dat is immers in Augustus - dan zal de oorlog losbreken. Ik heb gebeden, gebeden, maar de wrekende arm Gods was niet langer te bedwingen. Als het nieuwe jaar 1915 aanbreekt, zal alles beslist zijn, de vrede hersteld. Mogelijk, dat den 31sten December het laatste woord over den oorlog
1775 gesproken wordt, misschien ook vroeger, maar niet later dan 1 Januari 1915. Het nieuwe jaar zal beginnen, als alles afgeloopen is." In afwachting van de geweldige gebeurtenissen ziet men gansche legers van kinderen dagelijks tot de H. Tafel naderen.

Waar is de kloostervervolging? Waar zijn de vervolgers? De burgemeesters der twintig arrondissementen, waarin de stad Parijs verdeeld is, hebben een beroep gedaan op de Zusters. Haar is dringend verzocht, of ze weder hare gesloten scholen open wilden stellen voor de jeugd; of ze een dienst regelen wilden van de keukens in de open lucht en dergelijke. Onder menig opzicht is alles beter geregeld dan in vreedestijd. Om acht uur 's avonds zijn alle café's gesloten. De menschen zijn zeer verstandig
1780 geworden. Iedere gehuwde vrouw krijgt een halven gulden per dag, en voor ieder minderjarig kind een kwartje. Moeders, die bezwaarlijk hare kinderen onderhouden kunnen ter oorzaak van den krijg, kunnen op ieder uur van den dag of van den nacht bij het commissariaat terecht, dat dan de zorg voor de kinderen op zich neemt, door vertrouwde personen natuurlijk. Ook de pers verdient allen lof over hare houding. Ze
1785 spoort aan tot het vermijden van alle nuttelooze manifestaties, geen sensationieus, enkel zeker vaststaande berichten deelt ze mee - tegen officieele leugens vermag ze natuurlijk niets -. Een half blaadje nieuws kost nu evenveel als op gewone tijden zesmaal zooveel. Daar straks hoorde ik een politiemans een krantenvrouw bebrommen, die voor een blaadje van een sou drie kleine sous vragen dorst. "Schaam je je niet voor
1790 zulke practijken in deze dagen?" vroeg hij streng.

Gisteren, Vrijdag 7 dezer, heb ik het Belgisch-Nederlandsch vrijwilligercorps bezocht. De jongens zien er kranig uit en zullen den naam van Holland hier even hoog weten te houden als onze kloelke officieren het kort geleden in Albanië deden. Geen Hollander loopt te Parijs gevaar. Wij zijn er gezien en den Franschen heugt nog
1800 altoos het bezoek van onze geliefde Koningin Wilhelmina. Ik ga voor heden eindigen. Laat ik u allen, mijne lezers, een gebedje mogen verzoeken voor zoovelen, wier ziel weldra voor den eeuwigen Rechter staan zal! Nooit heeft het Fransche leger zooveel priesters geteld als thans. Uit het kleine aartsbisdom Parijs alleen zijn er 300
1805 onder de wapens, de kloosterlingen niet meegerekend. De Triniteitskerk moest zeven van hare kapelaans afstaan voor het leger. De Kardinaal-aartsbisschop heeft vaste gebeden voor de troepen voorgeschreven en bij ons, Paters-Vincentianen, was al bepaald, dat er iedere week een bepaalde Mis voor die intentie gelezen zou worden. Mocht u dit mijn schrijven belangwekkend voorgekomen zijn, Lezeressen en Lezers van "De Tijd", - ik hoop, dat ook andere bladen het overnemen - ontzegt me dan niet de
1810 eenige belooning, welke ik u vragen durf: gedenkt in uwe gebeden de vele zielkens, die door den oorlog de eeuwigheid ingaan; bidt nu en dan een Onze Vader voor hen! Tot later. Pater X., Priester-Missionaris. 1) Er wordt zooveel beweerd en gefantazerd in den oorlogstijd. Onmogelijk is het echter niet, dat het een of ander anti-clericaal blad die viezigheid geschreven hebbe.

1815

BUITENLAND.

GEMENGDE BERICHTEN.

In de kerken.

Eén lichtpunt in deze droeve tijden: de kerken zijn gevuld met geloovigen, de lauwe harten zijn tot God opgeheven, de menschheid bidt. Het Brusselsche "Nieuws van den Dag" geeft hierover de volgende impressie: Zondag, dag des Heeren. Overal in de kerken en kapellen verdringt zich een diep ingetogen menigte. Elkeen bidt vurig met ontroerd hart. Men stort een gebed voor de zielerust der gesneuvelde helden, men smeekt den Opperheer om behoud onzer dapperen, die het vuur in moeten, men prevelt
1820 gebeden voor koning en vaderland. Bij het eindigen van den goddelijken dienst, als de geloovigen gereed staan om heen te gaan, hoort men plots het orgel. Elkeen bidt, de
1825

organist speelt de "Brabançonne", ons heerlijk volkslied. Men luistert bewogen; nooit heeft de klank zoo diep getroffen. Plechtig klinken de tonen door de gewelven van het Heiligdom. Vuriger nog stijgt een kort, maar krachtig smeekgebed ten Hemel en, 1830 terwijl de tonen langzaam, indrukwekkend wegsterven, verlaat de menigte de bidplaats. Tranen parelen aan al de oogen. Heer uit den Hooge, waak over Belgenland; bescherm het volk, dat tot U roept en bidt! Laat dat volk, dat eerbiedig voor U het hoofd en de knie buigt, niet verloren gaan! O Goei, erbarm U over Belgenland. En het Blad 1835 voegt er bij: "Moeders, in deze benarde tijden uw kroost zooveel mogelijk naar de openbare bidplaatsen sturen en, als het zijn kan, vergezelt het dan ook zooveel mogelijk. Bidt en doet bidden, voortdurend, onafgebroken. Stuurt uwe smekingten tot den Heer, tot den H. Jozef, den voedstervader van Christus en patroon van ons geliefd Belgenland, opdat hij over onze lotsbestemming welke Gaat tot Maria, de reine Moeder-Maagd, die geen enkele bede onverhoord laat, en zij zal bij haren Goddelijken Zoon 1840 ten beste spreken voor ons zoo diep beproefd Vaderland, waar de godsvrucht tot de zuivere Moeder-Gods altoos in zoo hoog aanzien stond en, nog is. Uw Heilige Maagd zal voorzeker die beden niet verwerpen. Zij zal bij Jezus aandringen, opdat Hij ons Vaderland de verloren rust zou terug schenken. Hoopt en betrouwt in Maria, want zij laat niemand verloren gaan wie tot haar in den nood zijne toevlucht neemt. Bescherm, 1845 o Koninginne, kinderen hier op aard; Dan zullen wij u loven Eens om uw troon geschaard.

Voorloopige verblijfpassen.

De Belgische Regeering heeft maatregelen genomen om machtiging te verleen tot de 1850 uitgifte van voorloopige verblijfpassen aan verschillende Duitsche onderdanen, die verblijf houden in bepaalde deelen van België. Deze tijdelijke verblijfpassen (permis de séjour) zijn geldig tot 1 September 1914, maar kunnen verlengd worden en zullen worden uitgereikt door den burgemeester der woonplaats; van den Duitschen onderdaan en zijn alleen geldig voor deze gemeente. De verblijfpassen zullen slechts worden 1855 uitgereikt: 1o. aan te goeder naam bekend staande Duitschers, die hun land verlieten zonder de bedoeling er weer terug te keeren; 2o. aan de Duitschers, die gehuwd zijn met Belgische vrouwen of die in België geboren kinderen hebben. 3o. aan religieuzen van Duitsche nationaliteit, behoorende tot een in België gevestigde orde, mits zij een zekeren tijd in het land verblijf hebben gehouden en sedert hun komst zijn 1860 ingeschreven in de bevolkingsregisters; 4o. aan gezelschapsdames, gouvernantes, vrouwelijke bedienden van te goeder naam bekende meesters, als zij zijn ingeschreven in de bevolkingsregisters. De Duitschers, die behooren tot een van deze categorieën moeten zich rechtstreeks wenden tot den burgemeester van de Belgische plaats, waar zij woonplaats hebben. Na aldus een verblijfpas te hebben gekregen, zullen zij goed; 1865 doen met een pas (laisser-passer) aan te vragen, aan den militairen gouverneur in de provincie, door welke zij in België willen terugkeeren.

Koning Albert en Duitschland.

Het "Handelsblad van Antwerpen" schrijft: De Brusselsche correspondent van *Le Temps" 1870 werd door den heer minister de Broqueville in verhoor ontvangen. Deze verklaarde, dat hij zich, zonder de aanmoediging van koning Albert, nooit tot den oorlog had kunnen voorbereiden. — Werk, zonder rusten, zegde hem de koning, in de Maasvallei, richt de verdediging der plaatsen in, opdat de Belgische legers het hoofd kunnen bieden aan den vijand. De koning was inderdaad overtuigd, dat het gevaar naderde. In den 1875 voormiddag heeft hij aan minister de Broqueville de Fransche militaire medaille getoond, hem door generaal Duparge overhandigd en hij heeft betuigd hoe diep hij onder de huidige omstandigheden, door die onderscheiding getroffen was. De briefwisselaar voegt erbij, dat "Duitschland nog niet ophoudt, bij België aan te dringen op overgave, er op drukkend, dat het strijdig is, met onze belangen, langer 1880 aan Duitschland het hoofd te bieden en dat België wijzer zou handelen, Wilhelm's leger maar rustig langs de Maasvallei door te laten tot in Frankrijk." Daar Duitschland die voorstellen niet rechtstreeks kan doen, heeft het gehandeld door bemiddeling van de Nederlandsche regeering. De koning der Belgen, wil echter niet luisteren. "Al moesten de Fransche en Engelsche legers niet in staat zijn, België te 1885 beschermen, toch laat het eergevoel mij niet toe, te wijken!"

Geen Russin maar Poolsche.

In "het "Berliner Tageblatt" stond dezer dagen te lezen: "Mevrouw Wanda Landowska, 1890 een Russische onderdane, is ook leerares aan de Hochschule für Musik. Zij is te Berlijn gebleven." Daarop heeft de ook ten onzent vaak opgetreden musiciste geantwoord, dat zij niet Russin is, maar integendeel Poolsche. "Terwijl de haat der Duitschers tegen de Russische regeering nauwelijks twee weken oud is, bestaat de onze

1895 minstens een eeuw, en die haat heeft, hoe oud ook, niets aan vitaliteit en sterkte
verloren. Ja, het is waar, ik ben Russische onderdane. Maar mijn broeders, die te
1900 Kalisch en Czenstochau de Duitsche troepen met jubel begroet hebben, zijn evenzeer
Russische onderdanen. Helaas! Dat is niet, onze schuld. Wij zijn 't niet vrijwillig
geworden we hebben er nooit plezier in gehad 't te blijven. Wij zijn altijd de
ongehoorzaamste zonen van den Tsaar geweest, en we kunnen 't hem niet euvel duiden,
dat hij in een voor hem zoo moeilijk uur zijn ondankbare Poolsche kinderen verlaten
heeft. God geve, voor eeuwig!"

Antwerpen in staat van verdediging.

1905 Uit gezaghebbende bron werd aan het "Handelsblad van Antwerpen" gemeld: "De werken
van het in staat van verdediging stellen der versterkte stelling Antwerpen zijn met
de grootste bedrijvigheid voortgezet. "De inrichting der verdediging heeft breede
vrijmaking van schietvelden noodig gemaakt, wat voor gevolg had huizen tot op den
grond te doen verdwijnen, boomen en struikgewas neer te halen, enz. "Wij zijn
1910 gelukkig vast te stellen, dat niettegenstaande de uitgebreidheid der opofferingen,
welke men heeft moeten opleggen aan talrijke inwoners van den Antwerpschen omtrek,
allen, zonder uitzondering, eene rechtzinnige vaderlandsliefde hebben aan den dag
gelegd en zonder de minste klacht in die opofferingen hebben toegestemd. "Wij zijn
fier en gelukkig hulde te brengen aan de vaderlandsliefde van de Antwerpsche
1915 bevolking en wij zijn overtuigd, dat heel België haar diep erkentelijk zal zijn voor
die edele houding. "Wij zijn gemachtigd te verklaren, dat dank aan de aan den dag
gelegde werkzaamheid en dank aan de zelfopoffering van onze bewonderenswaardige
troepen, meestendeels bestaande uit soldaten van de oudere, binnengeropen klassen,
Antwerpen, moest het aangevallen worden, oninneembaar zou zijn. "Wat er van zij, het
Antwerpen van 1914 zal in staat zijn eene belegering uit te houden, die in de
1920 geschiedenis onder de beroemdste belegeringen zal mogen gerangschikt worden. "Moeten
wij herinneren, dat met beperkte verdedigingsmiddelen Antwerpen in de XVIIe eeuw
gedurende dertien maanden heeft weerstand geboden (1584-1585) aan de geweldige
troepenmacht, die Alexander Farnèse, hertog van Parma, een der grootste veldheeren
van zijnen tijd, tegen Antwerpen had afgezonden?"

1925 Het slagveld van Europa.

België wordt ook nu weer beschouwd als het slagveld van Europa. Er is geen land waar
meer slagen werden geleverd dan daar. Op Belgisch grondgebied werd het lot der natiën
beslist. Te Waterloo, Ramillies, Oudenaerde, Kortrijk, Turnhout, Nieuwpoort, Doornik,
1930 Gent, Mechelen, Bergen, Charleroi, Namen, Leuven hebben internationale legers hun
geschillen met de wapenen beslecht. Driemaal werd Luik in de 17de eeuw door de
Franschen ingenomen in 1675, 1684 en 1691. In 1702 maakten de Engelschen, onder
Marlborough, zich van de stad meester, waardoor zij Lodewijk XIV den weg naar de
noordelijke Nederlanden afsneden. Tijdens de Fransche revolutie speelde Luik een
belangrijke rol. In 1792 werd de stad nogmaals door de Franschen genomen, die haar
1935 het volgende jaar echter moesten verlaten. De stad Namen, in 1691 door den
Nederlandschen ingenieur Coehoorn versterkt, werd in 1695 door den stadhouder Willem
III, toen koning van Engeland, ingenomen en wel na een beleg van een maand, hoewel
zij door 16.000 man verdedigd werd. In 1715 werd Namen opgenomen onder de zoogenaamde
1940 barrière-steden, die Noord-Nederland moesten verdedigen tegen Frankrijk, een
maatregel, die later nutteloos bleek. Thans wordt Namen echter opnieuw als een der
sterkste en belangrijkste vestingen beschouwd. Een oude geschiedenis, die immer nieuw
blijft.

De groote slag.

1945 Een gezaghebbend beoordeelaar van militaire zaken heeft een vertegenwoordiger van het
"Hbl. v. Antw." te woord gestaan. Hij geloofde, dat, welke ook de uitslag van den
oorlog zijn zal, de Belgische onafhankelijkheid verzekerd blijft, zelfs als de
Duitschers op het slagveld meester blijven. — Maar intusschen, zal er op Belgisch
grondgebied nog lang gevechten worden. — Misschien neen, misschien ja. De groote
1950 slag, die op handen is, zal dat moeten uitmaken. Als de Duitschers in dezen slag de
nederlaag krijgen, dan bestaat er alle kans dat ze er voor goed moeten van af zien
langs België naar Frankrijk te trekken. We hebben alle redenen om te hopen, dat ze
hier de nederlaag krijgen, want de groote slag zal aangevangen worden in voorwaarden,
die voor de Duitsche troepen volstrekt niet gunstig mogen geheeten worden. — Maar
1955 mochten de Duitschers dezen grooten slag tegen alle verwachtingen in, toch eens
winnen, wat dan? — Ja, dan zullen we niet meer kunnen beletten, dat ze langs ons
grondgebied naar Frankrijk trekken. — Hecht gij aan dezen slag een bijzonder groot
belang? — De slag zal belangrijk zijn voor wat betreft de uitgestrektheid van het

1960 front en de manschappen in den strijd gewikkeld. Voor ons zal de slag uitmaken of de Duitschers al of niet langs België Frankrijk binnen trekken. Dat is al wat die slag ons leeren kan. – Deze slag zou dus geenszins den einduitslag van den Europeeschen oorlog beïnvloeden? – Volstrekt niet! Vergeet niet dat de gevechten, die tot hiertoe plaats grepen maar schermutselingen zijn van eerste verkenningstroepen. De slag, die nu zal geleverd worden, zal eene ontmoeting zijn tusschen de voorposten der beide legers. De actieve legers, de echte krijgsmachten van Duitschland, noch van Frankrijk, komen niet in dezen strijd. Het zou belachelijk zijn te denken, dat deze slag een einde zou stellen aan den Europeeschen oorlog. Ten hoogste zal deze slag het gevechtsterrein naar andere gewesten kunnen plaatsens. Ofwel worden de Duitschers teruggedreven en dan zullen ze moeten trachten langs eenen anderen kant in Frankrijk te geraken. Dat zou hunne positie zeer verzwakken: ofwel blijven ze meester en dan trekken ze zeer waarschijnlijk aanstonds het noorden van Frankrijk binnen in de richting van Parijs. – Denkt ge niet, dat ze dan eerst naar Antwerpen zouden koen? – Neen; ik geloof dat niet. Toen de Duitschers onze grens overtrokken was dit vooral om langs hier spoedig in Frankrijk te kunnen vallen. Ze zullen wel verstandig genoeg zijn om hun krachten niet te verspillen door Antwerpen te belegeren. Zulke belegering zou minstens 700.000 man vergen en dezen zouden nog niet in staat zin op 6 maanden tijd Antwerpen in te nemen. Maar nog eens, er bestaat veel kans dat wij samen met de Fransche en Engelsche troepen de Duitschers terugdrijven. – Wat is uw besluit voor dezen slag? Hij zal zeer ernstig zijn voor wat betreft het aantal menschenlevens die op het spel staan. Wat ook de uitslag weze, hij is volstrekt niet beslissend! Winnen we, dan is de oorlog daarom niet gedaan en dan hebben de Duitschers enkel een goede kans verloren. Verliezen we, dan is volstrekt alles niet verloren.

Op de fiets door Kempenland. (Slot.)

1985 Achter Loozen kwamen we weer meer op ons gemak in het oorlogsland. We kalmeerden geleidelijk, toen we merkten, hoe stil en rustig alles rondom ons was. Steeds naderden we meer en meer het kanongebulder. Bocholt, weinig nieuws. Aan de brug weer "afstaijen iere!", en hetzelfde paspoorten-vertoon, dat we dien morgen nu al wel haast 10 keer hadden herhaald. We begonnen er over te praten, of we de "pampieren" maar niet met een lintje om den hals zouden hangen. 't Was de moeite niet waard ze telkens in den zak te steken. Uit Bocholt waren zoowat 100 jongens onder dienst. Verschillenden stonden in de regimenten, die den vuurdoop hadden doorstaan. Daar waren er bij van wien men in 8 à 10 dagen al niets meer had gehoord en die men dus wel als gesneuveld mocht beschouwen. Dat hoorden we trouwens in alle dorpen van het Kempenland herhalen; dat drukt de menschen neer, die onzekerheid, zou hij nog leven? Zal mijn zoon terug komen; zal mijn man zijn kinderen nog ooit omhelzen? Dat maakt de menschen schuw en schuchter en afkeerig van den vreemdeling. Een schreef naar huis – ik verzwijs plaatsens en data – dat hij licht gewond was geworden, hij was toen in een loopgraaf gevallen op drie lijken en had daar gelegen van 's middags drie tot 's avonds 8 uur. Hij had het hoofd niet op durven richten, want hij beweerde bemerkt te hebben, dat de Duitschers ook de lichtgewonden, die zich op 't slachtveld oprichtten of trachtten voor te bewegen, meedoogenloos afmaakten en vreesde dus eenzelfde lot. Ik hoop, dat de jongen zich vergist heeft. Nu mocht hij drie dagen uitrusten in het hospitaal en ging dan weer terug naar den troep. Hij had zijn patronentasch alweer eens nagezien en aangevuld. 120 Scherpe piepers. Allemaal voor de Pruisen, schreef hij triomfantelijk. Een eindelooze reeks verhalen en geruchten doen natuurlijk de ronde door stad en land en we hebben zoo min mogelijk notitie er van genomen. Tegen den middag naderen we Bree. Bree, met nog geen 4000 inwoners, is meer stad dan een Brabantsch vlek met 1½ maal zooveel zielen. Goed aaneengebouwde en beplaveide straten. Alle huizen met twee verdiepingen. Een mooie kerk, uit mergelsteen opgetrokken, maar een vervallen stadhuis. De straten wel niet zoo breed als de moderne stedenbouw dat voorschrijft, maar toch ruim genoeg om het verkeer door te laten, en licht en lucht in de woningen te laten spelen. Een echt middeleeuwsch stadje. Langzaam fietsten wij voort, hotsende, en botsende over de zware kasseien, tot ons aan den overkant der markt de roode veranda van een welingericht hotel tot rusten lokte. Nauwelijks profiteerden we van de aangebrachte ververschingen of de klok van den toren sloeg twaalf. Het "Angelus" werd geluid en uit huizen en winkels van stadhuis en andere kantoren kwamen de bewoners en werkers naar buiten en streken voor het overgrootte deel neer op hetzelfde koele plekje, dat wij hadden uitgezocht.

2020 We hadden goed gezien, de uitgaande élite van Bree verzamelde zich voor haar twaalfuurtje aan het tafeltje naast ons. Het verwonderde ons, dat hun gezichten vrij stroef stonden, totdat een naar binnen verdween en even later heel wat opgemonterd weer naar buiten trad. Later vernamen we, dat hij had geïnformeerd of wij Duitschers waren. Toen we onze prentbriefkaarten hadden uitgezocht en verzonden, voelde ik, dat

2025 we zoo niet tot een gesprek konden komen; ik verbrak den gesloten kring rondom ons
tafeltje, en met een "u vindt het toch wel goed", plaatste ik mijn stoel tegen den
muur naast den jongen man, die werd aangesproken met: "Mijnheer de griffier." Allen
droegen de Belgische kleuren in het knoopsgat. Spoedig begon het gesprek te vloten.
2030 Brieven werden voor den dag gehaald van zoons, van broers en andere familieleden, die
in het leger dienden, die in Antwerpen lagen of Luik bewoonden. Over en weer
exploiteerden wij ons strategisch dilettantisme en kwamen tot de conclusie, dat het
toch een gevaarlijke toer moest zijn voor de Duitschers, Luik binnen te trekken,
zonder de forten te bezitten. Dan kwamen we aan de gevaarlijke klip, die – we voelden
2035 het – niet langer te ontzeilen was: de houding van Holland. In dezen kring van
intellectueelen werd het spoedig genoeg begrepen, dat het toch niet aanging van
Holland te eischen, dat het zou gaan vechten, omdat België in oorlog was. Wij zezen
op onze bevoorrechte ligging en verzekerden, dat ook ten onzent alle maatregelen
genomen waren om onze neutraliteit met alle kracht te verdedigen. Toch dunkt me, dat
2040 een zeker gevoel van jalousie over het gelukkige Holland, dat ook ditmaal wellicht
wel weer den dans zal ontspringen, bij hen is achtergebleven, en ik trachtte hen te
troosten met eene verwijzing naar de geschiedenis, die België nu eenmaal tot het
kerkhof der natiën schijnt te willen maken. Wij spraken onze sympathie uit voor het
klein dappere België, dat zich niet zoo maar onder den hiel van den reus laat zetten,
2045 en waren het hierover eens, dat men toch eigenlijk met de binnenlandsche politiek van
Frankrijk ook niet dwepen kon. Een onzer wilde onze positie volkomen dekken, niet de
opmerking, dat een parallel, getrokken tusschen Berlijn en Parijs, zou aantoonen, dat
de eene niet beter was dan de andere, waarop een der Belgen snedig antwoordde,
gelezen te hebben, – hij doelde blijkbaar op de cijfers van pater Fabianus – dat het
2050 bederf van "buiten" naar de steden afzakte.
Mijn buurman de griffier, had "famille" in Holland en kreeg van daaruit wel eens
"gazetten", die onverholen hun sympathie met de Duitschers uitspraken. Hij wist
echter de waarde van die sympathie zeer juist te schatten. Toen keerden we met onze
gedachten terug, naar het oorlogsterrein. Een der Breesche jongens, die rondom Luik
2055 had gevechten, had geschreven over de verschrikkingen van den oorlog. Het
geweergevecht was niet zoo erg. Dat ging op een afstand, soms zonder elkander te
zien, bijna altijd zonder te weten, wien men trof of door wien men getroffen werd,
maar die aanval met de bajonet, dat was iets verschrikkelijks. Die groote Duitschers,
met hun zware lange wapenen, waren daar zoo onbeholpen in en als zij nog berekenden,
2060 hoe zij den vijand zouden treffen, zaten ze al aan de korte vlijmscherpe bajonet van
de Belgische kwieke jongens. Dat was iets vreeselijks geweest, die
menschenlacherij. Dat moest in de twintigste eeuw niet meer kunnen bestaan, schreef
hij. Met het geweer was te vechten zonder je menschelijke waardigheid te schaden,
maar wie een half dozijn vijanden aan de bajonet had geregen, had een stuk van zijn
2065 mensch-zijn verleren. Hij had een gevoel, als liep hij met besmeurde handen en de
bloedvlekken op zijn mouwvest waren hem een voortdurende ergernis. Ik kon 't
begrijpen. In een der straten vonden wij een winkel met planken dichtgespijkerd. Een
soort van collegiale intuïtie dreef me naar de reten voor de vitrine, en de restanten
van een uitstalkast, die daardoor zichtbaar waren, bevestigden mijn vermoeden, dat
2070 daarachter een gesloten ijzerwinkel moest liggen. De vrederechter had alles
verzegeld. De eigenaar, een Duitscher, die 18 jaar in Bree had gewoond en wiens zoon
als vrijwilliger in het Belgische leger diende, was naar Budel uitgeweken. De arme
jongen, die zijn bloed veil heeft voor zijn tweede vaderland, wist het niet.
Voortdurend schreef hij brieven naar Bree, die maar niet beantwoord worden, omdat de
2075 vader, zonder achterlating van adres, is vertrokken. Dat zijn verschrikkelijke
dingen, die men alleen verantwoorden kan met een beroep op de uitgebreide en soms
verraderlijke spionage der Duitschers, waarvan, de meest fantastische verhalen hier
de ronde doen. Zoo verhaalde men, dat de aanslag op den generalen staf in den nacht
der verhuizing in Luik gepleegd, uitging niet van uhlanen, die in de stad gedrongen
waren, maar van Deutsche inwoners uit Luik, die uniformen en wapenen in huis hadden.
2080 Buiten Bree werd het kanongebulder heviger met iedere wiellengte, die we dieper
België indrongen. Somwijlen stapten wij af en luisterden en tegen tweeën in de buurt
van Asch was het of de grond dreunde onder onze voeten en de lucht dreigde te
scheuren van 't razende geweld. Voortdurend kregen we aanmaningen niet verder te
gaan. Als afschrikwekkend voorbeeld, wees men ons op vier voorbijkomende mannen, die
2085 dien morgen naar Hasselt waren gefietst om daar aan "de ijzeren baan" te werken,
waartoe zij waren opgeroepen. Maar zij waren zoover niet gekomen. Denzelfden morgen
waren 3000 uhlanen Hasselt binnengedrongen en onze wielrijders waren gestuit op eene
van daaruit komende patrouille. Zij wilden terugkeeren, doch werden hierin
2090 verhinderd. De uhlanen namen hun de fietsen af en zonden hen te voet weg. Kort na hun
terugkeer ontmoetten de vier een auto, die eenzelfde lot wachtte, zoo hij in handen

2095 der uhlanen viel. Zij waarschuwden dezen en werden in dank daarvoor met den auto naar Bree teruggebracht. Ik hoef niet meer vast te stellen, hoe groot de afkeer van de Duitschers in dit vredige land is geworden. Onze hotellier klaagde, dat hij nog een halven kelder Pilsner bier had liggen en geen glas meer kon verkoopen. Alles wat
2100 Duitsch is, is besmet. En de Belgen lijken niet voornemens, dit vooreerst te vergeten; Toch ook – al is 't slechts sporadisch – stoot men op herinneringen van aangenamer aard. We ontmoetten een oud moedertje, dat haar toevlucht had gezocht in een der gehuchten rondom Asch. Verleden week, toen ze nog meer zuidelijker aan de grenzen woonde, waren op een avond vier Deutsche officieren aan haar deur komen
2105 aankloppen. Vol schrik en angst werd geopend. De officieren waren heel vriendelijk, zeiden niets kwaads in den zin, te hebben, maar buitengewonen honger te lijden. Voor geld en goe dee woorden verzochten ze vriendelijk om een maal. Het werd hun toebereid, zoo ruim als de omstandigheden het toelieten. Voor hun vertrek wilden zij betalen. Zij boden een 20 Mark-stuk aan. Het moedertje weigerde: Hongerigen spijzen was haar geleerd als een werk van barmhartigheid. Toen nam een der officieren een prachtigen breeden gouden ring van zijn vingers: Hier, zeide hij neem dit dan als aandenken van ons aan. Over drie of vier dagen zullen wij toch wel dood zijn. En met zekere voldoening toont het moedertje den zwaren ring aan allen, dit hem willen zien.
2110 Bij een lichten draai van den weg werden we voor 't laatst aangeropen door de "Garde civique." We grepen weer naar onze passen. "Eh wel meniere, de pampiere zullen goed zain, zonne, daarmi, dat ge anders niet hier gekomme waart zonne. Gai meugt passieren, mar ge zult bèter terug gaan, 't is te gevaarlijk zonne. Gai wil van de vier mannen van Bree, die deze morgend naar Hasselt wilden. Gai zoudt ook uhlanen kunnen treffen en ze zouden uwe vélo kapot stompen en gai zoudt te voet naar Olland
2115 moeten marcheeren, en dat zal niet goed zain zonne!" We keken elkaar eens aan; dachten aan vrouwen en kinderen, die we beloofd hadden niet ver over de grens te gaan, in ieder geval alle gevaar te verwijden; maakten stiekum een afspraakje met onzen Engelbewaarder en! een onzer commandeerde "vooruit." Werktuigelijk sprongen we weer op onze karretjes en zwijmelden met "looden banden* over den breeden weg. "Eh wel meniere, 't zal niet goed zain, zonne", riep de "Garde civique" ons na en kroop weer in het gras van de sloot langs den weg. Nauwelijks waren we eenige honderden meters verder, toen op eenigen afstand van ons links van den weg eenige paarden door het veld zagen galoppeeren, zij namen den sprong over de sloot langs den weg te kort, stieten met hunne borsten tegen den hoogen berm en twee ruiters schoten over de
2125 paardenkoppen heen over den weg, de lange blinkende lanssen schuivelden over den grond en stuitten aan den Overkant in een boom. Meer hebben we niet gezien. Haastig maakten we rechtsomkeer, keilden den draai weer oen en traptten in eenen trek door naar Loozen. "'t Zal niet goed zain, zonne," troostten we elkander. We waren blij, even achter Loozen onze Hollandsche mannetjes weer te zien, klauterden over de barricaden en koersten langs de Zuid-Willemsvaart op Weert aan, waar wij ook al weer veel zagen, dat men in deze dagen niet in de krant mag zetten. Maar we gaan nog eens terug, want we hebben vergeten ons adreskaartje achter te laten. JOS. VAN WEL. Helmond, 13 Aug. 1914.

2135 **Op zee.**
Volgens den gezagvoerder van het Noorsche "Solli", dat eergisteren te Grimsby aankwam, had hij in de Oostzee tal van Deutsche oorlogsschepen gezien, maar zou de hoofdmacht van de vloot bij Helgoland onder de bescherming van de kanonnen der forten zijn saamgetrokken.

2140 **Het Suez-kanaal.**
Uit Milaan wordt van 18 Aug. geseind, dat daar uit Port Said een telegram is ontvangen, meldend, dat het verkeer in het Suezkanaal vrijwel is opgehouden. De haven van Port-Said is overvol met schepen van alle natiën. De gezagvoerders zijn bevreesd door te varen. Daarenboven zijn een groot aantal Deutsche koopvaarders in beslag genomen.

2150 **De opvolger van generaal Grierson.**
Als opvolger van generaal Grierson, die plotseling in een trein is overleden, is benoemd generaal Smith-Dorrien, die nu dus een der divisiën van het Engelsche expeditieleger zal aanvoeren. Generaal Smith-Dorrien, 56 jaren oud, heeft, in verschillende der Engelsche koloniale oorlogen, als officier meegevochten.

2155 **Het spoorwegverkeer in Frankrijk.**
Een officieel bericht verklaart thans, dat het troepenvervoer en de aanvoer van verplegingsbehoeften enz. voorloopig nog zooveel materiaal zullen eischen, dat nog

niet te denken valt aan een herstel van het normale verkeer. Wel zal het echter mogelijk zijn na 20 Augustus het aantal treinen voor het reizigersvervoer eenigszins uit te breiden en op enkele trajecten te rijden.

2160

De Zusters van Visé.

Een redacteur van het "Dagbl. van N.-Br." heeft een onderhoud gehad met de Eerw. Zusters uit Visé, die in het St. Laurentiushuis te Ginneken den nacht hebben doorgebracht. De Zusters zijn weggevoerd als booswichten tusschen twee rijen Duitsche soldaten in, tot de Hollandsche grens toe, - twee uren gaans. - Wat vreesde men van U, dat men U onder gewapend geleide wegbracht? - Dat weten wij niet. Misschien is het een beleefdheid der Duitschers geweest. - Verdacht men U? - In den beginne, enkele dagen na de bezetting van Visé, hebben de Duitschers gemeend, dat wij 400 Franschen verborgen hadden. Zij hebben toen heel ons huis overhoop gehaald. - En natuurlijk niemand gevonden. - Wel neen. Enkel papieren sabels ontdekten ze, die wij gebruikt hebben voor 't tooneel. - Dus er was geen bizondere aanleiding, om Uw klooster in brand te steken. - Integendeel. Wij hadden een soort van vrijstelling. De Oberstlieutenant had een stuk geteekend en van zware lakken doen voorzien, waarin stond, dat het huis der Zusters van O. L. Vrouw niet mocht worden beschadigd of geplunderd. Ik heb het stuk aan de voordeur gespijkerd. - De vrees voor plundering dateerde dus reeds van vroeger. - O, van den eersten dag der bezetting af. Niet zoozeer het plunderen vreesden wij, maar het brandstichten. Om een haverklap werd er een huis in brand gestoken. En als wij dan de redenen vroegen aan dezen of genen, dan kregen wij nooit een voldoende antwoord. - Hebt u van het vechten nog iets gemerkt? - O, tot het laatst der vorige week toe. Altijd door vlogen er bommen over het klooster. De forten Pontisse en Barchon hebben aldoor bommen op de Duitsche brug bij Lixhe afgeschoten en die kruisten elkaar boven ons klooster. Ssssst... ging het dan door de lucht.

2165

2170

2175

2180

2185

2190

2195

2200

2205

2210

2215

2220

Op een goeden dag vielen bommen in de stad. De onzen wilden er toen de Duitsche bezetting mee treffen. Maar zij raakten de Duitschers niet en vernielden slechts de stad. Dat is gauw opgehouden. - De angst om getroffen te worden hadt U intusschen weer beleefd. - Angst doorstonden we elken dag. Vooral dat verbranden van huizen was verschrikkelijk. En dan de parochiekerk!... - Is die ook verbrand? - Ja, al heel spoedig. De Duitschers beweerden, dat er seinen werden gegeven van den toren? - Seinen? - Ja, de koster had onze nationale vlag vervangen door een witte. De witte vlag hing hem echter niet naar den zin en hij verplaatste ze. De Duitschers zeiden toen, dat zijn teekenen aan de forten: eerst de nationale vlag, dan de witte, dan deze weer verplaatst. En zij staken de kerk in brand. - Zijn er velen gefusilleerd? - In den beginne, ja. Maar op het laatst niet meer. In de vorige week begon het zelfs wat rustiger te worden; alle inwoners van Visé waren ontwapend; er was bekend gemaakt, dat heel Visé afgebrand zou worden, als er weer geschoten werd, en dat scheen geholpen te hebben. - Maar er is toch weer geschoten? - Ja, Zaterdagavond. - Hebt U dat schieten gehoord? - Ja, het gebeurde vlakbij ons klooster. Er is een officier gedood. - Door wien? - Dat weet ik niet. Een dame uit Visé beweert gezien te hebben, dat er schoten gelost zijn door dronken Duitsche soldaten. - Op den Duitschen officier? - Zij zegt van ja, heeft hetzelfde getuigd bij den Oberstlieutnant. - En wat antwoordde deze? - Hij geloofde er niets van. Duitsche soldaten schieten niet op hunne officieren, zeide hij. Dat hebben burgers gedaan. - En de dame? -Zij houdt hare beweringen staande en gaat tot Berlijn toe, naar zij verzekert. - Wat dunkt U ervan? - Ik durf geen oordeel uitspreken. Alleen weet ik, dat alle huizen der Visétois onderzocht zijn van boven tot beneden en dat men er alle wapens uit heeft gehaald. - Men kan wapens verborgen houden. Een Browning-revolver bijvoorbeeld. - Daar heb ik geen verstand van. - Maar dat schieten op dien Zaterdagavond, heeft dat lang geduurd? Was het een enkel schot, of twee schoten, of b.v. twintig? - Ik hoorde eerst twee of drie schoten. Toen een oogenblik niets. Vlak erop een "fusillade"; het was een geknetter van elkander snel volgende schoten. Deze verklaring scheen ons belangrijk, wij willen er echter geen verdere konklusies uit trekken. Er was een Duitsche officier gedood en de schrikkelijke gevolgen ervan deden nog dienzelfden nacht heel Visé jammeren. De Duitschers waren woedend. - Men moet de dingen zeggen, zooals ze zijn, verklaarde ons een andere zuster, en erkennen, dat de Duitschers redenen hadden tot toorn. Toen zij Visé zijn binnengerukt is er van alle kanten op hen geschoten. Met kokend water is er uit de huizen gegooid. De kapitein, die aan het hoofd van den troep het stadje binnenreed, werd uit een venster doodgeschoten. Maar dat alles was gestraft, en bloedig gestraft. De Duitschers hadden 't echter noch vergeven, noch vergeten. En hun bedreiging, dat zij alles zouden platbranden, zoo er weer geschoten werd, hebben zij zoo onbarmhartig mogelijk uitgevoerd. - Begon dat Zaterdagnacht dadelijk? - Onmiddellijk. Er kon niet gewacht

worden tot den volgenden dag. De menschen werden in nachtgewaad uit hunne huizen
gesleept, de mannen gescheiden van de vrouwen. De eersten gingen naar Aken, de
2225 vrouwen werden de veldwegen opgejaagd. Ik heb er gesproken, die des nachts met haar
kinderen in nachtgewaad aan den kant van den weg hebben geslapen. – Staken ze toen
dadelijk de huizen in brand? – Straat na straat. – Brandde het op vele plaatsen
tegelijk? Of... – O, ik kan U niet zeggen, hoe dat gegaan is. Ik weet alleen, dat wij
2230 heel den nacht hebben rondgelopen door het huis, in folterenden angst telkens
vreezende, dat onze beurt gekomen zou zijn. – Ligt Uw huis afzonderlijk of tusschen
andere huizen in? – Midden in een straat! En dan vloog er weer een huis in den brand
rechts van het onze, dan weer links, dan aan den overkant. De roode gloed der akelige
2235 vlammen lichtte door het matglas in onze korridors. En als wij daar schuw bij elkaar
stonden gehurkt of in de kapel met luider stemme God den Heer smeekten om erbarming,
dan schrikten wij telkens op dooreen donderend gekraak... er stortte ergens weer een
huis of een dak in. – Is uw huis aangestoken, of sloeg de brand van andere huizen op
het uwe over? – Dat weet ik niet. Maar ze had het nauwelijks gezegd, of daar kwam een
2240 breedgeschouderde, googgebouwde non aangestapt, de onder-overste. – Ik heb ze zelf
opengedaan, zeide zij, toen ze bij ons kwamen aanbellen. – Hoe laat was dat? –
Zondagmorgen tien uur. – Gij moogt naar dit huis geen vinger uitsteken, zie het
plakkaat van den heer Oberstlieutenant. – Ta, ta, ta, antwoordde een officier, ik heb
een absoluut bevel om alles plat te branden. Ik geef U vijf minuten. Mèt sloegen de
2245 soldaten de ruiten in. Ik hoorde het gerinkel der ruiten, viel een kleine vieve
zuster in, toen ik in de sakristie was. – Waart U de kosteres? – Ja... De onder-
overste gilde, dat wij slechts vijf minuten hadden. – Maar ge hadt het gevaar toch
heel den nacht zien aankomen? – Jawel, en het noodzakelijkste was dan ook in pakjes
en valiesjes gesloten. Maar het H. Sakrament... ik hoorde de ruiten aan alle kanten
inslaan en meende reeds vlammen te zien. – Hadt ge geen Rektor? – Die zat gevangen.
2250 De Deken van Visé was onze Rektor; hij was de vorigeweek met den Burgemeester, onze
Overste en nog een andere zuster als gijzelaar weggebracht.
– En nu? – Wij weten het niet. God moge hen beschermen. – Gij moest dus zelf het H.
Sakrament redden. – De Deken had mij gezegd, dat ik de heilige Hosties nuttigen
mocht, als er dringend gevaar was. Zuster Thérèse stormde de sacristie binnen: 't
2255 huis wordt aan alle kanten in brand gestoken. Ik opende het Tabernakel met bevende
handen, greep een ciborie; er lagen ongeveer 20 heilige hosties in. Ik wenkte de
zusters, deelde ze uit, wij nuttigden ze, en aanbaden een oogenblik den Heer onzen
God. Het rumoer der soldaten-brandstichters kwam naderbij. Ik greep een tweede
ciborie, en vond er een tiental heilige hosties in. Wij nuttigden ze weer. Ik greep
2260 een monstrans, gaf ze aan een andere zuster, nam een tweede monstrans – ik weet niet
aan wie ik deze gegeven heb, maar het stuk is tot heden niet teruggevonden – toen
opende ik een laatste ciborie en vond er naar schatting een 300 heilige hosties in.
Ik sloot de ciborie weer, verborg hem onder mijn kleed en zoo vluchtte ik met mijnen
God,... tranen beletten den spreekster verder te gaan. – Hij had er 70 jaar gewoond,
2265 zuchtte de onder-overste. Toen zwegen zij allen en keken droevig voor zich uit. Haar
gedachten gingen terug naar de plaats, waar heur leven was gewijd aan den dienst van
God en den naaste; de smart over haar plotselinge verliezen teekende zich scherp af
op veler gelaat. Ik ben heden jarig, zei er plotseling een uit de groep, en ze lachte
vriendelijk om zich heen. – Maar u bent niet jong meer. – Vier en zeventig! Ik zag
2270 met verbazing in de vriendelijke kalmte trekken van die daar gesproken had: haar
gestalte was ietwat gebogen in den dienst des Heeren, doch heur ziel leefde blijkbaar
in het volkomen evenwicht van den vrede, welke de wereld niet geven kan. – Gij
beleefd wel een treurigen verjaardag. – Que la sainte volonté de Dieu soit faite",
antwoordde zij met een glimlach. Gods heilige Wil geschiede. Amen, antwoorde de
2275 groep. En de vredige rust, waarmede ze waren binnengekomen, en die ik verstoord had
door heur herinnering terug te brengen naar den nacht der verschrikking, – de vredige
rust kwam weer over allen.

GEMENGDE NIEUWS.

Deserteur.

2280 Te Warmond kreeg de gemeenteveldwachter een man te pakken, die er zeer vermoeid en
arm uitzag. Toen hij hem ondervroeg, sprak de gearresteerde Duitsch. Bijgestaan door
het hoofd der school, die als tolk optrad, kwam de veldwachter te weten, dat het een
Oostenrijker was, die op een schip voer, maar bij den oproep voor de mobilisatie in
2285 Oostenrijk daaraan geen gehoor had gegeven. Hij was dus thans deserteur. Niet in het
bezit van geld zijnde, verzocht hij hem van voedsel te voorzien. Daaraan werd gevolg
gegeven; vervolgens werd de aangehoudene ter beschikking gesteld.

Muiterij.

2290 Het stoomschip "Blücher", dat met onbekende bestemming van Delfzijl was vertrokken, is spoedig na de uitvaart teruggekeerd. Politiehulp werd ingeroepen om muiterij onder de bemanning te bedwingen.

DE KONINGIN.

2295 H. M. de Koningin maakte Dinsdag en gister militaire inspectietochten in Den Haag. H.M. bracht Dinsdagavond een afscheidsbezoek aan de vorstin van Erbach, die heden met hare kinderen naar Duitschland terugkeerde.

AMERIKAANSCH REIZIGERS.

2300 Een groot aantal Amerikanen uit Berlijn en Zuid-Duitschland wordt deze week hier te lande verwacht.

STEUN AAN DE BELGISCHE SLACHTOFFERS.

2305 Bij het Nederlandsche Comité tot Steun van de Belgische Slachtoffers zijn van verschillende zijden aanvragen ingekomen, of ten bate der Belgische uitgewekenen ook kleedingstukken of levensmiddelen in ontvangst genomen kunnen worden. Het Comité haast zich mede te deelen, dat dergelijke giften met de grootste erkentelijkheid zullen worden aanvaard. Landgenooten, die boven- of ondergoed, kinderkleeren, geconserveerde levensmiddelen, versnaperingen (mits niet aan bederf onderhevig) enz., voor de Belgische slachtoffers willen afstaan, wordt verzocht, die te zenden aan het
2310 adres van het medelid van het Comité, den heer Jos. M. Delville, penningmeester van de "Société belge de Bienfaisance", Kalverstraat 44, die, evenals alle leden leden van het Comité, zich tevens belast met het in ontvangst nemen van gelden voor het Comité voornoemd bestemd. Het Secretariaat van het Comité is gevestigd: Kalverstraat
2315 64. Het Bestuur van het Comité bestaat uit de heeren: G. van der Aa, consul-generaal van België, Amsterdam, Eere-Voorzitter mr. Th. Stuart, voorzitter; J. Th. Boelen, Léon Delhez, Bern. J. Veldhuis, Secretarissen; mr. G. J. Fabius (Kas-Vereeniging) Penningmeester.

Stoomschepen opgebracht.

2320 In bevoegde kringen wordt ons verzekerd, dat het stoomschip "Kronprinz Wilhelm" door den Engelschen kruiser "Essex" is genomen en naar Bermunda gebracht. Te Sydney is beslag gelegd op het zeilschip "Athene" en op de stoomschepen "Melbourne", "Osnabrück", "Germania", "Sumatra", "Tiberius" en "Stolzenfels". Het Engelsche
2325 stoomschip "Campanello", op weg van New York naar Rotterdam, is door de Engelsche Admiraliteit naar Cardiff gedirigeerd. Op weg van Fiume naar Rotterdam is de Hongaarsche stoomer "Stefania" te Londen aangekomen en daar in beslag genomen.

DE OORLOG.

Toestand in Luik en moorden te Canne.

2330 MAASTRICHT, 19 Aug. (Van onzen oorlogscorrespondent). In Luik is luitenant-generaal Von Kolewe tot stadhouder benoemd. Prins Eitel Friedrich is benoemd tot regimentscommandant van het eerste garde-regiment te voet, en woont in het provinciaal paleis te Luik. Maandag heeft prins August Wilhelm een dag in Luik
2335 vertoefd en zijn intrek genomen in het Grandhotel. De groothertog van Meckelenburg-Schwerin was afgestapt in het provinciaal paleis en is later doorgegaan naar het front. Iemand heeft een onderhoud gehad met den kapitein-adjutant van den nieuwbenoemden gouverneur, bij welk onderhoud ook de Hollandsche industrieel te Luik, de heer Smulders, tegenwoordig was. De kapitein gaf voor, niets te weten van de
2340 wandaden te Visé en vroeg en verkreeg een schriftelijke verklaring van zijn zegsman over de gruwelen en beloofde den gouverneur voor te stellen, om een ernstig onderzoek te doen. Dezelfde kapitein gaf er zijne bevreesing over te kennen, dat op het oogenblik, sinds de ontslagname van den heer Charles Regout, geen Hollandsch consul in Luik was benoemd, nu er zoovele Hollanders naar hun vaderland wenschen terug te
2345 keeren. Dezen nacht hebben in Canne Duitsche soldaten de echtgenoot van den burgemeester, den heer Poswick, provinciaal afgevaardigde, in haar woning gedood en eveneens den daar logeerenden advocaat Derckx, ook provinciaal afgevaardigde. Het huis lag slechts op drie meter van onze grenzen. Ik ben er geweest en kan, in strijd met loopende geruchten, verzekeren, dat de overige huizen nog niet beschadigd zijn, doch de bevolking is naar Maastricht gevlucht.

2350

Duitsche schanddaad te Canne.

MAASTRICHT, 19 Augustus. (Van onzen correspondent te Maastricht). In den afgelopen nacht hebben de Duitschers geweldig huisgehouden in het dorpje Canne bij Maastricht.

2355 Algemeen wordt beweerd, dat Duitschers schoten hebben gelost. Het dorp lag
grootendeels ter ruste en de reeds vorige dagen gepasseerde Duitschers gedroegen zich
ordelijk. Direct na het schieten was het een ontzettend lawaai in het dorp. Van alle
2360 kanten drongen de kogels in de huizen. De burgemeester, de heer Poswick, stond aan de
deur zijner woning, om zoo noodig den Duitschers den weg te wijzen. In zijn woning
bevonden zich zijn echtgenoot en kinderen, benevens zijn vriend advocaat Derckx, uit
Rocienge, echtgenoot en kinderen. De Duitschers, die in de woning kwamen, joegen de
burgemeestersvrouw een kogel door het hoofd en staken advocaat Derckx met de bajonet
neer. De burgemeesterswoning werd grootendeels geplunderd. De verschrikte bevolking
2365 vluchtte in de kelders der woningen en in de berggrotten. Nog heden zijn de
Duitschers in Canne. Canne is geheel verlaten, de bevolking laat alles in den steek
en vlucht naar Maastricht en omliggende dorpen. Vluchtelingen uit Tongeren beweren,
dat sinds gisteravond verschillende straten in Tongeren in brand staan; ook in
Hasselt kraait de roode haan. Tal van autoriteiten, zooals de burgemeester en de
deken van Tongeren, zijn in gijzeling gesteld.

2370 **Z.H. de Paus en de crisis.**

ROME, 18 Aug. De "Osservatore Romano" verklaart, dat Z. H. de Paus heeft bevolen om
zoo lang mogelijk door te gaan met alle werken voor Kerk en School, die voor rekening
van den H. Stoel te Rome worden uitgevoerd, teneinde de werkloosheid onder de
arbeiders te verminderen.

2375

Belgische krijgsoperaties.

BRUSSEL, 19 Aug. De Belgische genie deed het kasteel Marche-les-Dames in de lucht
springen, doch men doet opmerken dat het kasteel zich bevond in de schietlinie der
forten van Namen en dat het onjuist zou zijn, uit deze militaire operatie andere
2380 gevolgtrekkingen te maken.

Een Amerikaansch staatsman over den oorlog.

BERLIJN, 19 Augustus (Wolffbureau). Het "Tageblatt" bevat een vraaggesprek met den
vroegeren Amerikaanschen gezant te Parijs, White, over het ultimatum van Japan aan
2385 Duitschland. Het heet daarin, dat de Vereenigde Staten natuurlijk deze verandering in
den staat van zaken met zeer bijzondere aandacht zullen volgen; het is geenszins in
het belang der Vereenigde Staten, dat Japan en Rusland zich in het verre Oosten op
kosten van Duitschland verrijken en daar onbepaalde macht uitoefenen. Gedurende de
eerste dagen had de eenheid der Duitschers een onvergetelijken indruk op hem gemaakt
2390 van zedelijke grootheid bij het Deutsche volk. Wie den heiligen ernst, den ijzeren
wil heeft gezien, waarmee geheel Duitschland zijn plicht jegens het vaderland
begrijpt, wie de bewonderenswaardige regeling mocht bewonderen, welke heerscht in
Duitschland's leger en vloot, die kan niet gelooven, dat Duitschland overwonnen kan
worden.

2395

De Fransche gezant naar Parijs terug.

LONDEN, 19 Augustus. Jules Cambon, de voormalige gezant van Frankrijk te Berlijn,
verliet dezen morgen Charingcross en vertrok naar Parijs.

2400 **Amerika.**

WASHINGTON, 19 Augustus. Wilson benoemde Gregory tot procureur-generaal, ter
vervanging van Mac Reynald, die tot lid van den Hoogen Raad is benoemd. Wilson
onderteekende het decreet, waarbij wordt toegestaan de buitenlandsche schepen in de
2405 Amerikaansche zeeregisters te doen inschrijven.

Voorposten-gevechten.

BRUSSEL, 19 Aug. Volgens een correspondentie uit Gembloux aan de "Gazette" hebben de
Duitschers, wier voorposten de streek Gembloux-Jodoigne onveilig maakten, zich voor
de Belgische troepen teruggetrokken. De Franschen, die op den rechtervleugel van ons
2410 leger aantrokken, hebben reeds voeling met ons gekregen en verjoegen de Duitschers.
De voorposten der beide vijandelijke legers raakten slaags; de Fransche jagers
sloegen de Duitschers op de vlucht naar Gembloux, waar zij alles vernielden. De
Duitschers hebben zich zeer slecht gedragen in Walhain,??? en Perwez. Zij verwoestten
alles, sneden matrassen open, om geld te vinden en stalen horloges, zelfs brood en
2415 koffie. De Franschen werden zeer toegejuicht toen zij aankwamen. Grand Rozière werd
in brand gestoken. Twee divisies Fransche ruitery zijn Luxemburg binnengedrongen. Op
zeker oogenblik kwamen zij zelfs bij het kamp Fraiture. Zij legden 100 K.M. per dag
af.

2420 **Een Duitse lezing.**
BERLIJN, 19 Aug. (Wolff-Bureau.) De Engelschen namen, zooals reeds is gemeld, het
stoomschip "Hermann Wissmann" op het Njassa-meer. Men behoort echter de
omstandigheden aldaar te kennen en het kleine, bouwvallige schip gezien te hebben, om
juist te kunnen oordeelen over het feitelijk voordeel, dat de Engelschen met deze
2425 krijgsdaad hebben bereikt. Zij spelen door dezen "Unfug" – men kan zulk een daad niet
op andere wijze aanduiden – met het voor alle Europeanen, en niet in het minst voor
de Engelschen bestaande gevaar, n.l. de inlanders tegen het blanke ras op te hitsen.
De "Hermann Wissmann" is een oude, kleine schroefstoomboot van 18 ton draagkracht. De
aanschaffingswaarde bedroeg ongeveer 35000 mark. Zij had geen kanonnen aan boord,
2430 daar zij in het geheel niet voor oorlogsdoeleinden is ingericht. Door de
inbeslagneming van deze stoomboot is noch de handelsweg noch de verbinding van
militaire steunpunten of bestuursplaatsen in het Duitse gebied gestoord. De
buitendienststelling van de stoomboot is reeds meermalen overwogen, vooral daar het
bedrijf voor datgene, wat het oude schip presteeren kon, te duur was.

2435 **Duitse schanddaden.**
BRUSSEL, 19 Aug. (Reuter). Het comité van onderzoek betreffende de oorlogsgewoonten
deelt mede, dat in den nacht van 5 en 6 Augustus een honderdtal Duitse soldaten
over een afstand van 150 meter de Belgische loopgraven zijn afgegaan bij Sart Tilman,
2440 de wapens neerwierpen, een witte vlag zwaaiden en vriendschappelijke kreten uitten.
De Belgische commandant deed het vuur staken, naderde, vergezeld door eenige mannen,
den vijand, doch nauwelijks had hij dertig meter geloopt, of hij viel neer,
doodelijk gewond door de Duitschers. Op vele plaatsen hebben de Duitse soldaten,
nadat het gevecht geëindigd was, stelselmatig huizen en huizen in brand gestoken,
2445 door middel van granaten of door in petroleum gedrenkt stroo. Zeer vele soldaten, die
gewond of ontwapend waren en zich niet konden verdedigen, werden mishandeld of
afgemaakt en dit geschiedde door honderden Duitse soldaten.

Fransche gezant naar Antwerpen.
2450 BRUSSEL, 19 Aug. (Reuter). De Fransche gezant Klobukowski trekt zich heden namiddag
terug in Antwerpen.

Een Oostenrijksche kruiser vergaan.
2455 PARIJS, 19 Aug. De "Gaulois" bericht, dat een Oostenrijksche kruiser bij Antivari
door een Fransch schip is tot zinken gebracht. Er zouden 301 dooden zijn.

Duitschland en Italië.
Volgens de "Petit Journal" meldt een telegram uit Trente aan de "Stampa", dat een
Duitse militaire en diplomatieke missie per auto Trente is gepasseerd op een
2460 doorreis naar Rome, ten einde met den president van den ministerraad en den minister
van buitenlandsche zaken te confereeren.

Uit Albanië.
2465 VALONA, 19 Aug. De opstandige Muselmannen hebben Berat in brand gestoken en Fieri
bezet. Zij drongen door tot de rivier Volussa. Valona is zonder verdediging.

Oostenrijksch schip genomen.
2470 ORAN, 19 Augustus. Het Oostenrijksch schip "Emilia" beladen met suiker en koffie en
bestemd voor Triest, werd door een Fransche kanonneerboot bij Oran in beslag genomen.

De Duitschers uit den Kongo.
BRUSSEL, 19 Aug. Het Fransche gezantschap deelt mede, dat Fransche troepen de
Duitschers hebben verdreven uit Zinga en M. Baiki (Kongo).

2475 **Laatste Berichten.**
BRUSSEL REEDS BEZET?
BRUSSEL, 20 Aug. (Van onzen Belgischen oorlogscorrespondent). Mijn pessimistische
stemming, die in mijn vorige telegrammen tot uiting kwam, wordt door de feiten
gerechtvaardigd thans. De Belgen trekken terug. Al dan niet krijgstaktiek, zeker is,
2480 dat de Duitschers steeds maar voorwaarts dragen en de Belgen terugtrekken. Eerst
heette het, dat de verplaatsing der regeering naar Antwerpen geen angst behoefde te
wekken voor Brussel, dat dit maar een veiligheidsmaatregel was voor een ongedacht
geval. En nu zoojuist door den burgemeester te 3 uur in den nacht een proclamatie
afgekondigd, die de aanstaande bezetting der hoofdstad door de Duitschers aankondigt
2485 en allen aanmaant zich rustig te gedragen. De burgerwacht is in allerijl ontwapend en

hare wapens zijn onmiddellijk naar Antwerpen doorgestuurd. Alles wijst er op, dat de Duitschers spoedig hier zullen zijn en dit de hoofdstad weldra het lot van Luik deelen zal. Ten stadhuize is men druk doende om de noodige maatregelen te nemen en op de ministeries en ten paleize treft men nog de laatste maatregelen.

2490

De Dood des Pausen.

ROME, 21 Aug. (Van onzen bijzonderen correspondent.) Aan de deuren van Rome's kerken wordt een mededeeling aangeplakt, waarin de Romeinsche bevolking een dood des Pausen wordt aangekondigd en godsdienstige oefeningen zijn voorgeschreven gedurende den tijd, dat de pauselijke Stoel ledig staat. Des avonds van acht tot negen uur zullen de klokken luiden. De Regeering heeft aan het hoofdbestuur der spoorwegen last gegeven, om de Kardinalen, die voor het Conclave naar Rome komen, met alle onderscheiding te behandelen en, voor de vreemde kardinalen van de grens af gereserveerde wagons ter beschikking te stellen of – indien zij dit mochten verlangen – salonwagens. De bronzen deur blijft gesloten.

2495

2500

ROME, 20 Aug. (Van onzen bijzonderen correspondent) Op verzoek van den Kardinaal-camerlingo zal Z. Em. Kardinaal Merry del Val, die het staats-secretariaat wilde nederleggen, de loopende staatszaken afdoen. Morgen of vandaag zullen de te Rome aanwezige Kardinalen vergaderen in de Concistoriezaal om den pro-secretaris voor het te houden conclaaf te benoemen.

2505

ROME, 20 Aug. (Van onzen bijzonderen correspondent). In verband met de Waarborgenwet en om een vrije Pauskeuze te verzekeren, zullen enkele honderden soldaten op het St. Pietersplein wachtdienst verrichten, terwijl Italiaansche karabiniers rondom het Vaticaan patrouilleeren. Ondanks den oorlog kamen duizenden telegrammen van deelname uit de katholieke wereld in. Talrijke winkels te Rome zijn gesloten.

2510

Duitsche schepen in beslag genomen.

ST. PETERSBURG, 19 Aug. (Eigen bericht). Te St. Petersburg en Archangel en in meerdere Russische havens is beslag gelegd op 73 Duitsche schepen, met een gezamenlijken inhoud van ongeveer 117.000 ton en op 12 Oostenrijksche schepen, te zamen metende plm. 44.000 ton.

2515

2520

DE OORLOG.

Gevaarlijke diplomatie. – Geheimhouding en kalmte. – De groote slag. – Geestdrift in Parijs.

Gevaarlijke diplomatie.

Af en toe wordt iets van den sluier opgetild, waarachter de diplomatie sedert jaren haar spel heeft gespeeld, zonder dat niet alleen de volkeren, doch zelfs de parlementen een beslissend of ook maar waarschuwend woord daarin konden spreken. De "Wiener Allgem. Zeit." weet n.l. mede te deelen, dat de reden, waarom Engeland aan Duitschland den oorlog verklaarde is geweest: de schending van de neutraliteit van België door Duitschland. De Engelsche regeering heeft urbi et orbi laten verkondigen, dat Engeland niet zou dulden, dat zijn onderteekening van een verdrag niet gerespecteerd werd. Volgens mededeelingen van onzen zegsman echter – aldus het blad – had lord Lansdowne, minister van buitenlandsche zaken in het kabinet-Balfour in 1905, met Delcassé een concept opgesteld van een bondsverdrag en militaire conventie. In dit stuk werd vastgelegd, dat Engeland in geval van oorlog 200.000 man in België zou landen in vereeniging met het Fransche leger, dat eveneens België zou moeten binnenrukken om Duitschland van de Belgische grens uit aan te vallen. Of de toenmalige Belgische regeering door Engeland van deze voorgenomen overeenkomsten op de hoogte werd gesteld, weten wij niet, het is echter een historisch feit, voor welks juistheid wij absoluut instaan, dat de Engelsche regeering negen jaren geleden bereid was een verdrag te sluiten, dat verplichtingen bevatte tot schending der Belgische neutraliteit. Het is dan ook meer dan waarschijnlijk, dat men te Londen en te Parijs nader is teruggekomen op dat denkbeeld van koning Eduard VII en Delcassé en dat 't alleen door het snelle en besliste optreden van het Duitsche legerbestuur en door de verovering van Luik gelukt is het Engelsch-Fransche plan te doorkruisen. De geschiedenis van het voorgenomen verdrag van het jaar 1905 is echter weder een duidelijk bewijs hoe weinig oprecht de Engelsche politiek den geheelen tijd door is geweest. Aldus de "Wiener Allgem. Zeit.", welke wel niet geheel onpartijdig zal oordeelen, doch wij meenen, in deze tijd van wederzijdsche verdachtmaking onder de mogendheden, dat ook deze beschouwing moet bekend gemaakt worden, aldus voldoende aan den wijzen regel: audite et alteram partem.

2525

2530

2535

2540

2545

2550

Geheimhouding en kalmte.

2555 Wat het nieuws van het oorlogsterrein zelve aangaat, het Belgische legerbestuur neemt de meest mogelijke geheimhouding in acht. Zelfs den ouders der soldaten wordt dringend aangeraden niemand te zeggen, waar hunne zonen zich bevinden en dezen is het ook verboden, briefwisseling te voeren. Ook is het Belgische publiek reeds gewaarschuwd, niet ongerust te worden, wanneer de Belgische soldaten zich op een of
2560 andere plaats terugtrekken. Nu het leger van koning Albert voeling heeft gekregen met dat der bondgenooten, is zijn taak ook een andere geworden dan dusverre: tijd winnen. Voortaan maakt het een deel uit van het groote geheel, werkt het volgens een door de mogendheden onderling vastgesteld plan en, dit is zeker, staat het aan den uitersten linker vleugel. Helpt deze mededeeling reeds om het "moreel" zoowel van het leger als van de burgerij op peil te houden, het succes der schermutselingen, meer zijn het
2565 niet, draagt et toe bij dat de kalmte bewaard blijft. De houding der bevolking in Brussel en Antwerpen is dan ook uiterst rustig. Onbevooroordeelde Hollanders, die de laatste weken in beide steden vertoefden, ontkennen ten stelligste, dat er zulke wandaden zouden bedreven zijn, als de Duitsche nota het gelieft voor te stellen. En in deze dagen is werkelijk het woord van een Hollander iets waard. Ook in Frankrijk wordt officieel de openbare meening voorbereid op het ontzagwekkende duel, dat
2570 aanstaande is en zoowel door de uitgestrektheid van het terrein als door de wijze, waarop de strijd gevoerd wordt, volkomen verschilt van vroegere veldslagen. Vroeger, als twee legers elkaar ontmoetten over een front van twintig à dertig kilometer, had de veldslag twee kenmerken: hij verliep snel en was onmiddellijk – beslissend. Met
2575 een front van 400 kilometer is het waarschijnlijk geheel anders. Het is nagenoeg onmogelijk, dat een der partijen over het geheele front een beslissend voordeel behaalt. Op een operatieveld van 400 kilometer zal niet overal van het eene eindpunt tot het andere het zelfde resultaat worden bereikt. Het gevolg zal zijn na den
2580 eersten schok, een golving in de strijdlinie, die zich de volgende dagen steeds meer zal wijzigen, totdat een der beide partijen er door haar taktiek en haar numerieke sterkte in, slaagt haar superioriteit te toonen op zulk een wijze, dat het front van den tegenstander wordt ontwricht en de eerste veldslag is beslist.

De groote slag.

2585 En zoo zal het vreeselijk gebeuren zich afspelen, terwijl de drie onmiddellijk belanghebbende partijen, Duitschland België, Frankrijk, met schijnbaar evenveel recht een overwinning van hun wapenen verwachten. De Belgische troepen zijn thans naar het westen teruggetrokken, in de richting van Antwerpen. Deze terugtocht moet blijkbaar beschouwd worden als een poging, om de Duitsche troepen, die reeds de geheele week de
2590 streek van St. Truijen-Hasselt-Diest-Thienen hadden verkend en versterkt, meer naar het westen te doen trekken. Waarschijnlijk zullen de Duitschers in noord-westelijke richting oprukken, wellicht zeer nabij de Hollandsche grenzen, om dan de vereenigde legermachten terug te slaan naar het zuiden en van Antwerpen af te snijden. Of zij hierin slagen zullen? Zeker is, dat het ingenomen Luik hier thans onschatbare
2595 diensten bewijst. Van een ooggetuige weten wij, dat in Keulen om de vijf minuten treinen vertrekken naar Luik, vol soldaten en geschut; dat dan ook in deze laatste dagen, terwijl nu op zijn beurt Duitschland tijd heeft gewonnen door zijn talrijke schermutselingen, onnoemelijk veel troepen zijn aangevoerd, is als zeker aan te nemen.
2600

Geestdrift in Parijs.

De kalmte, waarover we boven spraken, heerscht ook in Parijs. Doch toen generaal French arriveerde, barstte de geestdrift los. Aan een correspondentie, welke wij
2605 zoeven ontvingen; is het volgende ontleend: Tegen rustverstoring enthousiasme wordt evengoed gewaakt als tegen andere stoornissen van de orde. Dit doet sommige Engelsche bladen zeggen, dat Parijs op het oogenblik de meest ordelijke en de meest rustige stad van de wereld is. Er heerscht hier eene vrijwillige, voorbeeldige discipline, beheerscht door opgeruimdheid. De geestdrift bij de aankomst van generaal French was dan ook indrukwekkend, doch kalm. De versiering aan het gare du Nord was sober: de
2610 vlaggen der bevriende naties wapperden bemoedigend heen en weer. Er waren geen eerebogen. Een regiment soldaten uit Bretagne zette den weg af. Twee duizend Engelschen hadden post gevat op het station. De generaal verschijnt, kalm, zonder vertoon. Er worden geen woorden verspeeld, geen redevoeringen gehouden. Plots die ééne kreet uit duizend Engelsche kelen: "Hip! Hip! Hoera!"... Het anders zoo luidruchtige Fransche
2615 volk zwijgt nog en luistert met ontroering, naar het gezang der Engelschen, die ernstig hun lied doen klinken: "God save the king!", waarna de Parijzenaars ook een Hip! hip! hoera!" laten hooren, waaraan het Engelsche accent ontbrak, maar dat zeker

2620 niet minder hartelijk klonk. Den 15en Augustus was wel minder vroolijk dan de andere
jaren, doch niet treurig. In de kerken is veel en hartelijk gebeden en menigeen, die
in lang niet in Godshuis kwam, nadert nu tot de met vlaggen versierde altaren. Ik heb
werklieden gezien, die – ze bekennen het met schaamte – aan menig anticlericale
betooging deelnamen en in dezen tijd midden op straat een totaal onbekenden priester
omhelsden, met de echt Fransche openhartigheid zeggen: "De priesters strijden met ons
2625 tegen de Duitschers. En dus van af heden zijn het onze broeders!" Meer en meer komt
men hier tot de overtuiging, dat men de waarheid aan de Duitschers verbergt. Het
blijkt, dat de meeste Deutsche gevangenen zich voorstelden, dat de oorlog niet veel
meer beteekende dan een opmarsch naar Parijs. Velen van hen vragen, hoever ze nog van
Parijs zijn, weten niets af van de samenwerking met de Engelschen. Bijna allen hebben
honger. Dezer dagen geven de Parijsche bladen allerlei détails onder de betiteling:
2630 "De huid van den beer." Ieder kent de beteekenis van het desbetreffende spreekwoord.
Het schijnt, dat aan de Deutsche officieren allerlei mededeelingen zijn gedaan, hun
verblijf in Frankrijk regelend!!! Gedeelten er van zijn in het Fransch geschreven,
zooals de decreten, die ze te richten zouden hebben tot de burgerij der Fransche
2635 steden en dorpen. In Fransche bosschen, tot niet ver van Parijs af, hebben Deutsche
spionnen op boomen de aanduiding geplakt: "Drinkwater!", daar, waar water te krijgen
was, voor het geval, dat de Duitschers er passeerden. Het schijnt, dat in sommige
militaire boekjes, de plaats, waarheen de soldaten zich te begeven hadden den 10den
en 11den dag der mobilisatie... een Fransche stad was. De Franschen hebben te
reageeren tegen de pessimistische herinneringen aan 1870, maar het schijnt wel, dat
2640 de Deutsche generaties in een te groot en zeer gevaarlijk optimisme zijn opgevoed.

BINNENLAND.

MAATREGELEN BIJ HEROPENING DER EFFECTENBEURS.

2645 Hedenavond zal te 's Gravenhage een conferentie plaats hebben tusschen den Minister
van Landbouw, Nijverheid en Handel, den Minister van Justitie en de presidenten van de
Nederlandsche Bank, de Nederlandsche Handelmaatschappij, de besturen van de
Vereeniging voor den Geldhandel, van de Vereenigingen voor den Effectenhandel te
Amsterdam en Rotterdam en het bestuur van den Provincialen Bond voor den
Effectenhandel. In deze conferentie zal het voorontwerp worden besproken ten aanzien
2650 van de maatregelen, welke dienen genomen te worden bij een eventueele heropening van
de effectenbeurs. Deze maatregelen zullen worden genomen om een mogelijke catastrophie
binnen de kleinste afmetingen te houden en een zoogenaamde "slachting" te voorkomen.
Zeer waarschijnlijk zal het ontwerp dan in een tegen de volgende week bijeen te
roepen zitting van de Staten-Generaal worden behandeld. Zooals bekend is werd het
2655 betreffende onderwerp ook reeds besproken in verschillende bijeenkomsten, welke ten
kantore van de Ned. Handelmaatschappij werden gehouden tusschen het
bankiersconsortium en gedelegeerden van geldgevers en geldnemers.

GEMENGD NIEUWS.

Duitsch papier.

2660 De "N. Venlosche Crt." schrijft: Een geacht inwoner dezer stad heeft ten
politiebureele een aanmerkelijk bedrag in Nederlandsch geld gestort, opdat van heden
af iederen middag van 3-5 uur door kleine kooplieden, neringdoenden en
ambachtslieden, die Duitsch bankpapier in hun bezit hebben, dit geld tegen Nederl.
2665 courant kan ingewisseld worden en wel tegen den koers van 53. Voor vijf mark papieren
geld wordt dus f2.90 gegeven. Een lofwaardig voorbeeld! Voorwaar, men beleeft rare
tijden, het politiebureau in een kassierskantoor herschapen, zoolang de voorraad
strekt.